

HİDÂYET YILDIZI

Şems-ed-dîn-i Sıvâsî Hazretlerinin Menkıbeleri

NECM - ÜL HÜDÂ

Fî Menâkıb-ış-şeyh Şems-id-dîn Eb-is-senâ

Tercümesi

Yazan

Şeyh Receb - üs Sıvâsî

Tercüme

Hüseyin Şemsi Güneren

Yayına Hazırlayan

Dr. M. Fatih Güneren

Şems-i Sıvâsî Hazretlerinin (Sivas Meydan Camii avlusundaki türbesi)

Baskı

SEÇİL OFSET

Tel: (0.212) 629 06 15

Grafik & Düzen: Elif Balcı

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

Şems-i Sıvâsî Hazretlerinin hâl tercemesi ve menâkıbı, Abd-ül Ehad Nûrî Hazretlerinin halifelerinden Mehmed Nazmi Efendi merhûmun H.1108 – M.1696 da yazdığı “Hediyet-ül İhvân” adlı kıymetli eserinde mufasssalar ve Bursalı Mehmed Tâhir Bey merhûmun “Osmanlı Müellifleri”nde ve “Meşâyih-i Osmâniyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli”adlı risâlesinde ve Hâcezâde Hilmi Bey merhûmun “Ziyâret-i Evliyâ”sında ve daha başka muhtelif eserlerde de muhtasaran yazılmış ise de, bunların hepsinin mehâz-ı aslı olan, Şeyh Receb-üs Sıvâsî’nin işbu “Necm-ül Hüdâ fi Menâkıb-ış Şeyh Şems-id-dîn-i Eb-is Senâ” adlı eseri, Hazretin halîfe ve kâim-makâmı, aynı zamanda yiğeni ve dâmâdı olmak hasebiyle zâhiren ve bâtinen en yakını ve en salâhiyet sahibi, bir zât tarafından, Hazretin vefâtını müteakib, ve bilhassa tercemei hâl kısmı hemen tamamen Hazretin kendi lisânından nakl etmek suretiyle vücûde getirilmiş olması bakımlarından husûsi bir kıymet taşıdığı halde, Arabca yazılmış olduğundan bugün istifâde edilemez bir halde kalan bu güzel eseri, kifâyetsizliğime bakmayarak tercemeyi lüzumlu bir hizmet addettim.

Tekkelerin kapatılmasından sonra mâruz kalınan türlü ıztırablar ve muhâcirlik perişânlığı buna aman ve imkân vermedi. Ömrümün sona yaklaşması, devâm edegelen huzursuzluklar içinde de olsa, beni bu nâciz hizmetin ifâsına dâvet etti.

Tercemede, bihassa metnin asâlet ve tahâretini bozmamak, cümlelerin taşıdığı ruhu, yüksek ve ince mânâları olduğu gibi verebilmek için bazı terkip ve kelimeleri aynen muhâfazaya lüzûm gördüm. Bunları yeni neslin kolay anlayabilmesi için, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde olduğu gibi, bazı cümlelerin mânâları (=) işâreti ile açıklandı. Bir kısım terkip ve kelimeler de birer virgöl ile sâdeleştirildi ve lügatçede de izâh edildi. Muhakkak olan kusûr ve noksanları aczime bağışlamalarını okuyuculardan diler, inanarak, severek okuyanların da bu hakîkatlardan nasib almalarını Allahdan niyâz ederim.

Hüseyin Şemsi

Soğanağa, 1952

R: 1368, H: 1371

YAYINA HAZIRLAYANIN ÖNSÖZÜ

Bu eserin mütercimi, babam merhûm Hüseyin Şemsi Güneren, Sivas'da Halvetiyye Tarîkatı'nın Şemsiyye kolunun kurucusu olan ve "ŞEMS-İ SIVÂSÎ", "ŞEMS-İ AZÎZ" ve "KARA ŞEMÎS" adları ile de bilinen "ŞEYH AHMED ŞEMSED-DÎN-İ EB-İS SENÂ" kuddise sırrehû hazretlerinin 10. göbek torunu olup, tekkelerin kaldırılmasına kadar Hazretin Sivas'daki dergâhında son postnişîn olarak hizmet etmiştir. Tekkelerin kapanışını tâkiben, Konya'da Mevlânâ Müze ve Kütüphâne'sinde Müdür Muavini, daha sonra, emekli olana kadar, İstanbul, Beyazıt'taki İnkılâp Müze ve Kütüphânesi (sonra Belediye Kütüphânesi olmuştur) Müdürü olarak memûriyet yapmıştır. Merhûm, içinde bulunduğu maddî, mânevi imkânsızlıklar ve olumsuzluklar yüzünden, geniş tasavvufî bilgisi, kültür birikimi ve tasavvuf mûsikîsine olan aşinâlığını ancak ömrünün son bir kaç yılında bir iki esere yansıtmak imkânını bulabilmiş, ancak bunları yayınlamamıştı. Bu görev, ağbeyim Mehmet Behlül Bey erken vefât ettiği için bana kalmıştı. Benim bu eserleri derleyip toparlayacak ve yayına hazırlayacak asgarî bilgi ve kültür seviyesine, yeterli zaman ve maddî imkâna ulaşabilmem ise ancak yaklaşık yarım asır sonra gerçekleşebilmiştir. Aynen merhûm babam gibi, ancak ömrümün son yıllarına geldiğim, ve ailede benden sonra bu vazifeyi yapabilecek başka bir kimse kalmadığını gördüğüm için, bütün yetersizliklerime rağmen bu kitabı ve merhûm pederimin diğer çalışmalarını yayınlamaya cür'et edebiliyorum.

Kırk sekiz yıl önce, mütercim Hüseyin Şemsi Bey, "metnin asâlet ve tahâretini" bozmadan ve "yüksek ve ince mânâları olduğu gibi verebilmek" için bazı terkip ve kelimeleri aynen muhâfaza etmekle beraber, "yeni neslin kolayca anlaması için" bazı terkip ve kelimeleri, araya bir virgöl koyarak sadeleştirmiş, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf metinlerini (=) işareti ile açıklamış, ve bir de lügatçe vermiştir. Fakat, o zamanki "yeni nesil" in kolayca anlayabileceği lügat karşılıklarını, zamanımızın genç kuşaklarının anlaması çok zordur.

Zorlukların başında tasavvuf terimleri geliyor ki, karşılıkları yeni Türkçemizde mevcut değildir. Bunları aynen verip, mânâlarını, yeni baştan ve oldukça geniş olarak düzenlediğim lügatçede verdim.

Tasavvufî terimler dışında bugünkü kuşakların bilemeyeceği o kadar çok kelime vardı ki, bir ara metnin tamamını yeniden sadeleştirmeyi ciddî olarak düşündüm. Fakat gerek konunun özelliği, gerekse bu konuda tam ehliyyet sahibi olmadan yapılacak sadeleştirmelerin, aynen mütercimmin düşündüğü gibi “yüce ve ince mânâları” olduğu gibi vermeyip anlam kargaşasına yol açabileceğini ve bunun manevi sorumluluğunun ciddiyetini düşünerek, metni aynen, tercüme edildiği gibi bırakmayı, buna karşılık geniş bir lügatçe hazırlamayı yeğledim. Bu lügatçede ayrıca, son yıllarda yaygın şekilde dilimize musallat olan yanlış telâffuz âfetini, hiç olmazsa bu kitabın kısıtlı sayıdaki okuyucusuna yansıtmamak için özel bir gayret göstermeyi millî ve mânevî bir borç bildim. Gözlemlerime göre, en sık yapılan yanlışlar, uzun ince veyâ uzun kalın okunması gereken seslilerin kısa ; kısa okunması gereken seslilerin uzun ve yanlış vurgulamalarla (**rakîb**’in **râkib** gibi, **hakem**’in **hâkem** gibi telâffuzu); ayrıca yukardan kesme işâretli kelimelerin kısa (**te’lif**’in –elif der gibi- **telif** , **ta’mim**’in –Samim der gibi- **tamim** şeklinde) okunmalarıdır. Metinde ve lügatçede, uzun okunması gereken **î** ve **u** harflerini **î** ve **û** olarak; uzatılarak ve ince okunan **a** ları **â** şeklinde (**kâr** gibi) ; uzatılarak fakat kalın okunan **a** ları ise **ã** olarak (**gâib** gibi) verdim. Sıkça yanlış telâffuz edilenler için lügatçede yazılı uyarılar da yaptım. Dilde uzman olmadığım için aynı kelimedeki bir harfi bazan **â** , bazan **ã** şeklinde yazmış olabilirim. Bu, o andaki subjektif yanılığımı gösterir ise de, bu harfin sadece uzun okunması bile, yanlış telâffuzu büyük ölçüde önlemeye yeterli olacaktır.

Tercümede Arapça ve Farsça yazılmış olarak bırakılan metinlerin okunması ve tercümesinde çok değerli yardımlarını esirgemiyen Sayın Ümmühani Cerrâhî Hanımefendi ile Sayın Prof Dr. Muhiddin Serin ve Sayın Prof. Dr. Hüseyin Hâtemî Beyefendilere sonsuz teşekkür ve minnet duygularımı arz ederim.

Azîz okuyucuların, yetersizliğimden dolayı yapacağım hatâları iyi niyetime bağışlamalarını dilerim Cenâb-ı Hak’dan bu hizmeti başarıyla tamamlayabilmek için mühlet ihsân etmesini niyâz ederim.

Yardım yalnız Allah’dandır.

Dr. M. Fatih Güneren
Teşvikiye, 1998 - 2000

MÜTERCİM HÜSEYİN ŞEMSİ GÜNEREN

Halvetiyye-i Şemsiyye'nin kurucusu Şems-i Sıvâsî ks. Hazretlerinin 10. göbek torunudur. Babası Şeyh Mehmet Efendi, annesi Şerife Hanımdır. 1888 Yılında Sivasda doğdu. İstanbulda Mekteb-i Hukuk' (Hukuk Fakültesi) da okumuş, Merzifonlu öğretmen Mehmet Hilmi Efendinin kızı Ayşe Sıdika Hanımla evlenmiş, Nuriye (Simav), Hatice (Özsan), Mehmet Behlûl Güneren ve Mehmet Fatih Güneren isimli dört çocukları olmuştur. Babasının H.1332'de vefâtından sonra, Sivas'da, Küçük Minâre yanındaki tekkede post-nişin oldu. Tekkelerin kapatılmasını tâkiben, önce Ankarada Maarif Vekâleti'ne (M. Eğitim Bakanlığı) ait Umumi Kütüphanede memûriyet almış, 1934-1939 arasında Konya Mevlânâ Müze ve Kütüphânesi'nde Müdür Muavini olarak çalışmış, bu görevde iken, Bakanlığın temsilcisi olarak Alman ve Fransız arkeologları ile Antalya, Kâhta, Boğazköy gibi yerlerdeki kazılara iştirak etmiştir. Daha sonra, İstanbul, Beyazıt'taki İnkılâp Müze ve Kütüphanesi (ki, daha sonra Belediye Kütüphanesi ismini almıştır) Müdürlüğünü yapmış, 1952 te emekli olmuş, 19 Mart 1956 Pazartesi günü vefat etmiştir.

Büyük dedelerimizden Şeyh Müeyyed Efendinin tesis etiği vakıf yanında ailemizin yeterli maddî kaynakları da olduğu halde, Hüseyin Şemsi Bey gerek özel mülküne tasarrufda, gerekse vakıfların tevliyetinde ciddî problemlerle karşılaşmış, ve 2.Cihan Harbi'nin yokluk, pahalılık ve karaborsa'lı günlerinde küçük bir memur maaşı ile cidden zor günler yaşamıştır. Bavullar dolusu evrâk ile yıllarca mahkemelerde ailenin emlâk ve vakıflarına yapılan haksız tasarruflara karşı uğraş vermek zorunda kalmış, yukardaki Önsöz'de belirtildiği gibi en verimli çağlarında verebileceği eserleri gerçekleştirmek imkânından mahrum olmuştur. Bütün olumsuzluklar ve bozulan sağlığına rağmen, nisbeten huzûra kavuştuğu 1950'li yıllarda bu eserin yanında "Fütüvvetnâme" adlı bir başka eseri daha tercüme etmişti. Bir hayli şiiri varsa da, bunları toparlama fırsatı bulamamıştır. Daha da önemlisi, Sivasdaki dergâhta icrâ edilen zikir merâsimlerinde okunan ve çoğunluğu büyük dedemiz Şeyh Hüseyin Efendi tarafından, dört adedi de Hüseyin Şemsi Beyin kendisi tarafından bestelenmiş 84 adet ilâhinin güftelerini derlemiş,

bestelerinin notalarını, nefes darlığı çekmesine rağmen, hiç bozmadan tekrar tekrar okuyarak, uzman kişilere yazdırmıştır.

Hüseyin Şemsi Bey merhûm daima güler yüzlü, özü sözü bir, doğruluktan şaşmayan, herkese şefkatli, taassubdan uzak, hakiki bir mü'min, bizlere dâima Allah, Peygamber, Ehl-i Beyt, vatan ve millet sevgisi aşılayan, geniş tasavvûfî bilgisi ve edebî kültürü olan bir zâtı. Türkçe, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilirdi. Hat san'atının çeşitli yazı stillerini okumakta mâhir idi ve bu konuda uzman sayılan kişiler okuyamadıkları kitâbeler için yardımını isterlerdi.

Sivasda iken Hoca Mustafa Efendi ve daima "Siyâh Efendim" diye söz ettiği mübârek zatlardan mânevî terbiye görmüştü. İstanbula gelişinden çok kısa bir süre sonra, kendi çalıştığı kütüphanenin tam karşısında bulunan Beyazıt Umumî Kütüphanesi'nde Tasnif Hey'eti Başkanı olan Maraşlı Ahmed Tâhir Memiş Hazretlerinin terbiyyet ve irşâd dairesine girmek bahtiyârlığına ermiştir. "Hoca Efendi" namı ile de bilinen bu yüce Zâtın, "Şems-i Sıvâsî Hazretlerinin tâc-ı şerifini bihamdillâh Hüseyin'e giydirdik " müjdeli sözleri ile, aziz ceddinin evlâd-ı sulbî'si olmak yanında, evlâd-ı mânevî'si dahî olmak şerefine erişmiştir. Hüseyin Şemsi bey, 1954 yılında Hoca Efendi Hazretlerinin Bekâ Âlemi'ne intikâlinden çok derin elem ve keder duymuş, büyük mürşidinde kokladığı Muhammedî kokuyu Mustafa Özeren Bey Hazretlerinde duyduğu için onun elini öpmüştür. 19 Mart 1956 Pazartesi günü ağır hasta olarak Soğanağa'daki evinde yatarken Mustafa Bey kendisini ziyârete gelmiştir. O ağır hasta adam sanki hasta değilmiş gibi doğrulup oturmuş, doktorları ve aile fertlerini dışarı çıkarmışlar, bir süre konuştuktan sonra "Mürşîd kişi niyetine, mürşîd kişi niyetine" diyerek cenâze namâzını edâ etmişler, Mustafa Bey evin kapısından çıkarken, Hüseyin Şemsi Bey de, "Hakdan Hakka" diyerek öbür kapıdan Bekâ Âlemi'ne yürümüştür.

Allah rahmet eylesin, Resul-ul-lâh Efendimizin ve Ehl-i Beyt Efendilerimizin şefâatlarını üzerinden eksik etmesin.

İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.

Dr. M. F. Güneren

MÜELLİF ŞEYH RECEB-ÜS SIVÂSÎ (*)

Müellif Şeyh Receb Efendi 947 veya 949 tarihlerinde Zilede dünyaya gelmiştir. Önce amcası Hazreti Şems'den okumuş, bilâhere İstanbulda tahsilini tamamlayıp Sultan Mehmed Câmîinde ders-i âm olarak nüsha dersleri okutmakta iken, mânevî işâretleri üzerine Sivas'a Hazret-i Şems'e gelip bey'at ile onun terbiyesinde yetişmiş, halîfesi ve dâmâdı da olmuştur.

Hazret-i Şems'den sonra makâmında şeyh olan oğlu Pîr Mehmed Efendinin H. 1008 – M. 1599 da vefâtında, hülefânın arzu ve tensipleri ile mürşîdinin seccâde-i irşâdına oturmuş, H.1014 veya 1016 tarihlerinde irtihâl edip mürşîdinin türbesine defn olunmuştur.

Bu risâleyi, yazdığı zaman 60 yaşını geçkin olduğu ve gözlerine ârız olan zaaf sebebi ile okuyup yazamadığından, bir kâtibe söyleyip yazdırmak sureti ile vücûde getirmiştir.

Bu risâleden başka, Kur'an-ı Kerîm surelerinden müntehâb ayât-ı izâmın cem'i ile "Hatmi Sagir" adında bir vird de tertib etmiştir. Ayrıca "Nûr-u Hüdâ" isminde mühim bir eseri daha bulunduğunu ve bunda kendi ahvâlinden de tafsilâtı şekilde bahsettiğini Nazmi Efendi "Hediyet-ül İhvân" adlı kitabında yazıyorsa da, bu eserin bir nüshasını bulamadım.

Hüseyin Şemsi Güneren

(*) Bu bölüm mütercim Hüseyin Şemsi Bey tarafından eserin başlangıcında dipnot olarak verilmiştir. Bunu, ayrı bir bölüm olarak sunmanın daha uygun olacağı düşüncesi ile, buraya alıyorum.

Dr. M. F. Güneren

NECM-ÜL-HÜDÂ

Fi menâkıb - iş - şeyh Şems - id - dîn Eb - is - senâ
Tercemesi

Bismillâhirrahmânirrahîm,

Esmâ ve sıfât ashâbını âli derece ve makâmâta yükselten onlardan ulûm ve türlü mücâhedelere muvafakat edenleri istediklerine eriştirerek melekût ve ceberût (=mânevi saltanat ve ululuk) âlemlerinde cevelân ettirip erbâb-ı tecelliyâtta kılan ve bu zevk ve nimetin kadrini bilerek hazm ve kabul ile mest ve hayrân olduktan sonra ayılanlara da temkin, kudret ve nusrat ihsân eyleyen Allaha hamd-ü senâ. Ve mucizelerin sahibi olan Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa'ya ve âl'i evlâdı ve velâyet ve kerâmet erbâbı olan ashâbına da Allah'dan rahmet ve selâmet duasından sonra, bu risâlenin müellifi, Şeyh İbrâhim Cemâleddin'in oğlu, bu zayıf kul "Receb-üs-Sivâsî" der ki: Çocukluğumdan itibaren elli seneye yakın evinde hizmetinde bulunduğum zevk ve şevk ehlinin delili, âfakda güneş gibi meşhur olan amucam, üstâdım, veliyün-ni'metim, kayın babam "Şeyh Şems-id-dîn Sivâsî"- ruhu tâhir ve eserleri kıyâmete kadar dâim ve bâki olsun-, civâr-ı Rahmâna intikâl ile beni çok karışık ve kötü bir zamanda yalnız ve garip bırakınca ebedî ve umumî bir hizmet olmak üzere müşârünileyhin menâkıbını " Necm-ül-Hüdâ , fimenâkıb-iş-şeyh Şems-id-dîn eb-is-senâ" ismi ile bu risâlecikde cem etmek istedim.

Her ne kadar iktidar ve liyâkatimin kâfi olmadığını biliyorsam da "hediyeler, onu verenlerin miktârınca olur, karınca kaderince" kabilinden buna cesâret ettim.

Kitabım maksadına nisbetle benzeri yazılmamış yeni bir eser olacağından bu yoldaki te'lifât ve tasnifâtın çokluğu da beni bu arzumdan alıkoymadı.

Risâleyi fasıllara ayırdım, münâsîp düşen bazı yerlerde bazı hikâyeler nakil ve hayli faydalı, kıymetli izharlar, lâtif tenbihler, gizli işâretler ile bazı meşâyihin menâkıbından da teberrüken birer nebze bahsettim. Af eden, seven, dilediğini yapan Cenâb-ı Hak'dan bu eseri ihvân ve dostlar arasında faydalı, uğurlu, bereketli kılmasını niyâz ederim. Allah kapılar açıcı, karşılıksız bağışlayıcı, en güzel sahip ve yardımcıdır. Her şey kendisine dönecektir. Kudret, kuvvet ancak yüce ve azîm Zât-ı Ulûhiyyetindir.

Bizleri fenâlıklardan koruyan, işlerimizi rast getirip iyiliklere ulaştıran Allahım! Bize en doğru yolu göstermeni, ehl-i tahkîk'in gittiği yola gitmekliğimizi nasîb ve müyesser eylemeni yalvarırım.

Zikrine durduğumuz evliyâ-yı izâm, medhinde bulunduğumuz asfiyâ-yı kirâm öyle bir kavimdir ki, onlara muhabbetle meclislerine devam edenler şakî olmaz, azmazlar; onlarla beraber bulunup yoldaşlık edenler berekâtlarından, iyilik ve saâdetlerinden mahrum kalmazlar.

Rahmetin, yağmurun inmesi; güneşin, ayın doğması; semânın bizi himâyesi, toprağın beslemesi onların yüzü hürmetinedir. Yerde gökte Allahın emîn'leridirler. Hakkın kudreti ile dilediklerini yaparlar. Tedbir ve tasarruf sahibidirler. Çünkü, çeşitli riyâzat ve mahrûmiyetlere katlanıp bihakkın mücâhede ile nefislerini terbiyye ve ruhlarını sâfileştirerek zâhirlerini ilim ve iyi amel ve güzel huylarla bezemiş ve bâtınlarını her türlü şüphe ve fenâlıklardan temizlemişlerdir. Böyle olduğu için de Cenâb-ı Hak sırlarına tecelli ile kalb gözlerinden perdeyi kaldırmış, feyz ve ilhâm-ı ilâhisi ile mükâfatlandırmış, taltif etmiştir.

Allahım! Anların (onların) iyilik ve saâdetlerinden bizlere de lütuf ve ihsân eyle; şefâatlerinden, himmetlerinden, himâye ve yardımlarından bizleri de mahrûm bırakma.

Bu yüce mertebeli kavim:

“...ve sekaâhüm rabbühüm şarâben tahûrâ” (İnsan, 21)

(=Anları Rableri gıll-ü-gış'dan pâk olan şerâb-ı imân ve irfân ile kandırdı) ya mazhariyetle Allahın muhabbet havuzlarından içtiler, tertemiz sevgi bahçelerinde âşinâlık kokularını zevk ve sürûr ile koklayarak kendilerinden geçip hayrân ve sekrân oldular.

Bunlardan bir kısmı bu hayranlık ve sarhoşlukla,

“ fîy mak'adi sıdkın inde melîkin muktedîr “ (Kamer, 55)

(= kâdir-i mutlak olan Hakkın indinde, beğenilen bir mevkide ve güzel bir makâmda) kaldılar.

Bir kısmı ise; **cünd-i ilâhî** (Allah yolunda nefsiyle kavgaya girişen hakikat yolcuları) yi terbiye ve tekmil ile anları da bu hakâyika ulaştırmak için ayılarak Hak'dan halk'a seyr ettiler – halk'a döndüler- ki, bu kısım enbiyâ gidişinde olduğundan evliyânın efdâllarındandırlar Bunlardan bir kısmı Hakkın esmâ ve sıfatına; bir kısmı da, ism-i âzam olan "ism-i câmi" e mazhariyetle **"zâtiyyûn"** dan (zât ehli) oldular.

Bu zevât-ı kirâmdan da kavminin çok azgınlığına karşı:

“ Kâle Nûhun Rabbi lâ tezer alel’ardı minel kâfirîne deyyârâ “
(Nûh,26)

(=Yâ Rabbi, kâfirlerden yeryüzünde dolaşan kimse bırakma) diyen Nuh Peygamber, ve:

“ Fehasefnâ bihî ve bidârihil’ard ...” (Kasas, 81)

(= Şımarıklık ve kibrinin cezâsı olarak onu ve hazinelerini yere batırdık) kavli kerîmi üzere Kârûn'un mal ve mülkü ile yere batırılmasına dua eden ve pek çok harp ve kıtâl eden Dâvûd aleyhim-üs-selâm gibi bazılarının hâline **" Celâl "** gâlib oldu.

Bir kısmının hallerine dahi:

“...femen tebi’aniy feinnehü minniy, ve men asâniy feinneke gafûrûn rahîm “ (İbrâhim, 36)

(=Bana tâbi olanlar benim milletimdendirler, isyân edenleri de Sen af ve merhamete kâdirsin) diyen İbrâhim aleyh-is-selâm; ve:

“ in tü’azzibhüm feinnehüm ibâdük, ve in tagfirlehüm feinneke entel’aziyzül hakîm “ (Mâide, 118)

(=Onlara azâb edersen senin kullarıdır, af edersen hakîm ve kâdir sensin) diyen Îsâ Rûh-ul-lâh; ve, Uhud harbinde mübârek yüzleri yaralanıp dişleri kırılıp kanlar aktığı vakit bile şefkat ve merhametini esirgemiyerek:

“ Allahümme yâ halîmü yâ gaffâr, ehdi kavmî feinnehüm lem ya’rifunî “

(=Ey halîm ve gaffâr olan Allahım, kavmim beni bilemedikleri için böyle yapıyorlar, Sen anlara doğru yolu göster) diye merhamet ve şefâat eden Cenâb-ı Habîb-ü Rabb-il-âlemin Efendimiz Muhammed Mustafa Hazretleri gibi " cemâl " galip oldu. Hazreti Sıddık cemâl'e, Faruk celâl'e mazhardı. Osman , Ebûbekir; ve Aliy-yül Murtezâ efendimiz ise Faruk gibi idiler.

Bu risâlecikte menâkıbını muhtasaran zikredeceğimiz Şeyhimiz merhûm Şems-üd-dîn-i Sivasî de mazhar-ı cemâl idiler. Bu sebeple kâl ve hâl ehli ve bütün millet, mezhep ve cidâl erbâbı kendisini severlerdi. Mütevâzı, alçak gönüllü, iyi huylu, güleç yüzlü, cömert tabiatlı, her hâl ve tavrı makbûl, gidiş ve tarikatı mübârek ve uğurlu idi. Aslen Zileli olup, bilâhere Sıvasa hicretle yerleşmiş, zâhir ve bâtın ilimlerini cem'etmişti. Vaaz ve nasihatlarında hakâyık-ı İlâhiyeyi keşf ve tefsir eder, fasih, belîğ konuşur, duyulmamış temsil ve teşbihler irâd eylerdi. Taşa kâr edecek kadar tesirli ve tatlı sözlerinden avam da, havas da faydalanırdı. Kelimeleri dizilmiş cevherler, ibâreleri saçılmış incilerdi. Kelimelerinin kadehlerinden içenler kendilerinden geçer, gâfiller gaflet uykusundan uyanır, hayretlere düşerdi. Bilhassa âdet-i kerimleri olduğu üzere ramazanlarda Mevlâna Celâleddin'in Mesnevî'sini nakl ederken dinleyenler öldükten sonra dirilmiş gibi hayrân ve sekrân olurlardı.

Mezhebi Hanefî, meşrebi Muhammedî, tarikatı Halvetî idi. Geniş kalpli, mert, sahî, ihsânı bol, zayıfları, açları doyurmayı çok severdi. Asrının yegânesi ve erbâb-ı zevkin delili olarak etrafta meşhûr olmuştu. Hayli eser te'lif etmişlerdi. Ekserisi manzum, bir kısmı mensûr ve ikisi Arapça diğerleri Türkçe olmak üzere yirmi bire bâliğ olan müellefâtı şunlardır :

- 1- Hall-ül-maakıd :Arapça. İbn-i Hişam'ın nahivden Kavâid-ül-irâb'ına şerh
- 2- Zübdet-ül-esrâr :Arapça. Usulden Muhtasar - ül - menar'a şerh.
- 3- İbretnümâ : Türkçe manzum yüz hikâye (Attar'ın İlâhinâme'sinden intihâb edilmiştir). Hikâyelerin sonlarında enfüsî tâbîrât ve tatbîkâtı vardır.
- 4- Mirât-ül-ahlâk min mevâhib-ül-hallâk : Türkçe manzum kıymetli bir ahlâk kitabıdır. Bununla tefe'ül edenlerin falları halde vâki olana mutâbık zuhûr eder.

5-Behâriyet-üs-sûfiyye = Gülşen âbad : Türkçe, manzumdur . Bu emsâlsiz eserde her çiçek bir sûfi'ye ve "gül", sâhib-i vakt olan şeyh'e teşbih edilmiştir. Enfûs ve âfakda zevk isteyenlere istinsâhı elzem bir kitaptır.

6- Mevlîd-ün-nebiy : Türkçe, zevkî ve ruhânî bir nazımdır. Kendileri bu eseri hakkında şöyle buyururlar: "Mevlîd-i şerîfini yazmak suretiyle Cenâb-ı Peygamber Efendimize bir hizmette bulunmak için öteden beri içimde bir helecan yaşardı. Fakat etrafta mevlîd kitaplarının çokluğu böyle bir eser ibdâına mâni olurdu. Bir gün elime kâğıt, kalem aldım. Teşevvüş ve elemle lâyhâ olanları (içime sıkıntı ve külfet ile doğanları) yazarken sırrıma (mânevi benliğime) şu nidâ geldi : " Ey Tâlib, bu arzuyu yerine getirmek için Kâinâtın ulusu, efendisi olan Cenâb-ı Peygamber tarafından sana izin verildi mi? " dendi. Elimden kâğıt kalem düştü ve içimde bir hararet, bir ateş hasıl oldu. Başımı yakamın içine çektim. Gözlerimden yaşlar akarak salâvat-ü- selâma devâm ile Hazret-i Hallâka ve muhibb-i müştâk olan Cenâb-ı Resûl-ü Kibriyâsına teveccüh ettim. Benden 'hiss-i kevnî' (Bu âleme ait hisler) ve maddî benliğim gitti. 'İstiğrak-i aynî deryâsı'na (aynen, açık şekilde görülen mânevi bir âleme) daldım. Bu hâlette kendimi bir 'tâk'ın önünde, ayakta edeple, tevâzu ve zilletle muntazır buldum. 'Tâk'da Cenâb-ı Nebiyy-i Muhterem ve Ashâb-ı kirâmı bulunuyorlardı. İçlerinden beşûş (güler yüzlü) bir zât-ı kerîm, beşâretle bana doğru geldi. Hazret-i Aliyy-ül Murtezâ olduğunu anladığım bu muhterem zâtı görünce hüznüm ve kederim gitti, ferahlandım. Kucağında güzel yüzlü ünsiyet ve kudsiyyet kokan bir çocuk vardı. Bana hitâben: "Bunu Hazret-i Resûl-i Müctebâ ve Nebiyy-i Mustafâ sana ihsân etti. Bunun yüzü sahifesinden taze mânâlar oku ve ca'd-ı re'sinden (güzel kıvrıkcık nurlu saçlarından) mesânî râyihalarını (Hakâyik-i Kur'âniye kokularını) kokla" buyurdu. İstiğrâkden ayılıp kendime geldiğimde kalbimi ilim ve hikmet ve nûr-i mârifetle dolmuş buldum. Allahın bu nimetine hamd ile te'life başladım. Allah-ü Teâlâ bana bu mevlîd-i şerîfde benden evvel kimseye açılmamış olan bir kapıyı da açdı. Nâs, mevlîd-i Nebînin yalnız zâhiren ve bir kerre vâkî olduğunu zannederler. Cenâb-ı Nebiyy-i Zîşân Efendimizin velâdetleri hem zâhirî hem de mânevîdir. Velâdet-i mânevîyeleri iptidâdan intihâyâ kadar daimâ vâkî ve bâkidir. Böyle olduğu içindir ki Aleyh-is-selâm Efendimiz :

“ Lâ tezalü tâ'ifetin min ümmetî zâhirine ale'l – hakki ilâ kıyâmi's - sâ'ati “

(=Ümmetimin içinde Kıyâmete kadar hak ve hakikat üzere zâhir olan bir tâife mutlaka eksik olmaz) buyurmuşlardır. Ulemâ, hükemâ, selâtin, kuzât ümmettendirler. Bir kısmı din kâidelerini kurar, ömrü boyunca islâmi meselelere çalışır; bir kısmı imânında 'yakîn' hasıl edenlerin mezheplerini, yollarını kuvvetlendirir; bir kısmı hakikatleri tebliğe; bir kısmı tâ'lim, tedris ve ahkâm-ı diniyyeyi nakle, rivâyet ve fetvâya sây eder; bir kısmı İslâmı ve İslâm vatanını muhafaza, müdâfaa ederler. Bunlar din hâmileleri ve İslâm gâzileridir. Bir kısmı da imâmet, hitâbet, hüküm ve kazâ ederler. Bunlar şeriatın emînleri ve hâkimleri, enbiyânın vârisi, temkin sahibi, velâyet ve kerâmet ehlidirler, Hazret-i Sıddık ve Aliyy-ül Mürtezâ gibi ki, meşâyihin silsilesi ve tahkîk ehlinin yolları bu iki zâta çıkar. Bunlardan sonra Nûr-i Muhammedî karından karna, asırlar boyunca Tayfurda, Mansurda, Şiblî'de zuhûr ede ede Halvetiyye tâifesinin pîri ve ehl-i zevk ve sürûrun ulusu, efendisi olan 'Seyyid Yahyâ-i Şîrvânî' ye intikâl etmiştir. Bu zevât-ı kirâm velâdet ve verâset-i mâneviyye sahibidirler. Ulemânın ilmi, sâlihlerin salâhı, zâhidlerin zühdü, gâzilerin cihâdı hep Cenâb-ı Peygamberin velâdet-i mâneviyye ve mucizât-ı kaviyyelerinin eseridir. Nitekim:

“ Evvelü mâ halakallâhu nûrî “

(=Allahın ilk halk ettiği benim nûrumdur) ve:

“ Ene minallâhi ve'l – halku minnî “

(= Ben Allahdan ve halk bendendir) ve:

“ el-Enbiyâu hulikû min nûrî “

(=Enbiyâ benim nûrumdan halkolundular) buyurulmuştur.

Bundan zâhir olur ki: Bütün kâinattaki mucerredât ve müvelledât ve enbiyânın mucizeleri ve geçmiş gelecek bütün evliyânın kerâmeti, Nûr-i Muhammedî'dendir. Nûr-i Muhammedî şarkta, garpta her an ve her yerde kıyamete kadar daimâ tulû' ve zuhûr edegelmektedir " buyururlardı.

- 7- Heşt-i bihişt : Türkçe, manzumdur. Sultanlar ve Ümerâ ile fukarâ ve zuafânın münâsebet ve muâmelelerinde elzem olan hususlardan bahseder.
- 8- Süleymâniye : Türkçe manzum eserlerinin ilkidir. Süleyman Peygamber ile Belkıs kıssasını anlatır.
- 9- Menâsik-ül-hacc: Türkçe, manzum, çok güzel ve yerinde yazılmış bir eserdir.
- 10- Elhiyaz fi menâkıb-il-imâm-il-mürtaz : Türkçe, manzum, İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin menâkıbıdır.
- 11- Safâyih fi tercemet-il-levâyih : Türkçe nesirdir. Abdürrahman Câmî'nin "Levâyih" ının tercemesidir. Her kelimesinde ilm-i ledünnî meselelerinden birine işâret vardır. Tasavvufun özünü beyân eden bu lâtif kitabı Hazretin hakikat ilmindeki ihâta ve vukûfunun şâhididir.
- 12- Menâzil-ül-ârifin : Türkçe nesir. Bir hadîs-i şerîfin tahkîkidir.
- 13- Menâkıb-ü Hulefâ-ir-Râşidin = Menâkıb-ı Cihâr Yâr : Türkçe nesir, hâtemesinde Hazret-i Aliyy-ül-Murtezâ'dan naklen hakikat ilminden bazı mesâil zikredilmiştir.
- 14- Nakd-ül-hâtır : Türkçe nesir. Hazret-i Mûsa ile Hızır aleyhim-üs-selâm arasındaki muâmeleden bahseder. Hazretin son te'lifidir. Bunda kulakların duymadığı tasavvuf bahisleri derc edilmiştir. Dinleyenlerin zevk alacağı sanâyi-i bediyye ile musannâ' ve müseccâ' yazılmıştır. Bu da Hazretin inşâ'daki kudretinin delilidir.
- 15- Divan: Güzel selika, tabîî bir edâ ile her vâdîde yazılmış Türkçe ilâhileri, şiirleri (*)

(*) Mütercim Hüseyin Şemsi Güneren'in notu:

"Müellif Recep Efendinin isimlerini burada yazmadığı eserler de şunlardır:

- 1- İrşâd-ül-avam : Türkçe manzum. Avam halka lüzûmlu nasihatlar.
- 2- Fermân-ı İlâhî : Nesirdir. Nefs-i emmârenin muhâkemesi ile hakkında sâdır olan ferman.
- 3- Umdet-ül-elfâz : Nesirdir. Farsca kavâid.
- 4- Dâiret-ül-usûl
- 5- Kasîde-i Bürde'nin nazmen tercemesi
- 6- Sultan Murad'ın gazellerinin şerhi. "

Fasıl : Hazretin Neş'etleri

Kendileri terceme-i hallerini şöyle anlatırlardı :

"Babam Zile'li Şeyh Mehmed Eb-ül-Berekât, ulemâyı, sulehâyı ve hangi tarikden olursa olsun müteverrî (= fenalıklardan ve haramdan çok kaçınan) meşâyihî sever, 'Bire irâdet, bine muhabbet ' diyerek onlara dâvetler, ziyâfetler yapar, hediyeler verirdi. Ancak irâdet ve bey'at şeyhi, Habîb-i Karamânî' nin halîfesi ve kâimmakâmı olan, kerâmât-ı âliyye ve cezbe-i kaviyye sahibi Şeyh Hacı Hızır-ül-Amâsî idi. "

Î z a h v e T e n b î h

'Bire irâdet, bine muhabbet' selefte (eski zamanlarda) câri idi. Şimdi böyle değil, bâzı meşâyihın tebaası diğerinin tebaasına, hatta bir tarikden olsalar da, ihvân ihvâna haset eder oldular. Bu hâl, Allahın rızâsını isteyenlere câiz ve lâıyk değildir, yakışmaz. Geçmiş büyüklerin zamanındaki gidişe aykırı olan böyle kötü sıfatlarla maksada nasıl erişilir? Eskiden ihvân arasında muhabbet ve ülfet vardı. Zulüm ve cevir yayılmamışdı. Böyle olduğu için de ağaçlar bol meyvalı, mevrûat verimli, hayvânat bereketli, hayat ucuz ve genişdi. Bu sebeple de köyler, kasabalar ma'mur, halk rahattı. Bu hâl, Sultan Selim'in oğlu, zübde-i Âl-i Osman Sultan Süleymânın zamanında olduğu gibi emn-ü emânın, adâlet ve âsâyışın neticesi idi. Çünkü adâlet; nebâtat, mevrûat ve hayvânatta bereketi ; zulüm ve cevir ise bunların noksan ve husrânını mucip olur.

H i k â y e

Rivâyet olunur ki Sultan Mahmud Sebiktekin bir hasad mevsiminde ava çıkar. Rastladığı gâyet büyük bir göl yatağında kesif ormanlar gibi yetişmiş saz ve kamışları halkın, bölük bölük gelerek, bacsız, haraçsız kesip götürdüklerini görür. Bunlardan hazinenin ihtiyâcını karşılamak üzere resim almaya ve şimdiye kadar bunu düşünüp yapmadıkları için de ashâb-ı divân ve ümerâsını tekdir ve tevbih etmeye niyet eder. Akşam olunca o civarda bulunan ihtiyâr fakir bir kadının kulübesine gider, selâm verip: "Misâfir kabul eder misiniz ?" derler. Fakir kadın: "Misâfiri severim amma sizin elbiselerinize uygun şiltem, size göre yemeğim, şerâbınıza lâıyk temiz kabım yoktur" der. Sultan: Böyle olsun, zararı yoktur. Bizler de ana babamızın evlerinde böyle sizin yediğiniz gibi yiyoruz" deyince,

kadın: "Öyle ise hoş geldiniz, buyurunuz" der, kabul eder. O sırada ocakta kaynamakta olan bir çömleğin içinde ne olduğunu soran Sultana, kadın "Çocuklarımın fukarâ çorbasıdır" der. Sultan Mahmud'un "Biz de bundan yeriz " demesi üzerine kadın çok memnûn olur, içi açılır ve: "Bir ineğim var, şimdi gelir. Onu sağar, temiz ve lezzetli sütünden size ikrâm ederim" der. İnek gelir, kadın sağmaya başlar. Bakraç yarı dolunca sütün tükenip kesildiğini gören kadın "Subhânallah" diye hayret ve taaccüb eder. Sebebini sorarlar. "Her gün bu bakraç dolardı, bugün misafirlerim için daha fazla olmasını temenni ederdim, bilâkis bakracın ancak yarısı oldu" diye teessür gösterir. Sultan içinden sıkılarak bu noksanlığın neden ileri geldiğini anlamak ister, sorar. Kadın: "Büyüklerimizden, ulemâdan işittim ki, padişahlar ve ümerâ fukarâyâ zulüm ve cevre niyyet ederlerse bu kötü niyyetlerinin eseri, nebâtât, mezzûât, meyva ve hayvan mahsullerinden bereketi götürür derlerdi. Her halde böyle bir sebepten olmalıdır " deyince, Sultan Mahmud kadının zekâ ve dirâyetine hayran olup reayânın ahvâlini düşünerek yaptığı kötü niyyete nedâmet ve derhal tövbe ve istiğfar ile içinden kendi kendisine hitaben: " Geçmiş pâdişahlar adâlet ettiler, Cenâb-ı Hakdan sevâp ve mükâfat aldı gittiler. Sana lâyıkmıdır ki omuzlarında günâh ve vebâl ile ölesin " diye niyyetinden vaz geçer ve kadına: Ana, ineğini tekrar sağ bakalım, ola ki Cenâb-ı Hak bereket halk eder" der. Kadın parmaklarının yorulduğunu, ağrıdığını, artık süt çıkmadığını söylerse de Sultanın ısrarı ile tekrar sağmaya başlar. Bu defa lüleden akar gibi süt gelir, bakracı dolar da artar da. Bu hali gören kadın "Elhamd-ü lillâh, Melik cevır ve zulüm niyyetinden vaz geçti" der. Sultan Mahmud da, bu ihtiyâr kadın bize hikmet taâmı ve mârifet şarâbı ile ziyâfet verdi ve bizi âhıret ateşinden kurtardı diyerek Allaha hamd ve şükür eder. Bu hikâyede Hakka yüzünü çeviren kullar için büyük tenbih ve ibret vardır.

Maksada devam edelim. Hazret buyururlardı ki: "Pederim Şeyh Mehmed Efendi bir gün vâlidem Sultan Hâtun'a: "Ahmed'in çamaşırlarını yıyka, değiştir ve bize yol azığı, şeyhim için de hediyeye hazırla" dedi. Vâlidem: "Bu soğuk havada çocuğu ne diye götürüyorsun?" dedi. Pederim: "Şeyhim mübârek nazarlı, duası makbûl bir pîr'dir, onun himmet nazarına ve duasına mazhar olmasını istiyorum" deyince, vâlidem, "Böyle ise çok iyi" deyip hazırlık yaptı. Pederim beni bir merkebe bindirdi ve üstüme geniş bir kürk giydirip, uzun bir iple de beni merkebin üzerine bağladı. İki konaklık bir

mesafe olan Amasya'ya gitmek üzere yola çıktık. Çok soğuk ve şiddetli bir rüzgâr esiyordu. Tüylerim ürperiyor, titriyordum. Pederim Kur'an-ı Kerîm okuyarak yola devam ediyorduk. Dâima Kur'an-ı Kerîm okumak âdetleri idi. Bir öZR-ü kavî olmadıkça bunu terk etmezlerdi.

T e n b i h

Kalbi uyanık, ilmiyle âmil, ârif-i billâh olanların âdetleri budur. Gâfil ve ömürlerini melâhi'ye (eğlence, oyunlar) ve fuzûlî sözlere sarf edenler, Kur'anı Kerim tilâvetinin terkinden endişe etmez ve Resul-ul-lâh'ın :

“ Ve kâlerresûlû yâ Rabbi inne kavmitte hazû hâzelkur'âne mehcûrâ ” (Furkan, 30)

(= Peygamber dedi ki: Yâ Rab, kavmim Kur'anı okumaz oldu, terk ettiler) kavî-i kerîmindeki şekvâsını düşünmezler. Ömürlerini böyle tüketenlere azâb indiği vakit çok yazık olacaktır.

"Nihayet Amasyaya vardık. Hemen doğruca Azîz'e gittik. Mübârek elini evvelâ pederim, sonra ben öptük. Azîz, pederime: "Bu çocuk kimdir?" diye sordu. Beni Amasya halkından zannetti. Babam: "Küçük kulunuz" dedi. "Bu soğuk mevsimde niçin getirdin ? " diye sordu. Pederim de : "Himmet nazarınıza ve ilim berekâtıyla duanıza mazhar olması için getirdim" deyince, orada bulunanlara : "Subhânallâh, himmete bakınız " diyerek gözlerini semâya çevirip rikkat ve hüZün ile inleyerek ağladı ve sonra: "Bunu annesine kavuşturunuz" diye emretti. Din ve Dünya cihetlerinden ve te'lif ve tasnifden neye nâil oldumsa hepsinin bu duanın eseri olduğunu sanıyorum " derlerdi.

M e n k ı b e

Kerâmât-ı zâhire ve tasarrufât-ı bâhire sahibi, şeyhlerin şeyhi ve zamanının kutbu Abd-ül-kâdir-i Geylânî Hazretlerinin menâkıbında gördüm: 'Avârif-ül-maârif' müellifi Şeyh Şehâb-üd-din Sühreverdî rahmet-ul-lâh-ı aleyh diyorlar ki: "Abd-ül-kâdirin meclisine vardığımda hâlimden ve ulûm-i zâhire ile ne dereceye kadar meşgul olduğumdan sordular ve bana acâyib bir bakışla, gözünü benden ayırmayarak, sanki beni avlayacak, yiyecek gibi

baktı ve mübârek elini göğsüme koydular. Huzûrundan çıktığımda bütün mâsivallah (Allahtan başka her şey) benden zâil oldu, eridi, söküldü gitti. Ben de gücümün yettiği kadar sây' ve gayretle çalışarak Cenâb-ı Hakka yöneldim. Ne buldumsa bu mübârek nazarın bereketi ile buldum ve 'Avârif-ül – maârif'i te'lif ile tasavvuf ve tarîkat tâîfeleri arasında meşhûr oldum". Mevlânâ Celâled-dîni Rûmî'nin:

“ Ânki zî-tebrîz dîb yek nazar-ı şems-i dîn, ta'ne zened ber çile, sohre koned ber dihe “

(= Tebrîz'den din güneşinin (Şems-i Tebrîzî) tek bir bakışına eren kimse, kırıklığı (çileyi) kınar, onluğu (desteyi) da alaya alır) sözleri de bu kabildendir.

T e n b i h

Bununla da zâhir olur ki Allahın velîlerinin himmet nazarları, nefesleri ve rızâları 'İksîr-i âzam ve kibrît-i ahmer' dir (bakırı altın edecek kadar tesirli ve kırmızı yakuttan daha kıymetlidir). Asla bunlardan gâfil olmamalı ve şüphe de etmemelidir. Zira Allah Kerîm'dir, itaat ve inkiyâd ile emir ve rızâsına her veçhile kâil olup uyarak Allah ile kâim, Allah'da seyr eden ve Allah ile söyleyen kullarına her şeyi ikrâm eder. Bunun aksi de - Allah esirgesin - Hakkın gazâbını ve hışmını mucib olur. Üstadlara, ülemâ, âbid, zâhid ve sâliklere, bûdelâ ve evtâd'a ezâ eden kimselerin dünya ve âhîret belâlarına uğramalarından korkulur -eğer belâ inmeden afîv olunmadı ise-. Zirâ, ashâb-ı cemâl tahammül eder amma celâl erbâbı te'hîr etmezler. Kılınçları pek keskin, okları çok işlek ve tesirlidir. Allah bizi ve cümle ihvânımızı daima bundan esirgesin.

H i k â y e

Rivâyet ederler ki, Celâlüd-din-i Rûmî'nin pederleri Şeyh Bahâüd-din Belhî, âlim, fâzıl, mütebahhir bir zât idi. Besmele-i şerîfi üç ay tefsir etmişlerdi ve cezbe-i kaviyye sahibi idiler. Şeyhin mürid ve muhibleri çoğalınca ülemâ-i rûsûm çekemediler, hased ile Belh padişâhma şeyhi gamaz ettiler. Cemâatı, âvanı, adamları pek çoğalmıştır. Bir gün sana karşı kıyâm etmesinden korkulur dediler.

İ ş â r e t

Avâm-ı nâs'ın ne acâyib ve bâtil itikadları ve ne kadar bozuk vehimleri vardır. Melekût, Ceberût ve daha ileride Allahın ihsân ettiği âlemleri ve makâmları cevalân edip dolaşanlar, ruhânilere, melâikeye karîn olup sonsuz saadete ve kerâmat-ı indiyeye'ye mazhar olan kimselerin nazarında, baştan başa Dünyanın ve onun bütün meta'nının ne kıymeti olur ? Bir sinek kanadı kadar değeri olur mu? Serçe ve kargaların yemlendiği çöplüğe şâhinin tenezzül ettiği görülmüş müdür ?

Hikâyemize devam edelim. Belh padişahı bu telkin üzerine Şeyh'e cefâya başlayınca, Şeyh oradan hicreti, ayrılmayı kararlaştır. Şeyhin ayrılacağını anlayan padişah yaptığına peşiman oldu. Külliyyetli para ve kıymetli hediyelerin üzerine bir kılınc ile bir kefen koyarak maiyyeti ile beraber Şeyhe geldi. Yaptığına nâdim olduğunu beyân ve hicretten vaz geçmesini ricâ etti. Fakat Şeyh kabul ve iltifât etmedi. "Ok yaydan çıkmıştır" dedi. Ve ehl-ü evlâdı ile Belh'den çıkarak Bağdada, oradan da Konya'ya yöneldi. Şeyhin geldiğini haber alan Karaman Beyi, erkân, ümerâ ve askeri ile karşıladı. Fevkalâde hürmet ve ikrâm etti. Hatta atından inerek Şeyh'in rikâbında, atının yanında yürüdü. Ve kendisine çok güzel bir yer de tahsis etti. Hülâsa, mümkün olan hizmeti ve ihsânı yaptı. Bu sebeple de Şeyh Konya'da yerleşti, kaldı. Şeyh'in Belh'ten hicretinden sonra, Allahın düşmanı Cengiz Han Horasan üzerine yürüdü. Belh'e musallat oldu. Padişahı ve halkının çoğunu kılıncıdan geçirdi. Katl-i âm etti. Kalan çoluk çocuğu da esir edip emvâl ve hayvanlarını yağma ve kasaba ve şehirlerini harap etti. Allah böyle husrân, zillet ve rüsvâ'lıktan esirgesin ve evliyâ-ul-lâha ezâ etmekten hıfz ile, Kur'an-ı Kerîminde:

“İnnelleziyne yü'zûnallâhe ve resûlehü le'anehumullâhü fiddünyâ vel'âhireti ve e'addelehüm azâben mühiynâ “ (Ahzab, 57)

âyet-i kerîmesinde bildirdiği üzere: (= Allah ve Resûlüne eziyyet edenler dünyâda ve âhirette mel'un, hayır ve rahmetten matrûd ve mahrûm olurlar) tenbih-i ilâhisini daima unutmamayı müyesser eylesin.

Menâkıba devam edelim. Hazret buyururlardı ki: " Vaktâ ki Kur'an-ı Kerîm'i pederimin yanında okuyup hatm ettim, beni Tokatta tahsilde bulunan birâderlerim Hacı Halîfe ve Muharrem Efendilerin yanına gönderdiler. Orada Kur'an-ı Kerîm'i tecvid ile kırâate ve Arapça ilimleri tahsile başladım. Cuma ve sair vakit namazlarını da cemaatle edâya devam ederdim. Bir gün gâyet garip bir rüyâ gördüm. Tokatta Köstekçi Zâde namında ehl-i tarikden ve rüyâ tâbirinde çok mâhir, İbn-i Sirin'in sırrına mazhâr olmuş bir zât vardı. Çarşıda at çulu dokurdu. Bu işi kendisine kubbe itti haz etmiş, hâlini bununla perdelemişti. Sabah erken bu zâta gittim. Benim gibi rüyâ görenler etrafına toplanmışlardı. Bekledim, sıram gelince yanına vardım ve "Dün gece rüyâmda gayet geniş bir sahrada çok parlak bir nûr içinde oturuyor imişim. Her taraftan genç, ihtiyar insanlar bana teveccüh edip geliyorlar ve yanıma gelince de etrafıma halka olup beni Kâbe gibi tavaf ediyorlardı" dedim. Sözümü bitirince elindeki işi bıraktı ve bana : "Nerelisin, adın nedir , baban kimdir , nerede bulunuyorsun ?", ve "Bir şeyhe yetiştin mi ?" diye sordu. Adımı ve kimin oğlu olduğumu ve halen birâderlerimin yanında tahsilde bulunduğumu söyledim. "Tebrik ederim. Allah mübârek etsin. Eğer beni vefâtımdan sonra hayır duadan unutmazsan rüyânı tâbir ederim" dedi. "İnşaallâh unutmam" dedim. O da: "Ömrün uzun, ihvân ve dostların çok olur. Cenâb-ı Hak sana çok büyük hayır, ilim ve salâh verecektir. Te'lif ve tasnif erbâbından, hadis ve tefsirde mâhir, beyân ve tâbirde emsâl ve akrânına fâik olursun. Halk nasihat meclisine koşar, mescidinin etrafına toplanırlar. Duan makbûl, nefesin mübârek olur" dedi ve dua etti. Allah rahmet etsin, filvâki yirmi seneden sonra merhûmun dediği zuhûr etti."

İ ş a r e t

Bu vakiadan şu faydaları anlıyoruz: Evvelâ, rüyâ herkese söylenmemelidir.

“ er-Rü’yâ fî minkâri tayrin keyfe üvvile vaka’a aleyhi “

(= Rüyâ kuşun gagasındadır, nasıl tâbir edilirse öyle zuhûr eder)

mantûk-u âlisince rüyâ nasıl tâbir edilirse, hayra yorulursa hayır, şerre yorulursa şerr vâ'ki olur.

Sâniyen: Rüyâ-yı sâliha geç de olsa zuhûr eder. Hazreti Yûsuf'un rüyâsının -meşhûr rivâyete göre- seksen sene sonra zuhûr ettiği gibi.

Sâlisen: Rüyâ-yı sâliha mübeşşirâttandır.

“ elleziyne âmenû ve kânû yettekuûn “ “ lehümlübüşrâ filhayâtiddünya ve fil'âhireh, ...” (Yunus, 63, 64)

(= Onlar imân edip takvâya ermiş kimselerdir. Dünyâ hayatında da âhirette de onlara müjdeler vardır, ...) ; ve :

“ men amile sâlihan min zekerin ve ünsâ ve hüve mü'minün felenuhyiennehü hayâten tayyibeh, ve lenecziyennehüm ecrehüm biahseni mâ kânû ya'melûn “ (Nahl, 97)

(=Erkek, kadın mü'min olup da fenalıktan da kaçınıp iyi ameller yapanları güzel hayatla yaşatır, yaptıklarından daha iyi ve güzelleri ile de mükâfatlandırırız) me'âlindeki vâd-i İlâhi buna delâlet eder.

Allahım sen bizi İslâm yaşat, imân ile öldür. Kıyâmetde enbiyâ-yı izâm huzûrunda hacil ve mahzûn etme ve esmâ-i izâmın hürmetine fazl-ü ve keremin ile yanında mükerrem ve muhterem olanlarla haşr et

Menâkıba geelim: Hazret buyururlardı ki;"Tahsile devam ile ilimden hayli zevk alınca Dâr-üs-saltanaya gittim. Medreselerde usûlü vechile hareketle akran ve emsâlime tefevvuk ve aralarında temâyüz ve istihâr ettim. Ve medâris-i semandan birine vâsıl oldum. Medresedeki arkadaşlardan çoğunu, Allahın emrini tutmaz, azgın ve taşkın görüyordum. Murat ve gâyeleri ilim ve irfân değil, zevâhiri süsleyip geçinimkti. Sevâp ve ecir şöyle dursun, vakit namazlarını te'hirde, Cuma ve cemâati terk etmekte dahî beis görmez aldırış etmezlerdi.

Bir gün Kadıasker Divânı'na gitmiştim. Oraya devam eden kadı ve müderrisleri gördüm ki, ipekli elbiseler giymişler, büyük büyük sarıklar sarmışlar, geniş sof kumaştan hırkalarını çeke çeke

dolaşıyorlar ve onlara kimse iltifât etmiyor, hattâ selâmlarını bile reddetmiyorlardı (=karşılık vermiyorlardı). Bu hali görünce oradan hemen geri döndüm, abdestimi tazeleyip Sultan Mehmet Câmiine girdim. Hâlî bir köşede namazı kıldıktan sonra her şeyi yakından duyan ve dilekleri kabul eden Rabbime kemâl-i tezellül ve tazarrû' ile ağılıyarak "Allahım beni kadıların, zenginlerin, zâlimlerin, ağıyârın ve etıbbânın kapılarına muhtâç etme, beni onlardan müstâğni ve gece gündüz fukarâ ve ahyârla beraber dâima senin kapına devam edenlerden kıl, sana has ve lâıyk olan rahmet ve mağfiretinden ihsân et ve her işimde bana doğru yolu hazırla ve göster " diye yalvardım. Cenâb-ı Hak duamı kabul buyurdu, dilediğim gibi oldu.Çok geçmeden yakın bir dostumla beraber Şam'a gitmek nasib oldu. Orada bir sene kaldıktan sonra Allah hacc parası ihsân etti. Hacc ederek Zileye döndüm. Kasaba halkı çok hürmet gösterdi. Artık ihtiyâr-ı tekâülle kasabamızda kalmayı tercih edip evlendikten sonra, Ezine Pazarı denilen kasabaya giderek pederimin şeyhi, yukarda zikri geçen El-hâc Hızır'ın halîfelerinden, kâmil bir şeyh olan **Muslih-üd-dîn Halife'** ye bey'at ettim.Terbiye ve İrşâdım eimme-i esmâdan dördüncü isme gelmişti ki bir gece acâyip bir vâkıa gördüm. Kesîf ormanlı bir dağda elimde gılâf içersinde bir Mushâf-ı Şerîf ile yedi tane dalı olan bir ağaca çıkıyorum. Mushâf-ı şerîfi birinci dala asıyor ve sıra ile ikinci ve daha yukarı dallara çıkıp asmak istiyorum. Böylece Mushâf-ı Şerîfi dördüncü dala kadar çıkarıp astığım zaman şiddetli bir rüzgâr esiyor, ağaçlar birden bire devrilip yere kapanıyor. Taaccüple " bu ne haldir" diyorum. Bir kimse: "Tecelli-i zât vâki oldu" diyor. Uyanınca düşündüm. Ağacın dört dalını dört esmâ'ya ve Mushâf-ı Şerîfi Hak yolunu gösteren şeriata ittibâa ve ağaçların devrilip yere kapanmalarını da şeyhimin vefâtıyla benden imdâdının kesilmesine te'vil ettim. Arası çok geçmeden şeyhimin hastalığını duyduğum vakit Rabbına rücû' edeceğini anladım. Nitekim te'vil ettiğim gibi oldu. Allah rahmet eylesin".

Şeyh Muslih-üd-dîn Efendinin menâkıbından bir nebze:

Büyük babam hikâye ederdi; merhum şeyhin hâdimlerinden olan ihvândan birisi şöyle anlatmış: "Şeyhin kasabası yakınında bulunan

Erkilat köyünden bir cemaat şeyhi köylerine davet etmişlerdi. Oraya gider iken şeyhin ağaçlıklar arasındaki bir yola saparak büyük bir ağacın arkasına gittiğini gördüm. Abdest alacak zannı ile ibrik götürdüm. Ağacın yakınına vardığımda gayet hafif bir sesle, fısıldayarak, inler gibi bir konuşma işittim. Bu konuşma bir az devam etti, sonra şeyh ağacın arkasından çıkınca ibriği arz ettim. Lüzûmu olmadığını söyledi. Yüzünün rengi değişmiş, benzi geçmişti. Kimin ile konuştuğunu ve kendisine ne olduğunu sordum. "Uzak sefere emr olunduk" buyurdular, ve o davetten sonra da hastalanarak Rabbine sefer ettiler" demiş. Allah rahmet eylesin.

İ ş a r e t

Allahın evliyâsına ihsân buyurduğu nîmet ve rahmetlerden birisi de Hakka rücû'larından evvel borçlarını ödesinler, yanlarında emânet ve hukûk-u ibâd (kul hakkı) varsa iade ve sahiplerine verilmesini vasiyyet etsinler, tevbe ve istiğfarlarını yenileyerek Rabblarına tertemiz, tâhir olarak rücû' eylesinler diye, ya melek veya rüyâ-yı sâliha ile kendilerine tenbih olunmalarıdır.

Menâkıba devam edelim: Hazret buyururlardı ki: "Vaktâ ki şeyhim Muslih-üd-dîn Halîfe vefat etti; ben, kocası ölmüş, kendisini idare ve himâye edecek kimsesi kalmamış; yüzünden peçesini, başından çarşafını atmış; dilediği yere gider, istediği yerde sabahlar, geleni evine kabul eden hayâsız kadınlara döndüm. Bu hâl ile benden her gün bir az daha feyz-i mânevi kesilerek mârifetim zâil oldu. Gâfil ve âtıllara karıştım. Dağda, sahrâda, bostanda onlarla düşüp kalkar ve hattâ tazı ve köpekler alarak ava bile gider oldum.

İ ş â r e t

Bir kimsenin mürşîdi olan şeyhi vefât edince, kendisin irşâd edecek bir şeyh lâzımdır. Çünkü mevtâdan dirilere imdâd olmaz. Her ne kadar menâkıbında yazılı olduğu üzere yüz elli sene önce vefât eden Hallâc-ı Mansûr'un, Ferid-üd-dîn-i Attâr'a imdâd ve terbiye ettiği gibi nefs-el-emirde mümkün ise de bu gibi ahvâl pek nâdirdir. Herkese vâki' olmaz.

T e n b i h

Cahil halk bazı ehliyetsiz ve câhil kimseleri, mücerred, filân zâtın oğludur diye kendilerine şeyh edinirler. Bunlar, sağı soldan ve semizi arıktan fark ve temyiz edemiyen kimselerdir. Ancak sadakaları, kurbanları toplarlar, savm, salât, hacc ve zekât ile mukayyed olmazlar. Himmetleri yiyip içmek; kasıd ve gâyeleri güzel elbise ve kadın; nazarları, zevk ve arzuları yeğin ata binip tazılarla avlanmak gibi hevesâtan ibarettir. Bu sıfât ile şeyhlik nasıl olur? Daha garibi bu ki: Câhil halk bu gibi fâsıkların gayb ilimlerini idrâk ettiklerine de itikâd ederler. Bu onlar için ne kadar uzak ve bu gibilere meyl ve muhabbetle hakikata nâil oldum sananlara da ne kadar çok yazıktır. Bu gibi hallerden Allaha sığınınız.

F a i d e

Meşâyihın iki türlü evlâdı vardır: Birisi neseb, diğeri mânevi evlâdır. Neseb evlâdı malına vâris ve batnen ba'de batnın (neslinin) bekâsını temin; mânevi evlâtları ise asırdan asıra sünnet ve irşâdlarını ihyâ ve devam ettirirler. Kendilerinin hilâfet makâmına kâim olmaya lâayk olan efdâl evlât bu sonunculardır. Çünkü bunlar:

“ Ve men yû'te'l – hikmete fekad ûtiye hayran kesîrâ “

“ La tû'tû'l - hikmete ilâ gayri ehlihâ fetazlemûhâ velâ temne'ûhâ an ehlihîm fetazlemûhun “

“ yû'tilhikmete men yeşâ, ve men yû'tel hikmete fekad ûtiye hayran kesîyrâ, ve mâ yezzekkerû illâ ûlûl'elbâb “ (Bakara, 269)

“ Her kime ki hikmet verilir şüphesiz ona hayr-ı kesîr de verilmiştir. Bunu ancak akl-ı kâmil sahibi hakikat erbâbı bilir, ve hikmeti ehil olmıyana vermeyiniz ki hikmete zulüm etmiş olursunuz “ meâlindeki âyet-i kerîme ve hadîs-i İsevî hükmünce evlâd-ı mânevî

olanlar hikmete vâris ve sahiptirler. Nasıl ki biliyoruz: Hazret-i Sıddık vefâtı yaklaştığı vakit bir çok evlâdı ve bâhusus aralarında yiğitlik, ilim ve irfân sahibi Abdürrahmân var iken, Hazreti Ömer mertebesinde olmadıkları için emr-i hilâfeti Hazreti Ömere, ve Hazreti Ömer dahî bunca evlâdı ve bilhassa Ashâb-ı Kirâmın en âlim ve fakîhlerinden Abdullah dururken hilâfeti müşâvereye bıraktı. Çünkü Hazreti Osman ve Hazreti Ali mertebelerinde değillerdi.

Menâkıba devam edelim: Hazret buyururlardı ki: " Vaktâ ki tenezzülümü gördüm, bir gece sabaha kadar hâlimi düşündüm. Kendimi, ışığı sönmüş bir ev; ahâlisi dağılmış bir belde; suyu kaybolmuş bir kuyu; ağaçları kurumuş, meyvaları dökülmüş bir bahçe; suyu kesilmiş, devrandan kalmış, un öğütmeyen bir değirmen gibi buldum. Bâtınından mârifet feyzi kesilmiş sâlik böyle olur. Kalbinde hanîn, tazarrû ve zârilik, lisânında enîn (inilti) kalmaz. Amma sâlikin kalbine, bâtınına rahmet ırmağı kuvvetle dökülür. İlâhi vâridât ve gizli işâretler şiddet ve hiddetle hücum ederse, sâlik nefesine mâlik olamaz. Kalbi gayri ihtiyârî deprenir, heyecanlanır, çalkanır. Bu hâl kalbden bedene de aks edince sâlik sağa sola deveran eder. Eğer bu varidât-ı İlâhiye Cemâl tecellisinden gelirse bu halde sâlik ferâh, zevk ve tarâb duyar, sevinir, ve eğer bu bâd-ı rahmet Celâl'den eserse, bunda da sâlik ıztırâb ve korku duyar. Bu hallerin eshâbını tâ'yib etmemelidir. Mâzurlardır. Zira aşkın kuvveti çok dehşetli ve şiddetlidir. Her şeyin fevkindedir, gâlibdir, ona karşı konamaz. Görülmez mi ki kocaman değirmen taşı o kadar ağırlığı ile beraber sürûr ve bereketle nasıl fırıl fırıl dönüyor, bu da aynen böyledir.

İ ş â r e t

Burada fukarâ-i tarîkatın meşrep ve mesleklerini bilmediklerinden onlara tâ'n edenlere işâret vardır. Fukaranın niyyet ve maksatları Allahın emrine imtisâl ve Cenâb-ı Peygamberin sünnetine kendilerinden hiç bir şey ilâve etmeyerek ittibâ'dır. Bu halleri, ya saf "vecd" den (muhabbet ve iştiyâk ile ihtiyârları elden gidip kendilerine mâlik olamamak), veyahut sâdık "tevâcüd" den (vecde erişmeye

çalışmak) dir. Halleri bu iki sebepten olmıyanlar, münâfık, ehl-i riya ve süm'a (iki yüzlü, sahtelikle kendilerini böyle göstermiye çalışanlar) olanlardır ki, bunların işi Allaha kalmıştır. Kur'an-ı Kerimde Hazreti Nûh'dan hikâyeten:

“ Kâle ve mâ ilmî bimâ ya'melûn “ “ in hısâbühüm illâ alâ rabbî lev teş'urûn “ “ ve mâ ene bitâridilmü'minîn “ (Şuarâ, 112, 113, 114)

(= Onların amellerinin iç yüzünü bilemem ancak zâhirine bakarım, onların hesapları yalnız Rabbime kalmıştır, farkında olsanız bunu bilirdiniz, ve ben bu Mü'minleri tard da edemem, onlara reziller diye tahkîriniz cehâletinizdendir) buyurulmuştur.

Hâl ve hareketleri "vecd" ve "tevâcüd"den ileri gelen fukarânın deveranının helâl olduğu hakkında temiz kalpli, insâf ve itidâl sahibi olan Şeyh-ül-İslâmlardan Kernâl Paşa Zâde ve Müftü Ali Çelebi ve Mevlâna Sâded-din fetvâlar vermişlerdir. Cenâb-ı Hak'dan bizi yakîn erbâbından kılmasını ve kalp gözümüzdeki perdeyi gidermesini niyâz ederiz.

Menâkıba devam edelim : "Merhûm buyururlardı ki, hâlimin bu tenezzülünü düşündüm, hakikat ve yakîn ehli bir ârif aramaya azmettim".

İ ş â r e t

Böyle hâlinin tenezzülünü görüp mütenebbih olmak ancak Cenâb-ı Hakkın hidâyet-i ezeliyye ve inâyet-i ebediyyesinin yetiştiği kimselere nasîb olur. Çünkü bir kimse hâlinin tenezzülünü, zevk ve irfânından geri kaldığını bilmezse aldırış etmez ve hâlini tedârik için kayıtlanmaz. Böylelikle de kalbinde zulmet terâküm eder. Gide gide şeytanın yakını ve büyük günâh ve isyânların mürtekibi olup rüsvaylıkla ve makâmından düşmek ile cezâlandırılır. Bu gibiler tarîkattan dönmüş, yüz çevirmiş, mürted sayılırlar ki, tarîkatta mürted olmak şeriatta da mürted olmaya yakındır. Allah cümlemizi esirgesin.

Riyâ hakkında nâzil olan:

“ Eyeveddü ehadüküm en tekûne lehü cennetün min nahilin ve a'nâbin tecriy min tahtihal'enhârü ... “ (Bakara, 266)

(=İçinde ırmaklar akan, türlü meyvaları ile ihtiyarlıkda, kudretsizlikde sizi geçindiren bir bahçeniz vardır . Bu çok sevdiğiniz bahçeyi , zehir dolu ateşli bir rüzgâr esip yakmıştır. Riyâ da amelleri böyle yapar) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsirinde Kâdî-i Beyzâvi bunun, Âlem-i Nûr'a terâkki ve suûd ettikten sonra Âlem-i Zûr'e tenezzül edenleri temsîl ettiğini beyân eder.

Hazret devâm ile buyurdular ki : "Zile'de ehl-i sülûk ve esmâ'dan iki şeyh vardı amma bunlar ümmiy oldukları için, ilim rûûneti ve kalem karası (bilginlik gururu) bunlara gitmeye mâni oldu. Tenezzül telâkki ettim. Tokat'da **Şeyh Mustafa El-Kirbâsî** namında yüz yaşına ermiş, âlim, fâzıl, kâmil, takvâ sahibi büyük bir şeyh vardı. Ona gittim. Huzûruna varınca, hâlimin kötülüğünden, kalbimin müşevvişliğinden şikâyetle, kendisine bey'at etmek, elini tutmak istedim. Bana:" Evlâdım, sen kuvvetli bir genç, ben ise mücâhededen kalmış zayıf bir ihtiyârım. İki tarafın birbirine küfüv ve denk olması ülfetin, ünsiyetin şartıdır. Nasıl ki genç, güzel, kaviy bir gelin, sahibini, kocasını da kendi gibi ister. Halbuki ben zayıf ve âcizim. Bu vaziyette aramızda netice nasıl hâsıl olur ?" dedi. " Ben senin irşâd ve terbiyyetine gelmiştim, öyle ise benim hâlim nice olur?" deyince, Şeyh bana: "Niyetinde hâlis misin?" diye sordu."Evet, İnşâallâh " dedim." Bu yola tâlib misin, ve bunda sâdık mısın?" dedi." Evet " dedim. Mübârek başını eğdi. Hayli zaman sükûttan sonra başını kaldırdı ve: "Allah seni bir kâmilin hizmetine ulaştıracak veyahut bir kâmilî altı aya kadar senin terbiye ve irşâdın için gönderecektir." diye tebşir ve bana dua etti. Vatanım olan Zile'ye avdet ve temiz, hâlis niyetle ilim ve amele devam ettim. Altı ay sonra bir iş için Tokat'a gitmiştim.Tokat 'da Arakiyeci Zâde diye meşhûr olan üstâdım Şems-üd-dîn-i Nahavî' nin ziyâretine vardım.. Beni görünce: "Şems-üd-dîn, ben de senin buraya gelmeni arzu ediyordum. Cevdet-i aklın ve tefâvüt-ü fehmin vardır (aklın, anlayışın daha çabuktur, ve

her şeyin iyisini takdir edersin). Buraya Acemistandan, Şirvan Vilâyetinden seccâde sahibi , irfân ehli bir zât geldi. Va'z ve nasîhat ediyor, fakat vaazlarında rûsûm ve hadsiyyattan (herkesin mâlûmu olan zan ve tahmin ile indiyâtan) değil, cevâhir-i kudsiyye ve hakâyık-ı İlâhiye'den bahs ediyor. Sözlerini avâm ve câhillere şöyle dursun, ulemâ ve havassımız dahî anlayamıyorlar" dedi. -Şeyh Şîrvânî Hazretleri 'zat-ül-ahâdiye' ehli olduğundan, daimâ Lâhut, Ceberût ve Melekût âlemlerinde cevelân eder, Mülk ve Nâsut'dan nâdiren bahs ederdi-. "Kalk beraber ziyâretine gidelim " dedi. Ben Şeyh Mustafa El-kirbâsî'nin bana söylediklerini, aradan hayli zaman geçtiği için unutmuştum. Üstâd ile birlikde Hazretin ziyâretine vardık. Evvelâ bize ikrâm ve tâzim etti. Sonra hakâyık-ı İlâhiye ve Kur'aniye deryâlarının derinliklerinden mânâ cevherlerini neşre başladı. Sanki benim hâlimi târif ve işâretleri ile bana târiz ediyor, aynı zamanda beşâretleri ile de beni yükseltiyordu. Nihâyet sözlerinin sonunda bana hitâp ile: "Vatanımı ve emvâlimi terk ile, dağlarda vâdilerde bunca meşâkkati senin ahvâlin ve senin terbiyyetin için ihtiyâr ettim" deyince hayrette kaldım. Şeyh Mustafa El-Kirbâsî'nin sözlerini hatırladım. Tâyin ettiği zamanı zihnen hesap ettim, tam altı ay olmuştu. Derhal kalbimden ağıyâr muhabbeti çıktı, yerine esrâr doldu ve hemen bey'ate ve istiğfâra şitâb ettim. Ve Allahıma hamd ve şükür ile, yitirdiğimi buldum dedim, geçen ömrüme nedâmet ettim. Allah her şeyi bilici, af edici ve kusurları örtüp bağışlayıcıdır".

F a i d e

Bu vak'ada iki fayda görülüyor: Birincisi Şeyh Mustafa El-Kirbâsî'nin kerâmetinin zuhûru ki, altı ay müddet tayin etmesi ve dediğinin aynen, günü gününe çıkması. İkincisi, Abd-ül Mecîd-i Şîrvânî Hazretlerinin, şeyhimiz Şems-i Sıvâsî'yi terbiye ve irşâd için Allahın emr ve irâdesi ile Şirvan'dan Rûm vilâyetine gelmesidir. Cenâb-ı Hak 'fâil-i muhtar' dır (dilediğini yapar). Bazan hastayı hekimin kapısına, bazan da hekimi hastanın kapısına gönderir. Bu Cenâb-ı Hakkın sâdık ve müstaid tâliplerini kemâle erdirmek için fazl ve inâyetinin kemâl-i zuhûrundandır.

Nasıl ki Şems-i Tebrîzî ile Mevlânâ'da da böyle olmuştur. Rivâyet olunur ki, Şems-i Tebrîzî kuddise sırrehû, keşf ve kerâmet sahibi Baba Kemâl'e mülâkatlarında, bir gün huzurda iken Baba Kemâl bir saat kadar başını eğerek teveccühden sonra, Şems-i Tebrîzî'ye: " Ey Şemseddin ! Allah sana ve senin terbiyyetine, âlim, fâzıl bir büyük adamı tevdi edecektir ki bu zât, ashâb-ı enfâs'dan olacak ve onun ırmaklar gibi akan irfânından insanların çoğu içip kanacak, şöreti etrafa yayılacak, ledünnî (İlâhî) ilimlerde herkese tefevvuk edecek ve kapalı hakikatları açacaktır" diye müjdeleyince, Şems-i Tebrîzî : "Efendim bu zât nerededir?" diye sorar. Baba Kemâl: "Ara, bulursun" buyururlar. Bunun için Şems-i Tebrîzî seyahata çıkarak üç sene dolaşır, arar, nihâyet Konya'ya gelince Celâl-üd-dîn-i Rûmî'yi bulur ve bir nazarla onu terbiye ve tekmîl eder.

T e n b i h

Evliyânın sözleri, nefesleri aslâ yanlış çıkmaz. Nitekim hadîsi risâletpenâhîde:

“ Lâ yezâlû'l – abdu ileyye bin – nevâfili hattâ uhibuhû feizâ ahbebtuhû küntü lehû sem'an ve lisânen ve yeden febî yubsiru ve bî yesme'u ve bî yabtısu ve bî yemşî ve küntü veliyyen hâfızan ve nâsıran kaviyyen “

(= Nevâfil (nâfileler) ile bana takarrüb eden (yakınlaşan) kulumu severim. Sevince de onun kulağı, gözü, lisânı ve eli olurum. O kulum benimle görür, benimle işitir, benimle söyler, benimle tutar, benimle yürür ve ben onun dostu ve sahibi, hıfz edicisi ve en kavî yardımcısı olurum) buyurulmuştur.

Menâkıba devam edelim: Merhûm buyururlardı ki: "Vaktâ ki Allah beni Şeyh Şîrvânî'ye kavuşturmakla 'Ankâ-yı Müğribin' saydını müyesser etti, herkese nasîb olmıyan bir devlete erıştirdi, üzerime saâdet ayı ve güneşi doğdu. Muhabbetim arttı. İrâdem kuvvetlendi.

Hazret-i Şeyh'in bereket ve cezbelerinden, füyûzâtından ehl-i beyt ve akrabamın da faydalanmaları için Hazreti Zileye davet ettim. Kasabada öteden beri ileri gelen vâiz ve müderris olarak akran ve emsâlim arasında yüksek bir mevkide idim. Kasabalı ve hariçten gelmiş otuz kadar talebem vardı. Mağrur geçinirdim. Şeyhim, Zile'yi teşrîfından bir zaman sonra, vaaz, nasihat ve dersi terk etmecliğimi ve zikr-ul-lâh'dan başka konuşmamamı, sumt-ü sükût ile avamdan uzleti, halka karışmamayı emr buyurdu. Emirlerine imtisâl ettim. Sumt-ü sükût ile kapıda papuç ve ibrik hizmetine devamla başladım. Birgün kasabanın büyükleri toplanmış bana geldiler ve "Biz senin bu işine şaşıyoruz. Siz bizim vâiz ve nâsîhımız ve dinimizin ve evlâdımızın muallimi idiniz. Bu ne hâldir ki, herkes sana hizmet ederken şimdi sen hizmetçi oldun ve meclislerde sen en başta otururken, ne vaazlarını, ne sözlerini anlamadığımız bu şeyhin papuçluğunda ayakta duruyorsun" dediler. Cevap verdim: "Kardeşlerim, dostlarım, Allah size rahmet ve hepimize irfân nasîb etsin. Siz benim ilmimi ve kemâlimi bilirsiniz değil mi ? O halde bu zât'ta büyük bir kuvve-i galebe ve satvet ve ilâhî, lâhûtî bir cevher olmasa böyle hizmetini ihtiyâr eder miyim ? Onda misli görülmemiş öyle acâyib hâlât gördüm ki, ilmimi onun ilmine nisbetle denizden katre ve cevherimi inciye nisbetle kum gibi buldum da, benim Yemen akiki gibi olan âdi taşım la onun baha biçilmez cevherini bir arada dizmek, ilmimi onun ilmine ulaştırarak mültekal-bahreyn olmak (iki denizi birleştirmek) istedim " deyince şaşırdı, hayret ettiler ve " Hakikaten bu zât bu mertebede midir ? " dediler. "Evet, daha da üstündür" dedim. Ve hizmetime sıdkla devam ve temiz, hâlis niyyetle Allaha teveccüh edip, hevesât ve arzuları kalbimden çıkardım. Hakiki bir tâlib ve râgıb olarak muhabbetle sülûke başladım.

T a k r i b

Sofî'lere sorarlar: " 'Biz tâlibler, râgıblar ve sâlikleriz' diyorsunuz. Tâlib olanın bir matlûbu, râğbet edenin mergûbu (bir sevdiği, râğbet edilmiş olanı), sâlikin bir meslûkü (bir yola gidenlerin erişmek istedikleri gayesi) olmak lâzımdır. Sizin sevdiğiniz ve

sülûk ile varmak arzu ettiğiniz gâye nedir ?" derlerse, Allahın tevfiği ve hakikatin yardımı ile biz deriz ki: Bizim maksûdumuz Allah' tır. Ve Allah esmâ-i İlâhiyeden bir isimdir. İsimlerden de maksûd olan müsemmalarıdır. Burada müsemmadan murâd edilen ise, ikilikten mücerred ve münferid, ikilik düşünülmezsizin, "hakikat-ül gaybiyye" olan "Zâ't-ül ahâdiyye" dir ki, mekân ve keyfiyetten âli, nerede ve nasıl olduğu tasavvur edilemeyen, nihâyet' lerin nihâyet' i, gâyet' lerin gâyet' i, ve cem' in cem' i dir. Burada fehimler âciz, akıllar hayrettedir. Bu, ancak :

“ Zâlike fadlullâhi yû'tiyhi men yeşâ' vallahü zülfadlil'azîm “
(Cum'a, 4)

(= Bu peygamberlik Allahın bir inâyetidir. Onu dilediğine verir. Allah büyük bir inâyet sahibidir)
buyrulduğu üzere, Allahın dilediğine bahş ve ihsân eylediği fazl-ü inâyeti, lütûf ve âtûfetidir. Bu makâmdan söyleyenler, ancak gizli işâretler ve ince remizlerle söylerler.

“ Lâ tûdrikühül'ebşârü ve hüve yûdrikül'ebşâr, ve hüvellatîfûl habîr “ (En'am, 103)

(= Gözler onu görmez, ihâta edemez, O cümle gözleri görür ve ihâta eder, O lâtif olandır, haberdâr olandır.).

Bu âleme " Âlem-i Lâhût = Zât-ı Ulûhiyet Âlemi " ve ehline de, " ehl-i lâhût " denir. Bu, " tevhîd-i zât " dır. Bu âlemin aşağısı " tevhîd-i sıfât " dır. Âlemi : " Âlem-i Ceberût " = kudret, azamet, celâlet âlemi " dir. Ehline de, " ehl-i ceberût " derler. Bunun da aşağısı " tevhîd-i ef'âl " dir. Âlemine " Âlem-i Melekût " derler ki, saltanat - ı mâneviye, ervâh-ı âliye âlemidir. Bunun aşağısı da : " Âlem-i Mülk'tür. Bu âlem, âlem-i ecsâm, âlem-i tabiat ve müşâhedâtır ki bu âlem ehlinin zikr olunan üç tevhîdden, ki tevhîd-i Zât, sıfât ve ef'âl'den nasibleri yoktur. Sülûkleri, talepleri, hazları, zevkleri dahî olmaz. Bu âlemin ehli, zâhîrî ibâdat ve rûsûma kanaat ederler. Âlim ve sâlihlerdir. Bunlar süadâ-i ebrâr ve ashâb-ı yemîn ve ahyâr'dan sayılırlar. Âlem-i mülk'ün dahî

aşağısı " Âlem-i Nâsût" tur. Bu âlemin ehli her ne kadar akâid-i sahîha ile mûtekid olurlarsa da, Allahın emirlerine itâat ve riâyet etmez, nehiy edilenlerden kaçınmazlar. Şehvet ve tabiatlarının iktizâsına uyarak dilediklerini işlerler. Bunlar Kitâb-ul-lâh'ın beyânı vechile zâlim, fâsık, fâcir, habis ve hazeleler, Hak yolundan ayrılıp Allahın emrine muhâlefet eden, fenalıkla meşgul soysuz alçak ve rezillerdir. Bunlara Allahın inâyeti erişir de son nefesleri imân ile hatm olunursa işleri Allaha kalmıştır. Cenâb-ı Hak dilerse fazl-ü keremiyle günâhlarını af eder. Dilerse adâlet-i İlâhiyyesi gereğince dilediği kadar azâb ettikten sonra yine fazl-ü keremi, lütf-u ihsânı ile nâr'dan, azâbtan âzâd eder. Bu gibilerden isyânda ısrâr edenlerin :

“ Sümme kâne âkıbetellezîne esâüssûâ... “ (Rûm, 10)

(= Allah ve peygamberlere isyân edenlerin âkıbetini gördükten sonra da âyetleri tekzip ve istihzâ edenlerin sonları, âkıbetlerin en kötüsü olur; ve:

“ Belâ men kesebe seyyieten ve ehatat bihî hatıy etühu feülâike ashâbünnâr hüm fihâ hâlidûn “ (Bakara, 81)

(= Hayır; kim bir kötülük işler de günâhı kendisini kuşatırsa, (artık) onlar ateşin halkıdırlar, orada süresiz kalacaklardır)

beyân-ı âlîsince musırr oldukları fenalıklar kendilerini kaplayarak sui - âkıbete götürür de, - Allah esirgesin- son nefesleri şekâvet ve küfürle hatm olunursa, " ashâb-ı şimâl " den olur ve ebedî azâbta kalırlar. Allahın adâletinin icâbı budur. Allahım, Senin sâhâtmdan (râzı olmadığın şeylerden) rızâna, gazâbından affına, ve seninle senden sana sığınırız.

"Makâmâtın en yücesi, "tevhîd-ü zât-il ahâdiyye"ye vasil olmaktır" diyorsunuz. Bu çok güzel bir nimet ve mazhariyyet ve büyük bir safâ ve sürûrdur. Lâkin buna ermek mümkün müdür? Kul nerede, Rabb-ül - erbâb nerede ? Buna nasıl erişilir ? " denilirse,

şöyle cevap veririz: Eğer âhirette beşeriyet ve tabiat hükümlerinin fenâ ve zevâlî ile, âlem-i bakâ ve safâda Allahın görülmesine inanıyor, itikâd ediyorsanız, bu âlem-i cefâda hakkıyla mücâhede ve türlü riyâzetler ve meşâkkatler ihtiyâr edip, iyi yemek, iyi giymek, zînet ve şöhrat gibi nîmetlerin terkiyle mahrûmiyetlere sabır; ve fakrı ganiliğe, meşâkkatî rahata tercih ederek lâhm ve şahmını (vücûdun kesâfetini) aşk ateşi ile eriten, nefis öküzünü (hayvanî sıfatlarını) himmet bıçağı ile boğazlayıp, şerîat-ı Muhammediye'ye muvafakatla Allah yolundan azmak ve azdırmak gibi şeytan sıfatlarını ve bütün kötü huyları, hatta mekrûhâtı dahî esasından söküp atan ve nefsinin tabîi ve ıztırârî ölümünden evvel ihtiyâriyle öldürüp kıyâmetini dünyâda iken kopararak :

“ Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâtâ, bel ahyâün inde rabbihim yürzekuün ” (Âl-i İmrân, 169)

(= Siz Allah yolunda ölenleri öldü sanmayınız, hayır, onlar Rableri katında diridirler, rızıklanmaktadırlar)

hükmünce hayât-ı ebediyeye nâil olan aşk şehidleri için bu makâma erişmek, Allahı görmek neden mümkün olmasın ? Böylece ahlâk-ı hamîde ile ittisaf edip kalpleri zikrullâh ile mutmain, bâtinîleri envâ-ı ibâdat ile münevver olan, fenalıkları tamamen iyiliklere tebdil olunduktan sonra cilâ' ve safâ ile mücâhede ederek kalp âyinelerini tozdan, pastan ve televvünden temizliyenlerin ruh-i kudsîleri, cevelân ile âlem-i ceberûta ve:

“ Kabe kavseyni ev ednâ ” (Necm, 9)

(= iki yayın beraberliği gibi, belki ondan da yakındı)

ve daha ileri, Allahın dilediği makâmâta vâsıl olup Allahda fânî, Allah ile bâkî olurlar. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerîm'inde :

“ Sübhânellezî esrâ bi'abdihi leylen minelmescidilharâmi ilelmescidil'aksellezî.... ” (İsrâ, 1)

(= Allah, kulu ve resûlü Cenâb-ı Muhammed'i bir gecenin az vaktinde Mescîd-i Harâm' (Kâbe) dan Mescîd-i Aksâ' (Kudüs) ya götürdü) buyurmuştur. Muktedây-ı ümmet olan Cenâb-ı Nebiyy-i muhterem için sâbit olan ümmetine de sâbit olur.

“ Küllü dâ'in yed'û men de'â ilâ mâ ra'a ve ilâ meblaği ilmihi “

(= Her kes başkasını, kendi görüşü ve bilgisi ölçüsünde davet eder)

bunun delilidir. Ancak Bu rü'yet dünyada beden gözü ile değil, kalb gözü ile olur. Bu iyi anlaşılmalıdır.

Ve, "sülûk'un fayda ve neticesi ve vusûl'ün alâmeti nedir ?" diyenlere de:

“ Ma'rifet-i elyakiynen elhakikati “

(= " Hakîkatın yakînen bilinmesini tahsildir ") deriz.

Bu makâmda kul nefsini kemâl-i acz ve noksan ve zaaf ve husrân ile, ve Rabbini kudret ve kemâl , bakâ ve gufrân ile bilip, Cenâb-ı Hakkın satveti, azamet ve heybeti zâhir olacağından, kul, Hakkın hürmet ve azametini bizzarûre her şeyin üstünde tutarak, kalbinde hiç bir ıztırab, meşâkkat ve yorgunluk duymadan, Hakkın ubûdiyet ve tâatına muvâfakat ve edebe riâyetle, gece gündüz kapısına mülâzemet ve işâretlerine muntazır olur. Böyle bir kula Rabbinin mükâfatı ne olur denilirse, bunun mükâfatı, faydası çok büyüktür. Zirâ kul bu yüce gâye ve maksada erişince evliyâ-ul-lâh'dan olur ve Cenâb-ı Hak böylesi kulunu, emrinde mütevellî ve şânında kâfi kılar. Ve bu kulun cem'i âzâsı Hakkın kudretine mazhar olur da, Allahın nûru ile görür, Allahtan işitir, Allahtan söyler, Allah ile tutar, Allahda yürür. Nasıl ki:

“..ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinallâhe remâ...” (Enfal, 17)

(= (Kâfirlere) o toprağı attığında atan sen değildin, fakat onu atan Allah idi), ve:

“ innellezine yübâyi’ûneke innemâ yübâi’ûnallah... yedüllahi fevka eydîhim,... (ilâ âhırıl âye) “ (Fetih, 10)

(=Sana bey'at edenler Allaha bey'at ettiler, Allahın eli onların ellerinin üstündedir... *illâ bih*) buyurulmuştur.

Böyle olunca da Cenâb-ı Hak o kulunun hasmının hasmı olup, onunla adâvet , düşmanlık edenler, Allah ile münâze'a, muhârebe, mübâreze ederler. Cenâb-ı Hakdan hikâyeten vârid olan :

“ Men âde lî veliyyen fekad ezintuhû bi'l muhârebeti “

(=Benim velîme, dostlarıma düşmanlık edenlere muhârebe ilân ederim) hadîs-i şerîfi bunun delilidir. Bu nimete nâil olup,

“ Fe'emmâ in kâne minel mukarrebîyne “ “ ferevhun ve reyhânün ve cenneti naiym “ “ ve emmâ in kâne min ashâbil yemîn “ “ feselâmün leke min ashâbil yemîn “ (Vâkıa, 88-91)

(= Fakat o (ölen kişi) mukarrebîn'den ise, ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır. Eğer o ashâb-ı yemînden ise, ey ashâb-ı yemîn, sana selâm olsun)

ashâb-ı yemîn'e selâm ve cennet müjdesi vardır, mukarrebîn olanlara ise rahat, huzûr ve hayât-ı dâime-i tâyyibe vardır tebşîr-i İlâhîsi ile mukarrebîn zümresine dâhil olan bu kullar, hayat ve memâtlarında safâ ve sürûr, izzet ve zevk-ü şevk içinde, Arş-ı kerîm'in mahremi, ilm-i kadîm'in âşinası ve hikmet hazinelerinin hazinedârı, esrâr-ı İlâhînin vâkıfı olur. Ulviyyat ve süfliyyatta, yerlerde, göklerde tasarruf ederler. Ve artık bunlar için isim ve resim de kalmaz. Allahın hükmü altında mahv - i mahz olarak

Allahda fânî ve Allah ile bâkî olurlar. İşte böyle bir devlet ve kerâmetten daha büyük, daha kıymetli hangi devlet ve izzet vardır. Bu âlî makâma sâhib olanlar, sultanların sultanı ve Allahın yeryüzünde halîfeleridirler.

Mukarrebînden olan bu zevât-ı âliye ile sâlik olmıyan ashâb-ı yemînden " süadâ-is-sâlihîn" in dereceleri arasında büyük fark vardır. Bu farkı şöyle temsil edebiliriz: Mesela tanıdığın iki kişiden birisi garıbdır, fakirdir. Yatacak evi, yeri, kendisine bakacak ehli ve kimsesi yoktur. Külhânda yatar, kalkar. Yüzü toz toprak, elbisesi ve bedeni kir ve pislik içindedir. Ölse kimse iltifât etmez. Diğeri, neslen bade neslin öteden beri kavminin ulusu, efendisidir. Ümerâ ve sultanlar yanında makbûldür, mevki sahibidir. Sıhhati yerinde, güzel yüzlü, fasîh ve tatlı dillidir. Başında devlet tâcı üstünde kerâmet libâsı, belinde şöhret kılıncı, parmağında kuvvet hâtemi vardır. Türlü nimetlerle dolu sofrası herkese açık ve hâzır, cennetten çıkmış gibi saf saf gılmanlara mâliktir. Herkes ona hürmet ve itâat ve emniyyet eder. Her yerde sözü geçer, hâtırı sayılır. İşte bu iki şahıs arasındaki fark ne ise, yukarda târif ettiğimiz "ahâdiyet-üz-zâtiyye" ye mazhar olan kâmiller ile "süadâ-is-sâlihîn" arasındaki fark da böyledir. Ebrâr'ın derecelerine nisbetle eshâb-ı tecelliyyât'ın mertebelerinin hakikatı yazı ile anlatılamaz ve bunun derinliklerine yetişilemez, tamamen idrâk de edilemez.

F a s ı l

Tarîk-i sofîyye'de gâyeye vusûlün asılları çok ve fer'ileri de tamamen sayılamazsa da, ekseriyetle vâki olanı, en mevsûku ve ilmen en kuvvetli ve lüzumlu olanları şunlardır: Evvelâ kitâb-ul-lâh ve sünnet-i Resûl-ul-lâh' ın beyânı ve şimdiye kadar geçen ehl-i sünnet ve cemâatın üzerinde ittifâk ettiği , yakînen hak olan sahih i'tikaddan sonra : Terbiyeye muktedîr bir mürşîdin elinde tevbe ve geçmiş günahlarına istiğfarla, riyâsız, süm'asız, gösterişsiz, hâlis muhlis olarak inâbe ve Allaha rücû' ile, geçen ömründe zâyi ettiklerini telâfiye tedârike gayret etmek. Şeyhin izniyle sumt - ü sükûta devam edip zarûret olmaksızın zikr-ul-lâh'dan başka kelâm etmemek, yalandan kaçınıp daima doğruyu, savâbı söylemek,

edeb, hayâ, vekâr ile istikâmetten ayrılmamak. Haram şöyle dursun, helâli dahî az yemek, az içmek, az uyumak, bilhassa mukarrebîn ve ebrârın münâcaat ve istiğfar zamanı olan seherlerde behemehâl uyanık bulunup bütün mevcudiyeti ile Hakka teveccüh ve rabt-ı kalb ile sırren zikre devam etmek, dâima iki dizi üzerine kibleye karşı başı önüne eğilmiş, gözleri kapalı oturup, Allah'dan gayrısını yâd (ağyâr) ve ancak Allah'ı dost ve enîs ittihaz ve mümkün olduğu kadar halkdan ve hattâ ehil ve evlâdından dahi uzletle, daima kalbine nâzır ve nefis ve şeytan düşmanlarına rakîb olarak vaktini tefrikadan sıyânet, kalbini cem'edip sadrını vesvese ve şüphelerden sâlim tutarak tevâzula gâh ağlayıp gâh münâcat ve dua etmek, sert, kaba kumaşlardan elbise giyinmek, her vakit abdestli ve temiz bulunup, ibâdet ve namaz vakitlerini muhâfaza ile cemâatle edâya devam ve bütün işlerinde son derece ciddiyet ve yakîn ile ihtimâm etmek sâlike behemehâl elzemdir. Zirâ hâlis ve muhlis sâlik olanlar azîmet ashâbından olurlar. Azîmet sahibi olan sülûk ehline ise, müstahab, sünnet; sünnet, vâcib; vâcib dahi farz gibidir. Buna göre artık farz'ın nasıl olacağı kıyâs edilsin. Zirâ bunlar ruhsat ve fetvâ ile (işin kolay tarafıyla) değil, takvâ ile (en küçük noksan ve fenalıklardan dahî sakınarak) amel ederler. Bunlarda ruhsatla amel hâdis olursa, havada uçarken kanadına ok değerek düşen kuşlar gibi olurlar.

T e n b i h

Bâzı kimseler bunun hilâfına, gündüzleri oruca, geceleri teheccüde, kıyâm-ı leyl'e mukayyed olmadıkları ve bütün gece uyuyup hayvanlar gibi yiyip içtikleri halde, sâliklerin, sâlihlerin rüsûm ve âdetlerini, alâmetlerini taşımakla kanaat ederek "abâ" giyip, bir elde tesbih, diğerinde asâ tutmakla kendilerini ehl-i keşif ve felâh'tan sayarlar, şeyhlik satarlar. Câhillere de bunları büyük adamlar zannederler. Bunlar sâlik, sâlih değil, belki de liâm (ne kendilerine ne de başkalarına hayırları olmayan) kimselerdir. Hak'dan bu gibilere in'âm ve feyz-i tâm olmaz. Allah bizleri gurur ve ücûptan esirgesin.

Sofilerin, sâliklerin bu uzak yolda azığı, merkebi, kamçısı, yoldaşı, silâh ve libâsı nelerdir diye soranlara deriz ki: Azıkları,

“...ve tezevedû feinne hayrezzâdittakvâ vettekuûni yâ ûlil’elbab “ (Bakara, 197)

(= ...Azık edinin. Şüphesiz azıkların en hayırlısı takvâ’ (= bütün günahlardan hakkıyla korkup sakınma) dır. Ey temiz akıl sahipleri, benden sakının) kavlı-i kerîm’i mucibince takvâ’dır. Merkepleri himmetleridir. Dirre’leri (=kamçıları) aşk, şevk ve safâlarıdır. Yoldaşları Allahın tevfiği; silâhları zühd ve hüdâ; libâsları ilm-ü amel; ışık ve meş’aleleri Esmâ-i Hüsnâ; sözleri Cenâb-ı Mevlâ’dır. Bu " seyr-i mânevî-i suûdi " ye " seyr-i il-el-lâh " denir. Allah bize de sahâ-i kudsini nasîb ve müyesser eylesin.

Hazret-i merhûm devamla buyurdular ki : "Şeyhimin emrine imtisâl ve ihlâs ve gayretle mücâhedeye başladım. Bir zaman sonra benden kötü sıfatların kökleri söküldü. Yerlerini sıfât-ı hamîde, (= iyi sıfatlar) aldı".

T a k r i b

Sıfât-ı zemîmenin usûlü çok ise de, başlıcaları, küfür'den sonra, kibir, ücûb (kendini beğenmek), hased, şehvet, hevâ (kötü arzular), hırs, tamâ', tûl-i emel (zenginlik ve dünya kuruntusu), gazab, buhul (malını saklamak), şekâ ve emsâli gibidir.

Sıfât-ı hamîde'nin de usûlü , tevâzû' (alçak gönüllülük), ihlâs (temiz kalplilik), sahîlik (cömertlik), şehveti kökünden atmak, kasr-ı emel (dünya malı kuruntusunu ve arzularını bırakmak), kanâat, hilim (yumuşak tabiatlılık), rızâ (Hakkın emir ve kaderine râzı ve ondan hoşnud olmak) gibi sıfatlardır.

Hazret-i merhûm devam ile : "Kalbim nûr-i İlâhî ile nurlandı ve zikr-i İlâhî ile itmi'nana, huzûr ve sükûna kavuştu. Öyle ki, güyâ öldükten sonra dirilmiş; sağır, kör ve dilsiz olduktan sonra görür, işitir, konuşur; câhil olduktan sonra âlim; sabi iken bâliğ; deli iken âkil olmuş gibi hayat-ı kalbiyyeye mâlik olmuşum. Kalbimden

hikmet gözeleri kaynamaya başladı ve içim sâf ve mâ'mûr oldu. Artık büyük lezzetler duymaya başladım. Vatanımda garib ve akrân-ü emsâlimden kaçır oldum. Ne yaptım sa Allah için yaptım, Allah için seyr ettim, Allah için hareket ettim. Allah ile dostluk ettim, Allah ile kâim oldum. Bu halde, eşyanın suretleri kalbimin âyînesinde irtisâm etti (nakş oldu), Sanki kalbim envâ-ı ziynetle müzeyyen, mihrâb ve memberinde hâtif-i gayb'ın vaaz ve zecr ettiğı bir cami, bir mescid veya misk kokulu türlü çiçek ve ağaçlarla bezenmiş, seherlerde bûlbûlleri nâğme eden bir bahçe gibi oldu".

T a v z i h

Bu makâma "**makâm-ı kalb**" derler. Allah ile muâmele ve ilhâm makâmıdır. Böyle olunca ruhun nûru kalbe, kalbden nefse, nefisden de âzâ ve cevârihe aks eder. Bu sebebledir ki beden ibâdete meyl eder. İşi kerem, ihsân ve hayrât olur. Bu hâlâta vâsıl olan sâlik, "**tevhîd-i ef'âl**" ehlinde olur.

Menâkıba devam edelim: Merhûm buyururlardı ki : "sonra terâkki ile daha ilerisine, eriştiğime eriştim, nâil olduğuma nâil oldum". -Hazret bu sözleri ile, "**tevhîd-i sıfât**" ve "**tevhîd-i zât**" a vusûlünü murad buyurmuştur.- Tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i sıfât makâmına erişen sâlik, bütün ef'âl ve â'malde câri olanları ve insan ve hayvan ve kâffe-i ulviyyat ve süfliyyatta sâbit olan sıfatların hepsini Allahdan görür. Çünkü mülk ânındır. Şerîki yoktur. Vâhid ve Kâhârdır. Bu makâma, "**makâm-ı ihsân**" derler. "**İlm-ül-yakîn**" den sonra "**aynül-yakîn**" makâmıdır. Sâlik bu makâma vâsıl olunca, ibâdetlerini vakâr, ta'zim, huzû' ve huşû' ile edâ eder. Ve hizmet edepleri ile de edeblenir.

Nitekim, hadîs-i Ömer'de vârid olduğu gibi, Hazreti Ömer Cenâb-ı Risâletpenâh Efendimizden "**imân**" ı sorduklarında:

" El - imânü en tü'mine billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusulihî ve'l - yevmi'l - âhırı "

(=İmân, Allaha, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine ve âhiret gününe inanmaktır); ve "islâm" dan sorduğunda :

“ En tukîme’s – salâte ve tû’tiz – zekâte ve tesûme Ramazâne ve tuhicce’l – beyte in istetâ’a ileyhi sebîlâ “

(= namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak ve kudreti varsa hac etmektir), ve "ihsân"dan haber vermesini rica ettiğinde:

“ En ta’budallâhe te’âlâ keenneke terâhu feinnehû yerâke “

(=Allahı görür gibi ibâdet etmektir, sen onu görmesen bile o seni görür) buyurmuşlardır. Sâlik bu makâma erişirse, eşyâ Hakka âyine olur, Allahdan başka görmez.

T e n b i h

Zamanımızda çokları bunun hilâfinadırlar. Allaha muvâfakat ve safâ yolunu terk ile muhâlefet ve cefâ yolunu tutmuşlardır. Namazı bir cerîme add ile horozların yem yediği gibi al-el-acele kılar, rükû'u hazf ve secdeyi belli belirsiz yaparlar. Namazı bu çirkin hey’ette kılanları görenlerin ona : " Namaz kılmadın, kalk namaz kıl" diyeceği gelir.

İzâha devam edelim: Sâlik, ayn-ül-yakîn'den sonra **“hakk-ül-yakîn”**e vâsıl olur. Bu, **" tevhîd - i zât "** makâmıdır. Bu makâma eren sâlik Allahda fâni, Allah ile bâki olur. Buna **" makâm-ı lâhût "** da derler ki yukarıda geçtiği gibi beşinci makâmıdır.

F a s ı l

Sâlikin sülûku tevhîd-i sıfâta erişince, mürşîdi olan şeyhin ona hırka ve seccâde, ibrik ve asâ vermesi câiz olur. Çünkü "ruh-i eclâ" dan (mücellâ olan ruhdan) füyûzât-ı Rabbâniyye ve maâni-i

gaybiyye almaya müstaîd olmuştur. Ve artık Allahın yardımı ile, "irtidâ' ve irtidâd" dan emin olarak (fenalıklardan geri durabilmekten ve yolundan, dininden dönmekten emin olarak) daha yukarı makâmâta terâkkisi ümid olunur. Amma, bu makâma bâliğ olmaz, yetişmez, ruh-i kudsi'ye nüfûz etmez, nefs-i levvâme âleminde kalırsa, ona hilâfet duası câiz değildir. Zirâ me'luf ve mu'tadî olan şeylere henüz yakın olduğundan, sonunda irtidâdından emin olunmaz. Bunun hâricde misâli şuna benzer: Bir vahşi kuş (şâhin, av doğanı gibi) tutup ona av yapmayı öğretirler. Fakat sahibi onu, av yaparken tamamen salıvermez. Büsbütün bırakırsa sahibine tekrar dönmek ihtimali vardır. Ava bırakılacağı vakit kaçmasın diye kuşun ayağına bağladığı ipin diğer ucunu da kendi koluna bağlar. Bu çok dikkat edilecek bir hususdur. Biz, asâ ve seccâdeyi bırakıp, zikri ve ibâdeti terk ile al-el-âde avâma karışanları çok gördük.

Menâkıba devam edelim. Merhûm buyururlardı ki: "Bu hâlet üzere altı ay kadar sâfâ ve lezzet ile mücâhedeye devam ettim. Nurlanan kalbimde feyz ve zevk gözeleri kaynadı. İlâhî vâridat ve konuklar nâzil oldu. Bu halde iken bir gün şeyhim Abd-ül-mecîd-i Şîrvânî ile kasabanın Câmî-i kebîr' ine gitmiştik. Bana sükût ile emrettiği müddetçe burada kendileri vaaza başlamışlardı. Tahîyyât mescid namazını kıldıktan sonra, hatırıma, hazretin bana vaaz etmeliğimi emir ve teklif edeceği lâyh oldu ise de, içimden, " bu nasıl olur ki, ben altı aydır ders ve kitab ile iştigâli terk etmiş bulunuyorum. Hâfızamda, hâtırimda ma'rûf ve meşhûd hiç bir şey kalmamış olduğunu biliyorlar. Bu muhâli teklif etmezler" demekle beraber, yine kalbime, mutlaka bu teklifi yapacağı vârid oluyordu. Ben kalbimle bu münâkaşada iken, şeyhim : "Yâ Şemis, membre çık" buyurdu. Dizine kapandım. "Efendim, kalbimde hiç bir şey yok ki. Nasıl çıkarım ?" dedim. Hakikaten de böyle idi. Af diledim. Esasen nerede olursa olsun, hazret - i şeyhin yanında şân - ü şöhret sahibi ülemâ ve fuzelâ onun lâhûti ulûm-u bâhiresinin satvetinden mağlûb, makhûr olur, erirlerdi. Tekrar " Elbette çıkacaksın" diye kat'i emr edince, sanki tepeme kaynar su döküldü, başım döndü, gözlerim karardı. Muhâlefetten korktuğum

için, ister istemez, tereddütle, sendeleyerek kürsüye çıktım. Fâtiha-i şerîfeyi okuduktan sonra gözlerimi açtığım vakit, hemen önümde ma'rûfum olan bir zâtı gördüm ve derhal hatırıma bir hadîs-i şerîf geldi. Kalbim açılmaya, inşirâh bulmaya başladı. Hatırıma gelen hadîs-i şerif, bende; Cenâb-ı Hakkın kitâb-ı azîzinde:

"...kelimeten tayyibeten keşeceretin tayyibetin aslühâ sâbitün ve fer'uhâ fîyssemâ " " tü'tiy ükülehâ hıynin bi'izni rabbihâ..." (İbrâhim, 24, 25)

(=...güzel bir söz, kökü yerde, dalları semâya yükselen ve Rabbinin ismiyle her vakit meyva veren güzel ağaca benzer...)

meâlindeki kavl-i kerîminde temsil buyurduğu gibi oldu. Vaazı ikmâl ile dua ettikten sonra : " Bugüne kadar seni dersten, nasihattan men'etmekten murâdım, sana hakikat kapısının açılması ve "ümm-ül-kitâb"a mazhar olup şeksiz, şüphesiz lâhûti ilm-i yakîn ile kavlin ve fiilin doğru ve savâb olmak, kıl-ü kâl'e ve kitaba muhtaç olmadan kalbine minnetsiz ve nihâyetsiz ilim ve hikmet dolmak içindi" buyurdular. Bu da Hazret-i Şîrvânî'nin kerâmetlerindendir. Dedikleri gibi oldu. Sırrı mukaddes olsun."

F a i d e l e r

Burada şu faideler anlaşılıyor:

1- Ehl-i temkîn olan zevâtın emir ve işâretleri muhakkak "Ayn-ı yakîn" ile dir. Çünkü bu zevât intihâyı ibtidâdan (sonu önden) görürler. Nasıl ki yukarıda tafsîlâtı geçtiği vechile, Zilenin âyân ve eşrâfının, amucam merhumâ: "Efendiliğini bırakıp hizmetçi oldun" diye ayıpladıklarını Şeyh Şîrvânî duyunca; "İşittim ki kasaba halkı seni ayıplıyor, şöyle şöyle diyorlarmış. Sen onların sözlerine iltifât etme. Onlar sağı soldan fark edemiyen câhillerdir. Ben sende istidât, kâbiliyyet, kuvvetli zekâ ve iyi anlayış ve kavrayış gördüm.

Fakat ilmin, vaizliğin rûneti (bilginlik gururu) seni tabiattan çıkarmıştı. Sen bu sıfât ile, bizim yanımızda elindeki levhası renkli, çeşitli mürekkeblerle ve muhtelif yazılarla dolmuş, beyaz ve temiz bir yeri kalmamış bir karalama tutan mekteb çocuğu gibi idin. Böyle boyalar ve yazılarla her tarafı dolmuş, karalanmış, boş bir yeri kalmamış olan bir levhaya esmâ-ul-lâhdan bir isim yazmak nasıl mümkün olurdu ? İşte bunun için mücâhede ettirerek levhandaki o karışık yazıları, boyaları silip izâle ve envâr-ı İlâhiyye ile parlattıktan sonra, ona ism-ul-lâh-ı âzamı yazmak için -efdâl-i ibâdât oldukları halde- dersden ve vaazdan seni men' ile emrettim. Allahın indinde ebrârın haseneleri, mukarrebînden olan zevâtın seyyieleridir " buyurmuştu. Hakikatte hâl böyledir.

2- Telmizlerin üstadlarına bir vechile muhâlefetlerinin; ve bilhassa müridleri üzerindeki hakları ana ve baba hakkından daha ileride, daha çok sâbit olan meşâyih-i kirâma muhâlefetin asla câiz olamayacağıdır. Hatta bazı büyükler, bir kimse zâhirde şeyhine muvâfakat ve fakat bâtında muhâlefet etse, kavmin "mevâcidine", meşreblerinden bir zevke nâil olamaz buyurmuşlardır.

3- Evliyânın, Allahın nûru ile bakıp, onunla görmeleridir. Nitekim :

" İtteku firâsete'l mü'mini feinnehu yenzuru bi-nûrillâhi "

(= Müminin ferâsetinden korkunuz ki, o Allahın nûru ile bakar ve sezer) buyurulmuştur. "Mümin"den murad, kâmil ve vâsıl olan zevâttır.

4- Şeyh Şîrvânî'nin Şems-i Sıvâsî'ye sumt-u sükût için malûm bir vakit ve müddet tâyin ve tesmiye etmemesi ve ancak mücâhede ve riyâzet emretmekle, tahliye, tezyîn ve tecliye'den (kalbi boşaltıp temizlemek, sonra süslemek, sonra cilâlandırmak) maksûd olunan neticenin altı ay zarfında hâsıl olmasıdır. Bundan anlaşılıyor ki, sumt-u sükût ve mücâhede için te'cil, yani muayyen

bir vakit ve zamana tâ'lik ve tâyin şart değildir. Çünkü bu yolda sıdk ile tâlib olanlardan bazısına bu hâl, Allahın dilediği kadar bir veya iki senede zuhûr eder. Bazılarına istidât ve kabiliyyetlerinin mertebelerine göre daha erken ve bazılarına ise bu nimet ve berekât bir mübârek vakitte ve bir nazarla da hasıl olur. Çünkü kabiliyyet gayr-i mec'uledir. Bazı kimselerin cevheri pâk ve tâhir olur. Cevheri sâf olduğu için de mazhariyyet-i asliyyesi kolayca zuhûr eder. Bunun geç zuhûrundan Şeyh-i Kâmil tâyib olunmaz. Nitekim san'at üstadlarının terbiye ettiği çıraklarının bazısı san'ati çabuk öğrenir, o da üstad, erbâb olur. Bir kısmı ise uzun zaman çalışmadıkça öğrenemez.

Hikâye olunur ki: Ticaret kasdile Necm-üd-din-ül-kübrâ' nın memleketine gelen bir tâcir, şeyhin evsâf-ı hamîdesini işitince, hâlis ve temiz niyetle ziyâretine gider. Şeyhin sözlerini alâka ve hüsn-ü kabul ile benimseyerek dinler. Şeyh tâcirin bu hâlini görünce ona himmetle bir defa bakar. Ve icâzetnâme yazarak memleketine gidip oranın halkını Hakka, hakikate dâvet ve irşâd etmesini emreder. Tâcir şeyhin elini öpüp

“...hâzâ min fadlı rabbiy, liyeblüveniy e'eşkür em ekfür, ve men şekere feinnemâ yeşkürü linefsih ve men kefere feinne rabbî ganiyyün kerîm “ (Neml, 40)

(= Bu Allahın bana bir fazl-u inâyetidir. Buna şükür mü veya küfür mü edeceğim diye beni imtihan ediyor. Şükreden kendi nefesine şükreder, küfr ederse yine kendisinedir. Allah âlemlerden ganî ve müstağnidir) diyerek fâni ticareti terk ile, hakikat ve nûr ehli olup ebedi ticarete ve tükenmez hazineye erişir. Bunu iyi anlamalı, gâfil olmamalı. Allahdan bizi sâlihlerin nazarlarına mazhar olan hâlislerden kılmasını niyâz ederiz.

Menâkıba devam. Merhum buyururlardı ki: "Bunun üzerine aradan uzun zaman geçti. Bir gün hazreti şeyhin bir adamı geldi, beni huzuruna istediğini söyledi. Nerede bulunduğunu sordum. Kasabanın

kible cihetinde sahrâda bulunduklarını bildirdi. Hemen oraya gittim. Hazret yalnızdı. Terennüm ile deverân ediyordu. Selâm verdim, mübârek elini öptüm. Beni saâdet ve hilâfetle, asâ ve seccâde ile tebşir etti. Mübârek ayağına kapandım.

“ Lâ râdde li-fazlıhî velâ mu’akkıbe li hükmihi ve hüve’l – fettâhu’l – vehhâb ve yuallimuke’l – hayra ve’s – savâb ve yüsmi’uke’l – hitâbe’l – müstetâb “

(= Allahın fazl-ü keremine mâni olacak hiç bir kuvvet ve kudret yoktur, kapılar açan ve bağışlayan, hayır ve savâbı tâ’lim ve hitâb-ı müstetâbı ismâ’e eden , duyuran ancak kendisidir) diyerek hayır ve bereket ile dua ettiler. Rahmet ve hayırları indiren, ihsân eden Allaha hamd olsun. Bundan sonra kasaba ve köylerdeki halkı, fışk ve fesâddan rücû’ ile irşâdı ihsân eden Allaha teveccühe dâvete başladım. Aradan bir zaman geçtikten sonra Sivas âmili Hasan paşa - Allah rahmet eylesin - Sıvasta yaptırdığı mâruf câmiine âlim, fâzıl bir vaız aramış. Beni haber vermişler. "Zileli Şeyh Şems-üd-dîn, şeyh-i rabbânî ve mürşîd-i nurânîdir. Te’lif ve tahrir erbâbından, hadis ve tefsir naklinde mâhir, işâret ve tâbirde tam behre sahibidir" demişler. Günlerden bir gün bir münâsebetle Sıvasa gitmiştim. Hasan Paşa beni görmeye geldi ve pek çok hürmet ve ikrâm ve Sıvas'a gelmekliğimi ısrarla recâ etti. Kasabada (Zilede) bir sürü alâkam olduğunu, güzel evlerim, lâtif bostanlarım ve bir çok ehîbbâ ve akrabâlarım bulunduğunu söyleyerek özür diledim. Fakat Paşa şiddetle arzu gösterip ibrâm edince, “ Pek muhterem bir şeyhim ve ihtiyâr azîz bir pederim vardır. Bu iş onların rızâ ve muvâfakatlarına bağlıdır“ dedim. Paşa onlara kıymetli hediyelerle adamlar gönderdi, izin vermelerini recâ etti. Zile’ye avdetimde şeyhim ve pederim istihâre et dediler. İstihâre ettim ve sonra düşündüm. Hicret; enbiyâ ve evliyânın sünnetidir. Sıvas Arz-ı Mukaddes’e daha yakındır dedim. Hasan Paşaya muvafakat haberi gönderdim. Bizi ve eşyalarımızı almak üzere adamları ile deve ve katırlar yolladı. Birâderim Şeyh İbrahim ile birlikte Sıvas'a hareket ettik. Yolda bizi götüren Paşanın

adamına Sivas'a varınca nereye ineceğimizi sordum. Adam Gücük Minâre denilen yeşil kubbenin yanında sizin için güzel bir menzil hazırlandı dedi. Sivas'a varıp bize hazırlanan yeri görünce, eski bir hâtıra yâdına geldi. Vaktiyle yolum Sivas'a uğramıştı. Ahâlisi, ülemâ ve eşrâfı bana ikrâm ve ve hürmet göstermişler, Âl-i Selçuk'tan Sultan Ertana'nın oğlu Şeyh Hasan Beyin kabri üzerine yapılmış olan bu kubbenin (*) yanında güzel bir bahçeye dâvet etmişlerdi. İçinde tatlı su gözeleri akıyordu, yetişmiş yüce ve ulu ağaçları vardı. Havası mütedil, sabah akşam rûh-i reyhân gibi sabâ rüzgârları esiyor, Seba' bahçelerine benziyordu. Çok sevmiş, kalbim buraya meyl etmişti ve içimden, kâşki Sivas'ta bulunsam bu mevkii tercih ile burada otururdum demiştim. Nice seneler sonra Paşanın bize bu mevkide bir ikâmetgâh kurduğunu görünce, taaccüble melîk ve habîr olan Cenâb-ı hakkın geçmiş zamanda hatırıma geleni, fazl-ü keremiyle ihsân buyurduğuna şükrettim. Yerleşip kaldığımız bu yurt bize çok uğurlu ve hayırlı oldu. Neşr-i ulûm ve ekseri tasnîfâtım, hizmet-i irşâdım hep burada oldu. Atıyyeleri bahşeden Cenâb-ı Allah, lütûf ve kereminden bu hicret bereketiyle bana çok evlâd ve ahfâd da ihsân buyurdu " derler ve hamd-ü şükür ederlerdi. Bu yurttaki hâlen hazretin mahdûm-u mükerrerleri Hasan Çelebi oturmaktadır. Yeniden güzel binalar yaptırdı ve eski ebniyeleri de tâmir etti. Allah onu doğru yolda salâh ve sebât ile muammer eylesin.

F a s ı l : S i v a s a H i c r e t t e n S o n r a

Hazret Sivas'a hicretle Hasan Paşa Camiinde neşr-i hakâyık ve ulûme başladı. Çok rağbet gördü. Günden güne şöreti arttı, yayıldı. Halk meclisine hûcum ederdi. Öyle ki Cuma namazlarında cemaat birbirinin sırtında secde edecek kadar kalabalık olurdu. Erkek, kadın bütün halk yürekten sevgi ve çok büyük tâ'zim ve tevkir gösterdiler. Ramazan-ı şerîfde her gün ve sair vakitlerde Mesnevi-i mânevî nakl ederlerdi. Mübârek geceleri ibâdet ve ezkâr ile ihyâ ederlerdi. Her gün sabah namazından sonra kavim toplanır, Esmâ - i Hüsna, Yâsin - i şerîf ve sair âyât-ı kerîme

(*) Halen Güdük (Küçük) Minare denilen yapı – M.F.G.)

okunduktan sonra halka çevrilip "duhâ-i kübrâ"ya (kuşluk vaktine) kadar zikr olunurdu. Esnâ-i zikirde kimi zevk ve neş'e izhâr eyler, kimisi hararet ve heyecan ile hareketler ederdi. Sonra işrâk namazı kılınır, herkes derin bir hazz-ı ruhâninin sekrânı içinde dağılırdı. Hasan Paşa, câmiinde Cuma ve pazarertesi günleri vaaz edilmesi için vaktin râyicine göre yirmi dirhem tâyin etmişti. Câmiinde ilk defa membre çıkan ve ilk vaaz eden Hazret'di. Câmiin binâ tarihini de Hazretin büyük birâderleri, menkıbesini aşağıda zikredeceğimiz Şeyh Muharrem-üz-ziylî :

“ Mescidün üssise bünyânuhû alâ takvâ “ (972 H.)

(= Binâsı takvâ üzerine kurulmuş mescid) cümlesi ile tesbit etmiştir. Hazret otuz dört sene bu câmide, on altı sene de Sivas'a gelmeden olmak üzere elli sene vaaz ve nasihat etmişlerdir. Seksen sene muammer olmuş, Sivas'a teşriflerinden sonra bütün ömrünü irşâd, te'lif ve tasnif ile geçirmişlerdir. Sivas'da bulunduğu müddet zarfında manzum ve mensur on sekiz eser te'lif etmiştir. Daha evvel de Zile'de iken üç eseri vardır ki, mecmu' müellefâtı yirmi bire bâliğ olur.

Biz de şeyhimize imtisâlen, bu zikr olunanlara ve yevm-i kıyâmete kadar gelmiş ve gelecek kâffe-i mü'minîn ve mü'minâta dua ederek geçmiş enbiyâ ve sâlihînin ve bizden sonra gelecek sulâhanın duası gibi bizim de duamızı kabul buyurmasını Allahdan niyâz ederiz.

F a s ı l : H a z r e t i n K e r â m e t l e r i

Hazretin kerâmetlerinden birisi: Civar köylüler beni dâvet etmişlerdi. Köye gitmiştim. Kasabaya döndüğümde ihvândan birisi bana geldi ve, "Bu pazartesi günü hazret-i şeyh vaaz için kürsüye çıkmıştı. Hadis-i şerif nakl etti. Tefsir nakline gelince, hazretin vaziyyeti, hâli değişmeye başladı. Elleri titredi. Vücudu sarsıldı. Şiddetli bir nefes aldıktan sonra divara dayandı. Gözlerini yumdu, kapadı.

Yüzü ve burnunun ucu bembeyaz oldu. Rûh-u lâtifî beden-i şerîfînden çıktı zannettik. Kimi ağlıyor, kimisi:

“...innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'ûn “ (Bakara, 156)

(= Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz) diyorlardı. Cemaat hayrette kalmıştı. Bazıları kürsüden aşağı indirmek istedi, bir kısmı da "olmaz, bir saat haline bırakalım" dediler. Bekledik, bir saat kadar geçdikten sonra hazret teneffüs etmeye başladı ve yavaş yavaş hareket ederek mübârek gözlerini açtılar. Sanki sarhoş gibi idiler. Bunu görünce Allaha şükr ettik, sevindik, ve tâ'zim, tekrîm ile kürsüden indirdik. Fakat hiç birimiz bu halden kendisine sormaya cesaret edemedik " dedi.

Bunu işitince hemen Hazrete gittim. Dizini öptüm ve "Üstâdım, veliyy-ün-nimetim Efendim, geçirdiğiniz hâlden bana haber vermenizi istirhâm ederim" dedim. Cevâben: " Allaha hamd olsun, kâmillerin ahvâlinden olan bu hâlet-i azîze bana da âriz oldu. Buna 'insilâh' derler. Kürsüde vaktâ ki hadîs-i şerîfî bitirdim, tefsîre şürû' ettim, kendimi âlî bir makâmda, ruhânîlerin büyük bir cemiyetinde gördüm, emsâlsiz bir kitapdan "Alîm-ül-hakîm" den ders okudum" buyurdu ve ondan sonraki hâlâtı söylemek istemedi, sakladı, ve:

“...ve allemeke mâ lem tekün ta'lem, ve kâne fadlullâhi aleyke azimâ “ (Nisa, 113)

(= Bilmediklerini Allah sana bildirdi, bu sana Allahın büyük bir fazl-ü rahmetidir) dedi. “Efendim, insilâh nedir, tavsif buyurur musunuz ?“ dedim Cevâben: " İnsanın bedenindeki ruh hakkında hayli söz vardır. Bunlardan en kuvvetli, sahih ve sâvâb olanı hülâsaten şudur: Hassas olan rûh-i mükellef ateşin kömürde, gül suyunun yapraklarında sereyânı gibi insanın bedeninde sâri olan bir cism-i lâtifdir. Nefs-i hayvânî bu ruhun, ve anâsırdan mürekkep olan beden dahî nefis-i hayvânî'nin merkebidir. Bu rûh-i sâri, nefsi bedende bırakarak çıkarsa, nefis-i hayvânî bedende kaldığı için mevt lâzım gelmez. Ancak his ve hareket sahibi olan

ruh çıktığında his ve hareket olmaz. Eğer bu rûh-i sârif nefis ile beraber çıkarsa, o vakit bedende mevt (ölüm hali) vâki olur ve avdet mümkün olmaz. Bunun hâricde misâli; bal arısı petekten çıkar, arzın cevherlerinden bal yapmaya yarayan lüzûmlu hassaları toplar. Ayaklarına, karnına doldurur. İbretle görüldüğü üzere, ağıâr eli ve toz toprak karışmayan bu çok taze ve lezzetli maddelerle peteğe döner. Petek ağaçtan yapılmış, çamurla sıvanmıştır. Arının çıkmasıyla peteğe bir şey olmaz, değişmez. İnsilâhda da böyledir" buyurdu ve devamla: "Rûh-i kudsi iki şey için çıkar. Bazan kuşun havada cevelânı gibi avâlimde dolaşır, "Âlem-i Mülk"den, "Âlem-i Melekût"a; sonra oradan kuvve-i kudsiye ile "Âlem-i Ceberût"a; ve sonra cenâh-ı İlâhî ile "Âlem-i Lâhût" a dâhil olup, istidât ve kabiliyetinin mertebesine göre Cenâb-ı Hakkın fazl-ü kereminden ihsânını dilediği kadar feyz-i akdes alarak bu çok büyük hayr ve bereket, ebedi saâdet ve izzet ve tadına doyulmaz lezzetlerle mesken ve me'vâsına, bedenine döndükten sonra mazhar olduğu bu nimet ve lezzetlerden cûd-u sehâ'sı icâbı ile buna candan tâlib olanlara - arıdan bal sağanların etrafındaki isteklilere bal verdikleri gibi - tattırır. Müstağnilere, istemeyen ve kaçınanlara değil. Nasıl ki müktedâ-yı ümmet olan Cenâb-ı Nebiyy-i muhterem Efendimiz Metâlib-i Â'lâdan avdetlerinde Sıddıkı Refik'e ve Ali ibn-i ebî Tâlib'e hikmet ve kerâmet verdikleri gibi.

Bazan da bu rûh-u tâhir bir zararın def'i veya bir hâdise için Allahın izni ve yardımı ile bedeninden çıkar, âlem-i cismânî'de zâhir olur. Bazı evliyâ-ul-lâhın Arafatta, sahralarda, harb ve denizlerde tehlike zamanlarında görüldükleri gibi." buyurdular.

F a i d e

Hazretin bu beyânından anlıyoruz ki bir velînin, mesâfeleri biribirinden çok uzak bulunan iki mekânda aynı zamanda görülmeleri mümkün ve câiz oluyor. Nitekim bazı evliyânın Arafatta görünerek orada kendisini tanıyanların kendileri ile birlikte vakfede bulunduğunu ve beldesi halkının dahî aynı günde o zâtın memleketinde olduğunu söyledikleri rivâyet olunur.

Lâkin velînin insilâhında cismi; sâkit, hissiz, hareketsiz, yemez, içmez, gözleri kapalı olarak görüldüğünden, onu o halde görenler uyuyor zannederler. Çünkü o hâlette cismi ruhla beraber değildir. Ruh gitmiştir. Beden yerindedir. Amma rûhu, mücerred olarak görenler, hareket ve cevelân eder, gözleri açık gördüklerinden onu cismiyle beraber zann ile, bu, filân zattır derler. Halbuki gördükleri ruh, cisim ile beraber değildir. Cismi, bedeni yerinde bırakarak insilâh etmiştir. Bunun için yemek, içmek ve saire gibi bedene taâlluk eden, cisim ve bedenın âlet olduğu şeyler onda olmaz. Cisim, beden başka yerde bırakılmıştır. Bu çok ciddî ve mühimdir

Bir de, bedenini yerinde terk etmeden muhtelif şekillerde bir şekilden diğerk şekle teşekkül etmek suretiyle insilâh vardır. Mesela rûh-i kudsî sahibi olan velî, Bir bakımda bir şekilde, diğerk bir bakışta ise başka bir şekilde görünmek mümkündür. "Kâdib-ül-ban-i" Mûsilî' de olduğu gibi. Mumâileyhi ilhâda nisbet edenlerin; memleketin kadısına, mülhid, zındık olduğunu söylemeleri üzerine katl edilmesini murad eden Kadı, bir gün mumâileyhin mâlum sûret ve şekli ile gelmekte olduğunu görür. Bir az yaklaşınca onu bir a'rabî suretinde ve daha yakın gelince de bir kürdî suretinde görür. Kâdib-ül-ban, kadıya: "Ey memleketin kadısı, bunların hangisini katl edeceksin ? Birisini katl etsen diğerk ikisi sağ kalacaktır" der. Bu hale şâhit olan kadı'nın inkâr ve kararından vaz geçip özür ve af dilediğini rivâyet ederler. Ecsâm-ı latife eshâbı da bu kabildendir. Bunlar da diledikleri şekle girebilirler. Melâikenin ekseriya güvercin, şâhin, doğan gibi kuş suretinde ve bazan da Hazreti İbrahime gelen misafirler, Lût' a gelen yakışıklı delikanlılar olarak sûret-i hasenede göründükleri gibi. Rûh-ül-emîn' (Cebrâil') in, Nebiyy-i zişân Efendimize "Dihye-i kelbî" suretinde gelmesi de böyledir. Çünkü melâike, rûh-i mahz' (saf rûh) dan yaratılmışlardır. Hilkatlerinde küdürret yoktur. Cinnîler de böyle diledikleri şekillere girebilir amma nefisleri habıs ve fâsid olduğundan kötü ve çirkin şeyleri severler. Bundan dolayı da, ekseriya köpek, yılan ve sair habıs hayvanlar suretinde görünürler. Hilkatleri ateştedir. Ateşde keder vardır. Bunun

içindir ki Cenâb-ı Nebiyy-i Muhterem Efendimiz üç gün istizân etmeden yılanı öldürmeyi nehiy buyurmuşlardır. Ehl-i hadîs arasında rivâyet edilen kıssa meşhur ve hakikaten güzel bir kıssadır. Menâkıb-ı Evliyâ'da görmüştüm. Melâmi mertebesinde bulunan bir veliyi belde halkı, zındık olduğunu zann ile vaktin hâkimine gamaz ederler (koğularlar). Hâkim de salben i'dâmına (asılmasına) hükm eder. Ellerini bağlarlar, boğazına ipi geçirirler. Direğe, dâr ağacına astıkları vakit ellerinin bağıni çözüp boğazındaki ipi tutarak dâr ağacının üzerine çıkar ve yükselmeye başlar. Hâdiseyi ağlayarak takib eden sâdık bir mürîdi şeyhinin bu hâlini görünce "Üstâdım bu ne hâlettir ?" diye bağırır. Şeyhi: "Sana daha evvel söylemiş olduğum hâldir" der. Halk bu hâli hayretle seyr ederken şeyh yüксеle yüксеle gözlerden kaybolur ve artık ondan bir eser ve alâmet kalmaz, ne olduğunu bilemezler. Bu; Cenâb-ı Hakkın kudretine göre güç ve acîb bir şey değildir. Bu çeşit insilâh, rûh-i mücerred'in insilâhından daha efdâldir. Çünkü rûhu, nefis ile cismi ile uçmuştur. Bu zât ism-i vâsi'a mazhar olmuştur. Bunun hariçde misali, bir kuşu tutup kendisine nisbetle daha hafif bir kafese koyarlar. Kafes kuşun kanatlarını oynatacak kadar geniş olursa, kuş vatan-ı aslî'sini yâd ile oraya gitmek için kanatlarını tahrik edince kafesle beraber uçar. Kafesi de götürür. Bu ârifin hali de böyledir. Beşeriyetin hükmünü, kesâfetini gidermiş, tabiatın zulmetini ref etmiş, rûh-i şerîfi de kuvvetli olduğu için kafesiyle beraber uçmuştur. İyi anlamak lazımdır. Vefatlarından sonra da tasarruf eden ashâb-ı tasarrufât dahî böyledir. "Abdülkâdir Geylânî" gibi. Müşârünileyh risâlesinde: " Vefâtımdan sonra da bir kimse korku ve şiddetli ıztırâbı halinde bana teveccüh eder, çağırırsa, ona yetişir, yardım ederim " diye sarâhaten yazar. Abdülkâdir'in böyle tasarrufu kavim arasında meşhurdur.

H i k â y e

Bir gece Mevlâna İsmail Efendinin evinde idik. Orada Kızılıрмаğın öbür yakasındaki Sıvasa yakın köylerden 'Üveys' adında bir misafir de bulunuyordu. Abdülkâdir Geylâninin velâyet ve tasarrufundan,

zarurette kalıp kendisini çağırnlara imdâd edip yetiştigiinden bahsedilirken, bu misafir köylü de başından geçen bir vakıayı şöyle anlattı: "Günlerin en kısa ve kışın çok şiddetli bir zamanında idi. Köye gitmek üzere ikindiden sonra akşama yakın kasabadan çıktım. Kızılırmağa geldim. Suda buz parçaları akıyordu. Donumu çıkardım. Suya girip yüzerek öbür tarafa geçdim. Akşam olmuş, ortalık kararmıştı. Karanlıktan, soğğun şiddetinden yolumu şaşırdım. Donacaktım, ölüm alâmetleri belirmişti. Hayatımdan ümidimi kesmiş, artık öleceğime kani olmuşum. O sırada İsmail Efendi Hocanın vaktiyle bana söylediği bir sözü aklıma geldi. Evliyâdan bir zâtın böyle darda kalıp bunalanlardan kendisine çağırnlara yetişip imdâd ettiğini ondan işitmiştim. Câhil bir köylü olduğumdan ismini hatırımda tutamadığım o zâta "Ey İsmail Hocanın medih ettiği zât! Bana yetiş, imdâd et" diye çağırdım. Bu söz ağzımdan çıkar çıkmaz üstümde kuş kanadı gibi bir şey peydâh oldu. Kuşların yavrularını örttükleri gibi beni muhâfaza edip koruyordu. O halde karlar üstünde uyumuşum. Üzerimde kürk maşlah ve pamuklu gibi muhâfaza edecek bir şey de yoktu. Elhamd-ü-lillâh sabahtan sapa sağlam kalktım, sevindim ve Allaha şükr ettim" dedi. Bu adam bu vakıadan sonra on sene daha yaşamıştır.

Yine hazretin kerâmetlerinden birisi de, merhum buyurdular ki: "Şarkî Karahisarlılar beni davet etmişlerdi. Gittim, bir kaç gün kaldım. Halk çok hürmet ve ikrâm etti, memuru, havass'ı, avâmı, vaaz ve sohbetlerimi dinlediler. Oradan ayrılırken bana bir hürmet ve tâzim olarak, yolculamak üzere büyük bir kalabalık benimle beraber kasaba haricine çıkmışlardı. Kasabadan biraz ayrılınca bir sürü köpeğin tepelerden inerek vâdilerden, dağ yollarından çıkıp geldiklerini gördüm. Kendi kendime, ne garib hal, bu hayvanlar, kurtlar, tilkilerle kardaş olmuş gibi dağlarda ne yaparlar ? diye taaccüb ettim. Hayvanlar bizim yolumuza teveccüh ederek geldiler. Yolun kenarında dizlerini kırıp kışları üzerine oturdular. Sanki dertli ve şikâyetçi gibi bir tavır ve halleri vardı. Orada bulunanlara: "Bu köpeklerin hâli nedir ?" diye sordum. Beldelerinde tâun olduğunu, Kadı Efendinin, köpekler katledilirse bu belânın defî

için faydalı olacağını zu'm ile, öldürölmelerini emrettiğini, öldürmeye başlayınca da dağlara kaçıklarını söylediler. Vaktâ ki yanlarına yaklaştık, hayvanlar hep bir ağızdan feryâd eder gibi ulumaya, ürümeye ve inlemeye başladılar. Lisân halleri ile şikâyet ediyor ve sanki, " Ey bu halkın hürmet ve tâ'zim ettiğı zât ! Bunlar bizim büyüklerimizi öldürüyor, yavrularımızı zayi' ediyor, meskenlerimizden, efendilerimizin kapılarından bizi çıkarıyorlar. Bize şefâatçı ol " diyorlardı. Bu hâli görünce etrafımdakilere : " Sizlerin Cenâb-ı Nebiyy-i Muhtâr'ın :

“ Levlâ enne'l – kilâbe ümmeten mine'l – ümeme leakrübeküm bi – katlihâ “

(= Şâyet köpekler ayrı bir millet olsaydı onları öldürmenizi emrederdim)

kavl-i şerîfini işitmediğiniz ve kadının da câhil, sözünün doğru ve savâb olmadığı anlaşılıyor. Bu, akıl işi değildir. Bu bîçârelere merhamet ediniz, acıyınız, ilişmeyiniz. Cenâb-ı Hak tâun ve vebayı inşallah def eder " dedim. Sözüme itâatla kabul ettiler. Ayrıldıktan sonra işittik ki, halk şehre dönerken köpekler de peşlerinden kasabaya dönmüşler. Artık kendilerine dokunulmamış ve Cenâb-ı Hak da tâunu ref etmiş.

F a i d e

Bundan da anlaşılıyor ki, köpekler ve yırtıcı hayvanlar da erbâb-ı kemâli tanıyor ve kadrini biliyorlar. Rivâyet olunur ki: Sahâbeden birisi bir iş için yola çıkmış, sahrada çok kuvvetli ve heybetli korkunç bir arslanla karşılaşmış. Arslan : "Benden korkma, Ebu-bekir ve Ömer ne haldedirler. Benim selâmımı onlara götür, unutma " demiş.

Kerâmetlerinden birisi de : Hazretin Pîr Veli Dede isminde ihtiyâr, emekdâr bir mürîdi vardı. Hareme girmeye mezûn idi. Hazret bir tarafa gittiğı zaman harem kapısının iç tarafında yatmak vazifesini

almıştı. Hazret yine bir sefere çıkmış ve aradan bir kaç gün de geçmiş idi. Bir sabah Pîr Veli Dede bana geldi ve "Bu gece bana bir acayib hâl vâki oldu" dedi. Ne olduğunu sordum. "Dün akşam evimde bir saat kadar geç kalmıştım. Mutad olan vazifeme yetişmek üzere koşarak geldim. Harem kapısına vardım, kapı kapalı idi. Vurdum, kimse işitmedi. Tekrar tekrar, elim acıyınca kadar şiddetle vurdum, bir türlü işittiremedim. Vazifemi bırakıp geri gitmeye de çekindim. Bu, benim, emre, vazifeme gereği gibi ihtimâm etmediğimden, kötü hâlimden olduğunu düşünerek kendi kendime itâb ile evimde fazla kaldığıma nedâmet ve bir daha böyle yapmamaya azm ile tövbe ederken, bir ayak tıktırısı duydum ve "Kapıdaki kimdir?" diye bir ses geldi. Bu ses Hazret-i Azîz'in sesi idi. Azîz'in ben gelmeden evvel seferden dönmüş ve beni evde vazifemde bulamamış olduğundan çok utandım. Af dileyen bir edâ ile "Kapı kulunuz" dedim. "Kapıcıya kapı kapatılmaz" buyurdu ve kapıyı açtı. İçeri girdim. Kapıyı kapatıp kilitledikten sonra baktım, Hazreti göremedim. Kaybolmuş, bir eseri yoktu. Vâlidelere gidip Hazret-i Şeyh'in ne vakit geldiklerini sordum. Geldiğini görmediklerini ve işitmediklerini söylediler." diye vak'ayı anlatınca, "Dede, onların mübârek elleri uzundur, uzaklara yetişir ve uzaklardan duyar ve işitirler. Dabbeleri, biniyetleri çok seri ve himmetleri yücedir. Hazreti Ömer'in 'yâ Sâriyetel - cebel elcebel' vak'asını işitmedin mi?" dedim.

Hikâye ederler ki Hazret-i Abdülkâdir'in müridlerinden birisini Bağdatta bir suç isnâdı ile tutup Halîfeye götürmüşler. Halîfe dövülmesini emretmiş. Cellâd sopayı kaldırıp vuracağı sırada mürid şeyhe çağırılmış, imdâd dilemiş. Sopa cellâdın elinde kalmış. Bu vaziyette bir saat beklemişler, bir türlü vuramamış. Bu hâli hayret ve taaccüle görenler mürîdi salıvermişler.

Kerâmetlerinin birini dahî, terceme-i hâlini aşağıda yazacağım amucazâdem Müderris Avn-ul-lah Efendi şöyle hikâye etti: Hazret-i Azîz ile beraber Dâr-üs-saltana' dan Sivas'a geliyorduk. Bir menzile, (konağa) indik. Ahalisi haşîn, hilekâr, misafire hürmet ve şefkat bilmez dağ adamları idi. İndikten bir az sonra bunlardan birisi bir elinde bir ördek, diğerinde bir tavuk, güler yüzle geldi. Bunları Hazrete hediye etti. Ne o bizi, ne de biz onu tanıyorduk. Hazret

kabul etti, memnun oldu. Adam gittikten sonra Hazretten bu hediyyenin sebebini sordum. "Yol meşâkkati bizi çok yorduğu, zaaf ve yübûset verdiğinden, menzile yaklaşınca bir tavuk satın almayı niyyet etmiştim. Cenâb-ı Hak iki tanesini birden, hem de zahmetsiz ve parasız ihsân etti" buyurdular".

T e n b i h

Bu yüce bir makâmdır. Bu makâma erişenler, Rabbinin indinde **marzî** (= Rabbi kendinden râzı) olur. Buna **makâm-ı murâd** ve **makâm-ı mahbûb** ve **matlûb** ' da denir. Sâlik bu makâmdan evvel şiddetli bir irâdet ve mahabbetle mürid ve muhibb ' dir. Tedric ile mezmûme'si (kötülükleri) mahmûde'ye (iyiliklere) tebeddül eder ve artık Allahın ezelde kendisine kısmet ettiğine râzı ve kâni' ve kader-ul-lâh' dan ne isâbet ederse kalbinde hiç bir ızdırab olmadan ona sâbir ve hükmüne teslim olur.

Böyle olunca Cenâb-ı hak da onun hâl ve şânına sâlih ve lâıyk olanı ve hatırına geleni murâd ve izhâr ile kıl-ü-kal' siz (istemeye hâcet kalmadan) ihsân eder. Bu makâmda nefis **marziyye** olur ki, velâyet ve kerâmet makâmıdır. Bundan sonrası **nefs-i kâmile** makâmıdır. Makâm-ı marziyye'ye erişen tâlib, Cenâb-ı Hakkın :

“ ya eyyetühennefsülmutmainne “ “ ırcı'iy ilâ rabbiki râdıyeten mardıyyeh “ “ fedhuliy fiy ibâdiy “ “ vedhuliy cennetiyy “ (Fecr, 27, 28, 29, 30)

(= Ey emin ve mutmain olan nefis, sen rabbinden ve rabbın senden râzı olduğumuz halde O' na rücû' ile sevgili kullarıyla birlikte cennetine gir) hitâb-ı İlâhîsine mazhar olur.

"Ak Şems-ed-din" in oğlundan rivâyeten hikâye olunur ki, Kostantiniyyenin fethinden sonra pederi ile beraber memlekete dönerlerken yolda, iki dağ arasından çıkıp gelen katı kalbli, azgın yüzlü, leim bir adama rastlarlar. Altında, görenlerin gönlünü çeken,

imrenip hevesleneceği bir at ile gelen bu haşîn adam, Şeyhe hiç aldırış ve iltifât etmeden, selâm dahî vermeden geçtikten bir az sonra geri dönerek şeyhe yetişir, hürmetle selâm verip "muhterem Şeyh Efendi, bu atı sana hediye ediyorum" diyerek attan inip atı Şeyhe teslim eder. Şeyh Efendi memnun olur, "Allah sana likâ ve burak ve yüce makamlarda güzel ve mübârek nimetler ikrâm eylesin" diye dua ile, oğluna hitâben de "oğlum sen atını bu yiğite ver, bu ata da sen zevk-u safâ ile bin. Bu Allahın atâsıdır, dilediğine verir " der. Atları değiştirler. Ayrıldıktan sonra oğlu Şeyhe, bu adamın önce böyle huşûnet ve cefâ gösterdiği halde, sonradan bu fedakârlığının sebeb ve hikmetini sorar. Akşemseddin buyururlar ki: "Oğlum, dikkatle dinle: İtâatli, emin, sâdık, işe yarar, ne verilse ona râzı olup kanaat eder, nimet kadrini bilir bir kul; çok zengin, cömert, uzakta yakında zengin ve fakirlere garazsız, ivâzsız in'âm ve ihsân etmekte olan efendisinden küçük bir şey isterse o efendi reddetmez, değil mi? Öyle olunca Allah-u Taâlâ bu temsil ve tasavvurumuzdan daha çok â'lâ ve yücedir. Ben otuz senedir elhamd-ü lillâh kendisine itâat ederim. Hiç bir işde isyân da etmedim. Bu atı görünce kalbim meyl etti, içim çekti. Cenâb-ı Hak bu adamın kalbini yumuşattı, gılgizetini, katılgizetini giderdi ve hîbeyi ona ilhâm eyledi. Allah ne güzel efendi, ne güzel dost ve yardımcısıdır, bunu unutma " der.

Kerâmetlerinden birini dahi; Azîz'in tilmizlerinden, terceme-i hâlini 'Halîfeleri' faslında zikr edeceğimiz Hacı Sinan'ın mahdûmu Mevlâna İsmail Efendi rivâyet eder: " Hazretin vaazlarında devamlı bulunur, cevâhir-i elfâzından istifâde ederdim. Tefsir vaazları sure-i Şuarâ'ya gelmişti.

ta, sin, mim,

kavl-i kerîminin tefsîrini Hazretten işitmeyi çok arzu ediyordum. Nasılsa kesret-i meşgûliyetten bir mâni zuhûru ile bu kavl-i kerîmi tefsîr ettiği vaazında bulunamamıştım. Çok müteessir olarak gelecek meclisi bekledim. Vaaz günü gittim. Vaktâ ki Hazret kürsüye çıktı, hadîs-i şerîf naklinden sonra tefsîre başlamazdan evvel, (kalplerdekini keşf ile), buyurdular ki, "Bazı ihvânın içinde

geçen vaazdaki tefsîri tekrar etmekliğim arzusu, helecânı vardır. Bunun için yine o dersten başlayacağım " diyerek **ta, sin, mim,** kavî-i kerîminin tefsirini çok tatlı bir edâ ve en güzel misâl ve haberlerle tekrar buyurdular " derdi. Bu, keşif makûlesindendir. Kalp âyinesini tasfiyye edip mücellâ kılan zevâtın karşısına gelen kimselerin kalplerinde irtisâm eden (izdüşümü yansıyan) umûr-i gaybiyye; mücellâ âyinenin karşısındaki eşyâ ve eşkâlî aks ettirdiği gibi, bu zevâtın kalplerinde de zâhir olur.

Birini dahi, Sivasın meşhur kâtiplerinden Hacı Hüseyin bin Mehmed nakl eder: Bir gece rüyâsında kendisinden kan aldırıldığını ve çok kan aktığını görür. Uyandığında nasıl tâbir edeceğini bilmez. Tâbirnamelere bakar, 'bir kimse rüyâsında kan aldırırsa ölür' diye yazılı olduğunu görür. Hayret ve endişe içinde Hazretin va'zına varır. Hazret vaaz arasında, " Bir kimse rüyâsında kan aldırırsa o kimseden ahlâk-ı zemînenin bozuk kan gibi zâil olacağına delâlet eder. Öleceğim diye endişe ve ihtilâca lüzum yoktur " buyururlar. Bunu Hazretten işitince endişesi gider, sevinip Allaha hamd-ü şükr eder.

Kerâmetlerinden birisini de, Hazretin halîfelerinden Hacı Mustafa şöyle nakl eder: " 999 Senesinde Mısırdı idim. Hazret-i Şeyhin o sene hacca geleceğini haber aldım. Hazreti ziyâret kasdiyle Mısır Hacıları ile birlikte çıkıp Hazretten evvel Mekke-i Mükerreremeye vardım. Elbisemi çıkarıp ihrâma girmiştim. Hazretin Şam hacıları ile geldiğini işitince bir arkadaşım ile beraber Hazreti Harem-i Şerîf'de görüp ziyâret etmek üzere giderken yolda üzüm satıyorlardı. Bir miktâr aldık. Karanlık bir gece idi. Bir dükkânın önündeki perdenin altına oturduk, üzümü yiyorduk. Baktım ki Hazretin birâderleri İsmail Efendinin elinde bir ışık ve arkada bir cemaat geliyorlar. Anladım ki bu cem'in şem'i azîz şeyhimizdir Cemaat yaklaşınca şeyhim beni bu halde görmesin diye edeben saklandım, görünmek istemedim. Cemaat birer birer geçiyorlardı. Hazret-i Azîz'de geçerken hizâmıza gelince cemaattan ayrıldı ve bizim tarafımıza teveccüh ederek geldi. Mübârek elini başıma koydu ve "Sen elbette Hacı Mustafasın" dedi. Evet efendim diyerek ayağına kapandım. Beraberce Harem-i Şerîfe gittik. Çok

karanlık bir gecede benim orada saklandığımı keşif buyurduklarından itikâdım bir kat daha arttı" derdi.

Birisini dahi Hazretin aşçılık hizmetini yapan ve sefere çıktıklarında ekseriya beraberinde bulunan Mürid-i hassı Hamza Dede nakil eder ki: "Hazretle hacca gittiğimizde bir gece 'Bedr-il-meymun' dan Beyt-i Şerîfe müteveccihen giderken Hazret bana: "Hamza Dede, merkebin al, beni takip et" dedi. Efendim merkebe hacet yok ben peşinizden yürürüm, dedim. Tekrar, "merkebin al, bana tâbi ol" buyurdular. Kendisi bir dişi katıra binmişti. Ben merkebimin yularından tutup ittibâ ettim. Kafileden ayrıldık. Çok karanlık bir gece idi. Bilmediğimiz sahrada hayli uzaklara gittik. Bir yere vardık ki bir adam yanı üstüne yatıyordu. Hazret katırdan indi. Onunla bizim bilmediğimiz bir lisânla konuştu. Sonra onu merkebime bindirdi. Dönüp kafileye yetiştik. Hazret bana: " Hamza Dede, deveye bin ve bize yiyip içecek ve abdest suyu hazırla" diye emretti. Konak menziline gelince yemek götürdüm. O adamı göremedim, nereye gittiğini Hazrete sordum. Gülerek, " Bizim vazifemiz onu kafileye ulaştırmak idi. Ondan sonrası bizi alâkadar etmez " buyurdular. Bildim ki, Hazret Allahdan kuvvet, ilhâm ve haber almaktadır."

Kerâmetlerinden birini dahi Müezzin Yâkup Efendi şöyle nakleder: "İhvândan bazıları ile civar köylere davete gitmiştik. Avdet ederken hazrete kurbanlıklar hediye etmişlerdi. Bunları iki sûfî'ye tevdi ettik. Bizi takiben getiriyorlardı. Yolda deveci göçebelerine rastladık. Zâlim, hunhar adamlardı. Bize fenalık yapmalarından çok korktuk. Bir az uzaklaştıktan sonra onların göremeyeceği bir yere indik, saklandık. Arkadaşlardan bir kısmı henüz uyumuşlardı ki, Hazretin sesini duydum. " Molla Yâkup, deveciler kurbanların bir kısmını aldılar, git kurtar "dedi. Hemen koştum. Çok gitmeden arkamdan tekrar nidâ ettiler, " Gitme, artık hâcet kalmadı, Cenâb-ı Hak halâs etti " dediler. Bir zaman sonra sûfî'ler kurbanları getirdiler. Hadiseyi sordum. Devecilerin evvelâ kurbanları aldıklarını ve bir az sonra da geri verdiklerini söylediler. Bu, çok açık bir keşif ve ilhâmdır. Hazretin sesini uzaklardan duyurması ve devecilerin kalperinde tasarruf etmesi

Evliyâ-ul-lâhdan övülmeye lâîk hasletlerdendir.

Vefatından sonra zuhûr eden kerâmetlerden birisi de, Hazretin Â'mâ Mehmed Dede isminde, kalbi kaviyy, sâdık ve kalp gözü açık bir müridi vardı. Zevk ve istiğrâk ehli, ferâset sahibi, gayb mânâlarına muttali' olmuş bir zât idi. Hazret hilafetle dua edip vefâtından sonra türbedârlığını buna vasiyyet eylemişti. Bana şöyle anlattı: "Bir gün türbe-i şerifinde hâtırına 'acabâ merhûm Azîz'im benim türbesinde bulunduğumu ve türbeye gelenleri bilir mi ?' diye bir hatıra geldi. Bu düşüncede iken uyumuşum, Hazreti kabrinin üstünde oturuyor gördüm. Geniş ve beyaz bir elbiseye sarınmış, yüzü ay gibi parlıyordu. Beşâsetle (gülerek) beni çağırdı. Elimin ayası kadar hâlis bir altın ihsân etti, avucuma koydu ve "Avlıya çık, analarınız ve hemşireleriniz ziyâret ve duaya geliyorlar" dedi. Uyandım, hemen avlıya çıktım. Bir ihtiyâr kadın geldi. Azîzin zevce ve kerîmelerinin Hazretin kabrini ziyârete gelmekte olduklarını söyledi. Vâkıamın rüyâ-yı sâdika ve bu hâtıramın yersiz olduğu zâhir oldu. Düşündüm. Hazretin bana hâlis bir altın sikke vermesi, beni ihlâsa irşâd ve yakın hâdiseleri değil, uzaklardan gelecekleri dahi bildiğine işâret buyurdıklarını anladım. Bu, evliyâ-ul-lâh için taaccüb edilecek büyük bir şey değildir".

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l - aliyyi'l - azîm "
(= Güç ve kuvvet yalnız yüce ve ulu olan Allaha aittir)

H i k â y e

Rivâyet olunur ki, mezhebimizin sahibi " Nûman Bin Sâbit "in tilmizlerinden birisi, "bir meselede müşkülâta düşersek İmâmın kabrine gideriz, bir saat kadar orada kalırız, bizi tâ'lim ve irşâd eder, mesele bi-izn-il-lâh bize fetih olur" der imiş. Ve yine bu kabilden rivâyet olunur ki, bir adamın karısı sar'a illetine mübtelâ olur. Hekimler tedâvisinden â'ciz kalırlar. Kadın bir gece rüyâsında merhum İmâmı görür. Kadına : "İki tane balmumu al kabrime gel, sabaha kadar dur, İnşâ-al-lâh şifâyâb olursun" der. Kadın vakiasını kocasına söyler. İki balmumu alarak beraberce İmâmın kabrine gidip sabaha kadar kalırlar. Kadın bu illetten ifâkat bulur.

Bâd-el-vefât kerâmetlerinin birisi dahî, müderrislerden ve merhum Azîz'in tilmizlerinden Ahmed Efendi rivâyet eder ki : "Bir zâlim beni suç isnâdı ile itham eder. Bundan çok gamlandım, keder duydum. Hazretin ruhâniyyetinden istimdâd ettim. Rüyâmda merhûmu gördüm. Bir katıra binmiş geliyordu. Üzengisini öptüm ve "efendim, beni bir zâlim suçsuz yere yakaladı, senden imdâd ve yardım ricâ ediyorum " dedim. "Avn ve imdâd Allahtandır, sen gamlanma, işin olur,

"Yâ azîzü'l – menî'u'l – el- gâlibü alâ emrihî felâ yu'âdülehü şey'ün "

(= Ey Azîz ve Menî' ve işinde gâlib olan, hiç bir şey kendisine denk olmayan Allah) kelimelerine meşgul ol" buyurdular. Uyandım. Bu kelimeler tamamen hâtırimda idi. Bin kerre okudum. Cenâb-ı Hak beni kolaylıkla o zâlimin elinden halâs etti" derdi.

Biri dahi, küçük yaşından beri Hazretin muhibb ve hâdimlerinden Cemel Zâde Hacı Murad'ın mahdumu Hacı Ahmed rivâyet eder ki: "Merhûmun vefatından iki sene sonra idi. Bir gece rüyâmda Hazreti kollarını sıvamış, eteklerini beline bağlamış, süratle geliyor gördüm. Yakın gelince selâm verdi. "Efendim bu acele yürümekten maksadınız nedir? Nereye teşrif buyuruyorsunuz?" dedim. Mübârek gözleri yaşarmıştı. "Ahmed Çelebi, duymadın mı oğlum, üstâdın Pîr Mehmed Çelebi vefat etti. Benimle gel, techiz ve tekvin ahvâlini görelim" dedi. İttibâ' ettim. Hasan Paşa Camiinin avlısına kadar geldik, uyandım. Tüylerim ürpermiş, vücudum titriyordu. Sabah eder etmez hemen Pîr Mehmed Efendinin huzûruna gittim. Sağ ve sâlim buldum. Sevindim, hamd ettim. O gün öğle vaktinde hastalanmış, yedi gün sonra Rabbine rücû' etti. Allah rahmet ve rızvân ihsân etsin".

Hazretin bunun gibi daha pek çok kerâmatı vardır. Biz burada bu kadarı ile iktifâ ettik. Takdir edenlere bu kadarı kâfi ve az çoğa delîldir.

Fasıl: Hazret'in Evsâf ve Ahlâkı

Hazret, tab'an kerîm, uysal, mülâyim, taassubdan âzâde, kalbi kaviyy ve cesur, sûreti ve siyreti güzeldi. Fakir ve zayıfların yardımcısı, yetim ve dul kadınların hâmisî, düşmüşlerin ilticâgâhı, eli açık, açları doyurur, nimeti bol, kerem ve atâsı mebzûl, minnet ve şükrân istemeden kerem ve ihsân ederdi. Affı, edebi, hayâyı, sahâyı, ihsânı ve misâfiri çok severdi. Daima hayır ve hasenât eder, kalbi tâhir, temiz, sadrı sâlim, sinesi pâk idi. Halîm, selîmdi. Aslâ gazab etmezdi. Cismi, gövdesi küçük; kadri çok büyük; bedeni zayıf fakat sıhhatli; himmeti, kasdı yüce; şecî' ve bahâdır idi.

İlim, salâh, takvâ ve irfân ile şöhret bulmuştu. Lisânı fasîh (açık, düzgün, kaideye uygun); nazmı belîğ ve muktezây-ı hale muvafık; edâsı telmihli (nükteli); işâretleri telvihli (rengâ renk), müzeyyen ve kinâyeli; ehl-i lisân ve sâhib-i beyân idi. Rûm'da, Şam'da, Hicaz'da kürsü ve memberde akrânına fâik olmuştu.

Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye'ye gittiğinde şehir halkı başta Sultan olmak üzere vüzerâsı, ümerâsı, ülemâ, fukahâ, sulehâ ve hükemâsı büyük hürmet ve ikrâm göstermişlerdi.

Çocukları, birâderleri, ihvân ve ehîbbâsı ile beraber üç defa hac ettiler. Tafsîlâtı aşağıda zikredileceği vechile, İslâm gazileri, din ve vatan muhâfızları ile birlikte gazâ ve cihâda iştirak etmiş, Sultan Mehmed ile Eğri muharebesinde bulunmuşlardı. Sıyt ve şöhreti âfâka yayılmıştı. Semerkand, Buhara ve Gıcdüvan'da tanınmıştı. Ben Hicaz'da iken Buharalı zengin bir hacıya tesadüf ettim. Nereli olduğumu sordu. Sivaslıyım deyince, "Bizim hacılarımız Sivas'da meşâyihden Şems-ed-din namında bir zâtı çok medh ve senâ ediyorlar. Gidip gelişlerinde kendilerine çok ikrâm, hürmet gösterdiklerini, misafir edip yardımda bulunduklarını söylerler ve hayr-ı dua ederler. O zât sağmıdır?" diye sordu. "O zât benim amcamdır" deyince ayağa kalktı, elimi tuttu ve boynuma sarıldı, beni okşadı.

Hazret çok mütevâzî' idi. Büyüğe hürmet, küçüğe şefkat, özürleri kabul eder, nasîhatleri dinlerdi. Aslâ kibirlenmez, hiç bir vakit kimseyi burunlamaz, istihkâr etmez, "Hikmet mü'minin yitiğidir nerede bulursa alır. Hazret-i Ali Kerrem-al-lâh-u vecchêhû 'söyleyene bakma, söyletene bak' buyurmuştur. Av bulunmayan orman, güzel bulunmayan köy olmaz" derlerdi. Bunun için gariblere iltifât eder, güler yüz gösterirdi.

Bu evsâf-ı hamîdenin menbâ'ı ve asl-il-usûlü :

“ ve inneke le'alâ hulukın azîm “ (kalem, 4)

(= Şüphe yok ki sen ahlâkça en yüksek mertebedesin)

hitâb-ı İlâhîsine muhâtab olan Cenâb-ı Risâletpenâh efendimizdir. Cemî-i Enbiyâ-i kirâm da, mütevâzî' ve mekârim-i ahlâkın menbâı idiler.

H i k â y e

Rivâyet olunur ki, dünyâ ve âhiretin şeref ve devletini cem' eden Halîfet-ül-lâh Süleyman bin Dâvûd Peygamber haşmet ve azametli ordu ve erkânıyla Vâdiy-ün-neml' den geçerken bir karıncanın kavmine (karıncalara)" Yuvalarınıza giriniz ki Süleyman ve askerleri sizi bilmeyerek tepeleyip kırmasınlar " dediğini işitti ve bu söze güldü. Ordu vâdiye inince bu karıncayı huzuruna getirmesini bir cinni'ye emr etti. Haylı aradılar. Derin bir delikte buldular, Hazret-i Süleyman'ın emrini tebliğ ettiler. Karınca bir az durdu. Emri tebliğ edenler "niçin duruyorsun?" diye itâb ettiklerinde, "Süleyman Nebi'ye hediye almak için düşünüyorum" dedi. Ve yuvasına girerek, belini iki yerden bağlamış, eteklerini beline sokmuş ve ağzına da bir çekirge budı almış olduğu halde çıktı. İtâat ve inkiyâdma hâlel getirmemek üzere acele ile Süleyman'ın karargâhına koştu. Askerin çokluğunu, ordunun heybetini görünce Allahın azamet ve imdâdına hayretler içinde kaldı. Ve hediiyesini bir toprak keseğinin veya bir ağacın üstüne koydu.

Süleyman Nebi: "Bu getirdiğin nedir?" diye sordu. Karınca: "Hediyemdir. Küçüklerin büyüklere hediyeşiz gelmesi câiz değıldir. Hediyeler de hediyee edenlerin mikdarınca olur" diyerek kabulünü diledi. Ve Süleyman Nebi ile karınca arasında řu muhâvere cereyan etti:

Süleyman : Bizim buna ihtiyâcımız yoktur.

Karınca : İhtiyâcınız olmadığı mâlum. Fakat hizmetinizde bir sürü serçeler de vardır, onlar yerler. Mülûke getirilen hediyeler onların şanlarına lâıık olursa ne âlâ, olmazsa maiyyetindekilere ayrılır.

S : Senden bir şey soracağım, cevap ver.

K : Buyurunuz, sorunuz.

S : Karıncaları niçin ' Süleyman ve askerleri sizi tepeler, çiğner, kırar, yuvalarınıza giriniz' diye bizden tahzîr ettin ? Sen benim babamın kim olduğunu bilmiyor musun ?

K : Evet biliyorum. Sen Allahın nebîsi, emîni ve Dâvûd Peygamberin oğlusun, sizden cevr ve zulüm olmaz.

S : Öyle ise niçin kavmini bizden sakındırdın ?

K : İki cevabım vardır. Birisi:

" ...lâ yehtimenneküm süleymânü ve cünûdühü ve hüm lâ yeş'urûn " (Neml, 18)

(= ...Süleyman ve ordusu farkında olmaksızın sizi ezmesinler)

dedim. Mutlaka bilerek çiğner kırarlar demedim; bilmeyerek çiğnemesinler dedim.

S : İkincisi nedir ?

K : Bunu ızhâr etmekten teeddüp eder, utanırım.

S : Söyle, hak söz acı da olsa irşâd eder. Faydalanınız.

K : Biz karıncalar bu boş ve ıssız vadîde ot kökleri, kırıntılarını yiyerek yaşarız ve bunu en iyi bir maîşet ve refâh olduğunu zann ile, hamd ve şükür ederek hâlimizden memnun geçinirken, sizin müstâkim kâmetinizi (doğru boylarınızı) ve güzel yüzlerinizi, birbirinizle ağızdan konuşmanızı, süslü elbiseler, kıymetli binekler, müzeyyen eğerler, yaldızlı parlak özensizlerinizi, keskin kılıçlarınızı ve leziz, nefis yiyeceklerinizi görürler de gözleri kalır ve bizler de hiç bir şey değil imişiz, böyle olacağımıza kâşki hiç yaratılmasaydık diye hâl ve hayatlarından me'yûs olmalarından korktuğum için bunları görmesinler diye yuvalarına çekilmelerini hayırlı buldum.

S : - Karıncanın bu sözlerine taaccüple - Bu güzel ve nasihat âmiz sözlere devam et.

K : Yâ Nebiyy-il-lâh, sen ne ile bu ins-ü cinni zabt edip hükmün altına alıyorsun ?

S : - Çok kıymetli cevherden yapılmış mührünü göstererek - Bununla alıyorum.

K : Bu mühür kaç dirhem, ne kadardır ?

S : Bir iki dirhem.

K : Bundaki işâreti biliyormusun ?

S : Sen söyle bakalım ne imiş ?

K : Baştan başa hüküm ve zabt ettiğin dünyâ dahî bu mühürdeki taş gibidir. Bir sineğin kanadına müsâvi olamaz, buna mağrur olma.

S : Nasihatine devam et.

K : Tahtını taşıyan nedir ?

S : Rüzgâr taşır. Öğleye kadar bir ay, öğleden akşama kadar da bir aylık yol alır.

K : Bu taht-ı âli'den daha ekrem ve âzam olan beden-i lâtifimiz, vücûd-u şerîfiniz de bunun gibidir. Onu da ruh gezdirir. Cisim toprakta kalır. Ruh Allaha rücû' eder.

Süleyman karıncadan bu sözleri işitince bayılıp düştü. Kendine geldiği vakit, " Subhân-al-lâh yâ Rabbi, Senin halkında aslâ bâtil yoktur " diye tövbe etti ve karıncaya: "Biz sana misâfir olacağız" dedi. Karınca, "Merhabâ hoş geldiniz" diyerek kavminin içine gitti, ve zâhire cem etmelerini emretti. Karıncalar tepeler gibi arpa yığdılar.

S : Bunları nereden aldınız ?

K : Mülûk-i mâziyenin (geçmiş hükümdârların) hayvan yemlerinin artıklarıdır.

S : - Bu hâle ve karıncanın bu işâretine hayret ve taaccüble - Senin askerin mi benim askerim mi çoktur ?

K : Yâ Nebiyy-al-lâh, benim askerime nisbetle senin askerin kara öküzün alnındaki ak kadardır

dedi ve bir sınıf askerine yuvalarından çıkmalarını emretti. Vâdi karınca ile doldu. Taşların, ağaçların üzerlerini karıncalar kapladı. Yer, karıncadan görünmez oldu.

S : Daha var mı ? Hepsi çıktı mı ?

K : Bu, yetmiş sınıftan birisidir, daha altmış dokuz sınıf yuvalarındadır, çıkmamıştır.

Dedi, Süleyman ,“ Subhân-al-lâh, Yâ Rabbi, senin cünûdunu ancak yine Sen bilirsin “ diyerek hayret ve taaccübler içinde kaldı.

F a i d e

Bu hikâyeden şu faydaları anlıyoruz:

1- Karınca hakîr bir hayvan iken, idâresi altındaki kavminin yuvalarına girmelerini emrederek Süleyman'ın askerlerinin çiğneyip kendilerini kırmasından koruduğu gibi; bir kavmin, bir milletin idâresini üzerine almış olan büyüğünün, reisinin de o kavmin işlerinde faydalı olanları yaptırıp, zararlı olanlardan tahzîr etmek ve onları korumakla mükellef olacağı.

2 - Cenâb-ı Peygamberin :

“ Tehâdû tehâbbû “

(=Hediyeleşmek muhabbeti artırır) kavlı-i nebevîsi, ve Cenâb-ı Hakkın:

“ yâ eyyühellezîne âmenû izâ nâceytümürresûle fekaddimû beyne yedey necvâküm sadakah, ...” (Mucâdile, 12)

(=Ey müminler, Resul-ul-lâh'dan gizli bir sual ve ricânız olduğunda -eğer varsa- daha evvel fukaraya sadaka veriniz ki, bu sizin için hayırlı ve günâhlardan temizleyicidir)

meâlindeki kavlı-i kerîmi üzere hediye takdiminin lüzûmu.

3 - Büyüklerin huzûrunda edebe riâyet ve kusuruna özür dilemek vâcib olduğu.

4 - Süleyman Peygamber, Allahın emîni ve bu derece yüce mertebe ve mansıb sâhibi iken hakîr ve denî bir karınca ile konuşmaktan ve sözlerini dinlemekten kibirlenmemesi.

5 - Süleyman ve babası ve dedesi Peygamber, ilim, hikmet menbâı, fitnat sahibi ve Allah tarafından vahiy ve kitâb ile te'yid buyurulmuş iken, bir karıncadan bazı mesâili sorup öğrenmek istemesi ve nasihatlerini ziyâde kılmasını temenni etmesi. Artık ilim ve hikmet sahibi olmıyanlar için hâlin ne olacağı kıyâs edilmelidir.

6 - Allahın mahlûkatı ne kadar küçük, kara yüzlü, dilsiz ve hakîr de olsa onu küçümsemenin, ona hakâretle bakmanın câiz olamayacağıdır. Bunları düşünüp ibret alarak doğruyu görmeli ve yapmalıyız.

Fasıl: Hazretin Halîfeleri

1- Halîfelerinden birisi : Hazretin mürşid-i ekremi Şeyh Abdülmecîd Şîrvânî'nin büyük oğlu Şeyh Veliy-üd-dîn Efendi'dir. Peder-i mükerremleri Allah yolunda ehl-ü emvâlini Şîrvânda terk ile Rûm'a hicret ettiklerinde, iki mahdûm-i âlîsi, Veliy-üd-din ve Mehmed Efendileri de beraber getirmişlerdi. Peder-i âlîlerinin irtihâlinden sonra Veliy-üd-din Efendiyi şeyhimiz terbiye ve irşâdla icâzet verip, Zile ve nevahîsi halkını Allaha dâvete memûr ettiler. Âlim, fâzıl, son derece afîf, haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, müstakîm, kimseden korkup çekinmez, kavî himmetli, sahî tabiatlı bir zât idi. Zâlim ve fâsıklar kendisinden korkar, zulüm yapamazlardı. Hazret ile birlikte 'Eğri' gazâsına iştirâk ve hakkıyla cihâd etmişti. Gazâdan avdetinde Allah onu garib ve şehîd olarak pederine kavuşturdu. Allah cümlesine rahmet eylesin.

2 - Hazretin kibâr-ı hülefâsından birisi de, Azîz'in büyük birâderleri amucamız Şeyh Muharrem Efendi'nin mahdûmu, "Şeyhî" lakabı ile anılan Şeyh Abd-ül-Mecîd Efendi'dir. Şeyh Şîrvânî Hazretlerinin irtihâli sırasında dünyâyâ gelmişti. Amucamız merhûm, bu mübârek, uğurlu, kademli ve nâsiyesinde hayır alâmeti zâhir olan oğluna, Şeyh Şîrvânî'nin hayır ve berekâtma mazhar olması temennisi ile Abd - ül - Mecîd ismini vermişti. Keşif ve zevke

erişmiş, akrânına fâik olmuş, te'lif ve tasnîf erbâbındandır. Nazımları selîs (tekeffülsüz), tabîî ; kelâmı belîğ, mânidârdır. Meclis-i ilminde bulunanların kalpleri yumuşar, gam ve kederleri gider, hikmet ve mârifet şarabıyla kanar, zevk ile hayrân ve sekrân olurlar. Böyle olduğu için, şehirli ve köylüler, dağlarda, çadırlarda oturan aşîretler bile kendisini cân-ü gönülden severler. Hülâsa, her bakımdan hepimizin daha yüce ve şerefliisidir. Va'zını dinleyenler Hazret-i Şems'e benzetirler, onun sırrına mazhar olmuştur derler. Allah ömrünü müzdâd ve mes'ûd eylesin. Kendisi sülûkünün ibtidây-ı hallerini bana şöyle anlattılar: "Ulûm-i zâhire'yi ikmâlden sonra, bâtın ve yâkîn ilmini tahsîle döndüm. Amucam Şems-i Sıvasî'nin ve onun fukarâsının hizmetini ihtiyâr ettimse de hazretin müridleri kimi sağa sola sallanır, kimisi yüksek sesle bağırıp çağırır, kimisi elbisesini yırtar, bazıları göğüslerine vurur, bazısı yıkılıp düşer, türlü türlü evzâ' ve hareketler yaparlardı. İlim rûûneti, mürekkep karası (bilginlik gurûru), onlara karışıp sohbet ve ünsiyyete, saflarına girmeye mâni oluyordu. Bu hallerini bir türlü hazım edemiyor, kalbimden inkârı atamıyordum. Bir gece rüyâmda Hazret-i Nebiyy-i Ekrem Efendimizi gördüm. Hücre-i hassalarından çıktılar. Ellerinde, üstünde ağır bir yükü olan bir devenin yularını tutuyorlardı. Deve hareket ve deverân ediyor, Nebiyy-i Zîşân Efendimizde sürûr ve neş'e ile yuları tutmuş, elinden bırakmıyorlardı. Uyanınca, deveyi ehl-i tarîk'e, üzerindeki ağır yükü şerîata ve Cenâb-ı Risâletpenâh Efendimizin de ehl-i tarîkatı yedüp, yularını elinde tuttuğuna te'vil ile, kalbimdeki inkâr bir derece zâil olarak dervişlerin bulunduğu yere gittim. Kuvvetli bir deverân halkası kurmuşlar, kimi vâcid, kimi mütevâcid bir halde elbiselerini soyunmuşlar, kendilerinden geçmişler, deverân ediyorlardı. Bunu görünce yine kalbim daraldı. Çünkü bid'at, dalâlet ve tuğyan ehline benziyorlardı. Hemen geri döndüm. Hazretin hücresi önüne geldim. Müsaade alarak huzura girdim. Gördüklerimi söyledim ve "Üstâdım, efendim, sûfilerin bu halleri nedir böyle ? İbâdeti bid'ate çevirmişler" dedim. Hazret gazapla yüzüme baktı ve " İnkârının izâlesine bu gece gördüğün rüyâ kâfi gelmedi mi ?" diye itâb ederek vâkıamı ve inkârımı keşifle tövbe ve rücû' etmekliğimi işâret buyurdular. Derhal kalbimden inkâr külliyyen

gidip yerine muhabbet kâim oldu. Ve Allaha şükürler olsun, o zevkten bana da tattırıp hayr-ı kesîr ihsân buyurdu" dediler. Bu da Hazret-i Azîz'in kerâmetlerinden birisidir. Şeyh Veliyy-üd-din Efendinin vefâtından sonra onun yerine Zile'ye halîfe gönderilmişti. Hâlen orada tâlibleri irşâd ve terbiye etmektedir. Allah kuvvetini müzdâd etsin.

3 - Birisi dahî **Muhyiddin Efendi'dir.** "**Muhy-il-kemâlât**" lâkabı ile meşhur olmuştur. Hamideli'ndendir. Âlim, fâzıl, fasîh ve belîğ bir zâttır. Hazrete çok zaman hizmet edip feyzini ve nasîbini almış mecmâ'-ül-bahreyn'dir. Hazret hilâfet vererek İstanbula gönderdi. Şimdi orada sünnet ve tarîkatı ihyâ etmektedir. Bu sebeple muhy-il-kemâlât lâkabını almıştır.

4 - Birisi de **Mevlânâ Abd-ül-hayy-il Kayserî'dir.** Kâmil, fâzıl, erbâb-ı fûnûndan mütebahhir bir zâttır. Uzun müddet kadılıklarda bulunduktan sonra, tasavvufa râğbet ve rücû' ile Hazretin hizmetine geldi. Sinninin ilerlemiş olmasına râğmen mücâhede ile sufiyye libâsını giymişti. Hazret hilâfet ve irşâda icâzet vererek beldesi olan Kayseri'ye gönderdi. Halen orada tâlibini irşâd etmektedir. Allah zevkini ziyâde etsin.

5 - Birisi dahi **Mevlânâ Alâeddin'dir.** Âlim, âmil, fâzıl bir zât idi. İlk halîfelerdendir. Hazret onun zühd ve takvâsından çok memnun idi. Bazen Hazretin emri ile kürsüsünde va'z eder ve Hazret bir yere gidince makâmına onu bırakırdı. Mevârid-i kavimden tatmış, nasib ve zevk almıştı. Hazretten evvel irtihâl etti. Allah rahmet eylesin.

6 - Birisi de **Muhyid-din Dârendevî'dir.** Şeyh-i Kâmil Hamid-üd-dîn'in ahfâdındandır. Müttaki, sâlih ve temiz bir zâttır. Hazrete hayli zaman hizmet etmişti. Hilâfet verip Dârendeye gönderdi. El'ân orada ceddinin sünnetini ihyâ ve tâlibini irşâd etmektedir. Allah kuvvet versin.

7 - Birisi **Mevlânâ Sinan Halîfe**'dir. Âlim, fakih, müteverrî', saf, doğru sözlü, güzel huylu, "bakiyyet-ül-selef", Hakdan ayrılmaz bir zâttır. Hazrete onsekiz sene hizmet etti. Hilâfetname yazarak haymenişin (göçer evli) Türk aşiret ve oymaklarını dâvet ve irşâda icâzet verdi. Cenâb-ı Hak bu zâta çok sâlih ve zeki bir evlâd ihsân buyurmuştur ki Hazretin kerâmâtı faslında ismi geçen İsmâil Efendidir. Küçük yaşta ulûm-i arabiye'yi tahsile çalıştı ve bir çok fenleri gereği gibi öğrendi. Hazretten de tefsîr ve Muhtasar-ül-menâr şerhi, "Zübdet-ül -esrâr" kitabını okudu. Âlî ilimleri ve fenleri nefsinde cem' ile akrân ve emsâline fâik oldu. 999 Senesinde Hazretle birlikte hac ettikten sonra Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye'de Sultan Murad'ın hocası fâzıl-ı şehir Mevlânâ Sâdeddin'in meclisine devâm ile ondan mülâzim ve sonra bazı medârisde müderrislik yaptılar. Şimdi Sivas'da tadrîs-i ulûm ile meşgullerdir. Allah muvaffak etsin.

8 - Biri dahî **Mevlânâ Muslih-üd-dîn-i Sivâsî**'dir. Âlim, fâzıl, erbâb-ı tasnifdendir. Hazretten tefsîr okumuştur. Tasavvuf mesleğine sülûk ederek Hazrete uzun müddet hizmetle mevâcide erişmişti. Hazret hilâfetle dua edip Ankara'ya gönderdi. Orada dokuz sene kadar tâlibleri irşâddan sonra vefât ettiler. Allah rahmet eylesin.

9 - Birisi de **Mahmud Dede**'dir. Hayli yaşlı olduğu halde mücâhede etmiş, Hazretin hizmetinde sakalını ağartmıştı. Hasan Paşa Câmiinde vaaz günlerinde Hazretin kitabını taşır, Bilâl-i Habeşî gibi önünde yürürdü. Sivasda Bâgiler fitnesinde öldü. Allah rahmet eylesin.

10- Biri dahi **Merzifonlu Şuayb Dede**'dir. Hazret hilâfetle icâzet vererek Merzifona göndermişti. Orada vefât etti. Allah rahmet etsin.

11- Birisi de **Divrik'li Mahmud Dede**'dir. İcâzet vererek kasabasına göndermişti. Halen orada irşâd hizmetindedir. Allah kuvvet versin.

12- Birisi de **Hüseyin Dede**'dir. Canik'lidir. Caniğe nasb etmişti. Orada vefât etti. Allah rahmet etsin.

13- Birisi de **Mevlânâ Âbid** Halîfedir. Turhal'lıdır. Âlim, hakîm, vera' sahibi, temiz yürekli bir zâttır. Hazrete uzun müddet hizmetle hilâfet ve icâzete mazhar olarak kasabası olan Turhal'a gönderilmişti. El'ân orada tâlibleri irşâd etmektedir. Allah kuvvetini ziyâde eylesin.

14- Birisi, **Mustafa Dede**, Canik'lidir. Hazrete çok zaman hizmetle tâife-i sûfiyye meşrebinden zevk almıştır. İcâzetle Caniğe gönderilmişti. Şimdi orada irşâd ile meşguldür. Allah kuvvetini artırsın.

15- Birisi: **Â'mâ Mehmed Dede'dir**. Zâhiren â'mâ fakat basîreti (kalp gözü) açık, velâyet sahibi bir zâttır. Hazret hilâfet vermiş ve türbedârlığını buna vasiyyet buyurmuştu. Hâlen türbesi hizmetindedir.

16- **İdris Dede**, Kırşehir'lidir. Hazretin zâviyesinde kalarak uzun müddet hizmet etmiş, icâzete mazhar olup kasabasına gönderilmiştir. Allah muvaffak etsin.

17- Birisi, **Mevlânâ Muhyiddin'dir**. Emlâk nahiyesindendir. Âlim, fakih, çok seri yazı yazar bir zâttır. Hilâfete icâzetle memleketine gönderildi. Allah muvaffak eylesin.

18- Birisi **Ahmed Dede'dir**. Yakacık nahiyesindendir. Hilâfetle icâzete mazhar olmuştur. Allah muvaffakiyet versin.

19- Birisi, **Kemâl Dede**, Karadeniz Ereğlisi'ndendir. Hazretin zâviyesinde kalarak yıllarca hizmet etmiş, tâifenin meşrebinden de bir nebze zevk almış, mevâcid'e erişmiştir. Hazret hilâfetle icâzet vererek kasabasına göndermiştir. Halen irşâd-ı tâlibîn hizmetindedir.

20- Birisi, **Hacı Mustafa**, Kıbrıs'lıdır. Sivas'da camii yaptıran Hasan Paşa merhumun âzâdlılarından. Paşanın yanında tahsîl-i ilim etmiş, vefâtından sonra Hazrete gelip zâviyesinde kalarak çok zaman hizmet etmiştir. Hilâfetle icâzete mazhar oldu. Hâlen hizmet-i irşâddadır. Allah muvaffakiyet versin.

21- Birisi, Hazretin mahdumları **Pîr Mehmed Efendi'dir**. Âlim, fâzıl, selîm tabiatlı, istihrâcı kuvvetli, ulûm-u arabiye'de yed-i tûlâ sahibi, kemâl-i mehâret erbâbından idi. Uzun zaman kadılıklarda bulunmuş, bir aralık Sivas kadısı da olmuştu. Allahın lûtûf ve fazlı erişerek kadılığını terk ile peder-i âlîlerinin mesleğine tâlib ve râgıb oldu. Hazretten terbiye ve teslik gördü. Libâs-ı sûfiyeye girdi. Hazret hilâfet ve icâzetle dua edip makâmına ikâme etti. Hazretin vefâtında iki sene kadar pederlerinin makâmında kaldıktan sonra irtihâl etti. Peder-i muhteremlerinin türbesinde, kubbenin altında, Hazretin arka tarafında medfûndur.

Şeyhimizin âdet-i kerîmeleri, halîfelerini imtihan ve tecrübe ederlerdi. Bu âdet sair meşâyihde de vâkidir. Rivâyet olunur ki, Şeyh Habîb-i Karamânî'nin üç mürîdi vardı. Üçü de ehliyyet ve istihkak iddiasıyla hilâfet temenni ve arzusunda idiler. Şeyh bunlara birer kuş alıp getirmelerini emretti. Getirdiler. Her birisine birer bıçak vererek : "Gidiniz, bu kuşları bir "hayy" ın (hayat sahibinin) göremiyeceği hâlî bir yerde boğazlayınız" dedi. Müridlerden birisi hemen orada bir duvarın, diğer birisi de bir ağacın arkasına gidip kuşları boğazlayıp geldiler. Üçüncü - ki, Şeyhin nazarı bunda idi-, elindeki kuşu boğazlamadan geri geldi. Şeyh ikisine nasıl boğazladıklarını sordu. "Emr ettiğin gibi hayat sahibinin göremediği bir yerde boğazladık" dediler. Üçüncüye, "Sen ne için boğazlamayıp diri getirdin?" deyince, bu müstaîd mürîd, "Efendim, bir "hayy"ın, bir hayat sahibinin göremiyeceği bir yerde kesmekliğimi emir buyurdunuz. Ben, hayy-i lâyetmût olan Cenâb-ı Hak'dan hâlî bir yer bulamadığım için boğazlayamadım" dedi. Şeyh memnun oldu. "Aferin, Allah mübârek etsin. Sen huzûr ve şuhûd makâmına vâsıl ve hilâfet ve seccâdeye müstahâk oldun" diyerek ona hilâfet ve icâzet verip orada hazır olanları da işhâd etti. Kuşlarını boğazlayan iki mürîde dahi, "Sizler büutte, gaybettesiniz, mâsiyetten emîn olamazsınız. Çünkü Hakkın huzuruna ârif olamayanlardan günâh ve kötülük sâdır olması uzak değildir" buyurdu. Bunlar kusurlarını bilip istiğfâr ettiler. Sonra hilâfete mazhar olan mürîdin bunlar için de şefâatle himmet, asâ ve seccâde verilmesi ricâsı üzerine onlara da hilâfet verdi.

Fasıl: Hazretle Aramızdaki Muâmelât

Çocukluğumdan itibaren yirmi sene kadar Hazretin dâhil ve Hâriçteki hizmetlerinde bulunmuştum. İkmâl -i tahsîl için Dâr-üs -saltanat-ı Kostantiniyye' ye giderek usûl üzere medreselerde hareket ve bir çok mevâlî-i izâm'dan istifâde ettim. Cenâb-ı Hak ilim bereketi ve salâh nasib ettikten sonra Zile'ye, amucamın hizmetine döndüğümde Allah kolaylık verdi, bustan ve Hazretin hâne-i saâdetlerine bitişik bir ev ihsân etti. Aramızda bir hâil ve dıvar da yoktu. Hulûs-i niyyet ve pâk îtikâd ile tövbe ve Hakka rücû' ederek tarîkata sülûk ettim. Hazret, kerem ve âtîfetinden, büyük kerimleri Safiyye hâtunu bana tezvic buyurmak suretile de beni taltif ettiler. Çocuklarımın valdesi olan mumâileyhânın siyreti siyretime ve hâli hâlime çok muvâfıktı. Tövbekâr, ibâdet ve tâata müdâvim, itâatli, kanaatli, sabırlı ve gece gündüz kelâm-ul-lâh'ı okurdu. Allah onu Ezvâc-ı Mutahharât'a ilhâk buyursun. Zile'de yine eski hizmetime ve Hazretin ehil ve emvâline hâlis muhlis emânet, diyânetle, istikâmet ve itâatle devâma ve evlâd-ı kirâmını da okutmaya başladım. Gece, gündüz, ekseri evkatte Hazretle beraber olurdum. Irak, yakın bir yere gitseler, hâne-i saâdetlerinin umûrunu bana tevdi ve kürsü ve seccâdelerine beni vekil bırakırlardı. Hayatlarında otuz sene kadar seccâde ve kürsü hizmetlerinde bulundum. Hiç bir işini benden gizlemez, benimle müşâvere ederdi. Tarîkata sülûk edince muhabbetim ve mahremiyyetim daha çok arttı. Bütün rüyâlarımı Hazretle görürdüm. Ve ne vakit tâbir için arz etsem, "Evlâdım, hayr-ı kebîre alâmettir" derlerdi. Rüyâlarım pek çoktur. Ez cümle birisinde Hazret bana bir parlak kutu içinde ördek yumurtası gibi gayet nefis bir cevher verdiler. Yine bir rüyâmda Hazret ağzında bir nefis lokma çiğniyordu. Yanlarına yaklaşıncâ ağzındaki lokmayı çıkarıp benim ağzıma koydu. Çiğnemeye başladım, "Yut" diye emretti. Yuttum. Bu lokmanın berekâtiyle Cenâb-ı Hak bana inşirâh-ı sadır (gönül ferahlığı, kalp genişliği) sabır ve itmînân ihsân etti. Huzursuzluk ve gönül darlığı kalmadı. Kalbime yeni ve bâkir mânâlar doğdu.

İlim kuvveti ve acâib temsiller hâsıl ve lâyh oldu. Ülemâ' ve büyükler karşısında ilim bahislerinde, vaazlarda Cenâb-ı Hak öyle tâze manâlar ve hakikatler fetih ve ilhâm buyurur ki, bir muhkem binâ yapan mimara, binâ için lâzım olan taşı ve sair malzemeyi çiraklar ve ameleler yerlerine göre yontup, hazırlayıp, istemeden, artık kâfi, hâcet kalmadı deyinceye kadar getirdikleri gibi, lâzım olduğundan fazla vâridât-ı kalbiyye hasıl olur. Bu; Allahın beni, şükür mü veyahut küfür mü edecek diye imtihan için Fazl-ü keremidir. Beni şükür ve hamd edenlerden kılmasını Allah'dan niyâz ederim. Yine bir rüyâmda, evlâd-ı Resûl'den imiş, bir büyük şeyh, sırtında dabaklanmış yabani bir koyun derisi olduğu halde Hazretin zâviyesinde fukaranın odasına geldi. Hazret makâmlarında oturuyordu. Bir az konuştuktan sonra Hazret hemen yerinden kalktı, ondan bey'at istedi. Şeyh, "Bârek-el-lâh (Allah mübârek etsin), sen âlim, fâzıl, kâmil bir şeyhsin, bana bey'atine sebîl ve hâcet yoktur" dedi. Ben orada kendi kendime, içimden, eğer bu zât kutub olmasaydı Hazret bey'at murâd etmezdi dedim ve yakîn hâsıl ettim ki, bu zât-ı şerîf kutb-ül-aktâb'dır. Bu esnâda Hazret elimi tuttu ve "Sen bey'at et" dedi. Ben bey'at ettim. Allaha hamd olsun. Ve yine bir rüyâmda etrafı ulu ağaçlarla tezyin edilmiş yukarılı aşağılı hücreleri bulunan âlî bir medrese gördüm. Yukarı katma çıkmak istedim, kapıyı bulamadım. Medresede dolaşırken divarın ortasında bir pencere gördüm, demirden kapısı vardı. Müşkûlât ile oraya çıktım. Kapı kendi kendine açıldı. Kapının iç tarafında bir adam vardı. Kutbun kapıcısı imiş. Müsâade etti, girdim. İçerde Hazret-i Yusuf gibi güzel, yakışıklı, şâb-i emred bir genç, altın kakmalı atlaslar giymiş, başında mülûk ve sultanların tâcı gibi tâcı vardı. Bey'at etmek üzere mübârek elini şiddetle tuttum ve bey'at ettim. Medresenin etrafına baktım ki, bazı ihvân aşağıda sağa, sola dolaşıyor, kapıyı arıyor, bulamıyorlardı. Bu zât bana, "Seni aşağıda gördüğüm vakit taleb ve isteğinin çok şiddetli olduğunu bildim, onun için sana içeri girmeye izin verdim" dedi. Elhamd-ü-lillâh bundan sonra yine bir rüyâmda Seyyîd-ül-enbiyâ Efendimiz hazretlerini gördüm. Bey'atla şerefyâb olmak istedim. Herkese âm ve şâmil olan lütf-ü kerem-i nebevîsi ile beni de kabul buyurdular. Bey'at ettikten sonra, sahib-i hâl olan

sûfilerin edebleri üzere iştigâl etmek için bir isim telkînini istirhâm ettim.

es - Saîd, es - Saîd, es - Saîd

buyurdular. Ya Resûl-el-lâh Allahın isimlerinden bir isim dahî telkin buyurunuz dedim.

eş - Şehîd, eş - Şehîd, eş - Şehîd

Buyurdular. Sonra iştigâl etmek üzere bir isim daha yalvardım.

es - Sıddîk, es - Sıddîk, es - Sıddîk

buyurdular. Hepsini de üçer defa tekrar buyurdular. Bunun vech-i hikmeti:

" ve men yutî'llâhe verresûle feulâike ma'alleziyne en'amallahü aleyhim minennebiyyiyye vessıddıkiyye veşşühedâi vessâlihiyn ve hasüne ulâike refiyykâ " (Nisâ, 69)

(= Allah ve Resûlüne itâat edenler, Allahın nimetlerine nâil olan enbiyâ', ve enbiyâ'yı tasdik edenler, şühedâ ve Allahın rızâsını tahsîl eden sâlihlerle beraberdirler. Onlar ne güzel refîkdir)

kelâm-ı İlâhîsinin tahkikini bilenlere zâhirdir. Cenâb-ı Rabb-i Kerîm'den **Alîm** ve **Hakîm** isimleri hürmetine bunlara ilhâk buyurup, mahrûm ve nevmîd etmemesini recâ ve niyâz ederiz. Ben bunları:

" ve emmâ bini'meti rabbike fehaddıs " (Duhâ, 11)

(= Fakat Rabbinin ni'metini gizlemeyip haber ver, halka bildir)

kavl-i kerîmi üzere, ancak Cenâb-ı Hakkın niâm-ı İlâhîsinin tahdîs ve izhârı için zıkr-ü ihbâr ettim.

Hazret 999 senesinde son defa Hicaz'a giderken bana hilâfet verdiler. Mübârek eliyle yazdığı hilâfet vesîkasının sûreti şudur:

“ Ba'de hamden lillâhillezî rabbâ şecerate'l – velâyeti fi arzi'l – inâyeti bi mâ'i'l – hidâyeti ve ezherehâ bi – nuri'l – kerâmeti ve esmehâ bi – semri'd – dirâyeti ilâ yevmi'l – kıyâmeti.

Kâle resûlünâ ve seyyidünâ ve seyyid – i benî Âdeme aleyhissalâtu ve's-selâm “ *Lâ tezâlû tâ'îfetün min ümmetî kâ'imine ale'l – hakkı ilâ – kıyâmi's – sâ'ati.* ”

Ve ba'du lemmâ hademenî ibn-i ahî Mevlâna Receb min âlimi's - sabâ ve allemtuhû min ilmi'd dirâseti mâ – teyessera. Sümme hademenî fî ilmi't – tevhîd ve câhede fî'l erbaînât ve'l -halevât müddeten kesîrâ hasalel ilme li – hâze'd – daîf. Ennehû zâka min meşâribi'l – evliyâ ve nekkâ nefsehû min mahzûrâtî avâmil amya Feeceztuhû fî emri'l - hilâfeti husûsan ve umûman hasebünâ ecâze lî şeyhî ve seyyidî ve hüve men nezelet rûhî fî cesedî eş – Şeyh, el – Âlim, el -Âmil, el – fâzıl, el – kâmilü'l – mükemmel eş – Şeyh Abdülmecîd Şirvânî fî mesvahu bi'l – eltâfi'r – rabbânî ve kuddiset esrâruhû ve ubkiyet âsâruhû. Fe – câhede alâ mâ câhede's – sâbikûn ve kâbede bimâ kâbedehu's – sâdikûn. Feneûzu billâhi min şurûri enfûsinâ ve min seyyi'âti a'mâlinâ vemâ ürfdü ille'l – hayr. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l – aliyyi'l – azîm.

Ketebehül hakîr er – râcî min lütfihi'l hatîr eş – Şeyh Şemseddîn-i Sıvâsî hâdim-ü'l – fukarâ bi – Sivâs. “

Hazretin büyük mahdumları ve kâimmakâmları Şeyh Pîr Mehmed Efendi vefât edince ihvân bana, sen eskiden beri otuz senedir bizim halîfemiz bulunuyordun, Şeyhin makâmına senin gelmekliğini istiyoruz dediler.

“ Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l - aliyyi'l - azîm “
(= Güç ve kuvvet, yalnız, yüce ve ulu olan Allaha aittir)

diyerek, icâbetle merhûmun seccâdesine oturdum. Allahtan, beni, sevdiği ve râzı olduklarına muvaffak kılmasını niyâz ederim.

Amucam merhûm gibi, Şeyh Şîrvânî Hazretlerinin de bana nazarları vardı. Şeyh Şîrvânî Zile'ye geldiği vakit ben 17-18 yaşlarındaydım. Amucamın kapısında hizmet ederdim. Hücrem, Hazretin hüccesine muttasıl idi. Şeyh Şîrvânî teşrîf edince benim hücremi ona münâsib gördüler. Ben yâkınımdaki bir mescide gittim, orada kalıyordum. Hazret-i Şîrvânî bir gece nısfilleyle sonra teheccüd namazı için mescide gelmişlerdi. O gece ben şeyhin teşrîfinden evvel kalkmış, ışığı yakmış, ders çalışıyordum. Hazret teheccüd namazını kıldıktan sonra benim tarafıma döndüklerinde, benim bütün mevcudiyetimle meşgul olup mütalâaya daldığımı, meseleleri incelediğimi göz ucu ile görmüşler. Ertesi günü amucam Hazret-i Şeyhi beldenin âyânı ile berâber bostana dâvet etmişti. Ben hizmet ediyordum. Şeyh Şîrvânî orada bulunan zevâta; "Dün gece bu çocuğun tam bir himmet ve ciddiyetle ders ve mütalâa ile meşgul olduğunu gördüm. Manâ ve nasib alacağına kanâat ettim" dedikten sonra amucama hitâben; "Ya Şemseddin, bu çocuğu iyi muhâfaza et, sana lâzım olacaktır" buyurmuşlardı. Allaha hamd olsun, Şeyh Şîrvânînin o nazar-ı âlîsi berekâtiyledir ki yaşımda altmışa baliğ olduğum ve altı seneden beri de göz ağrısı ve zaaf-ı basar ârız olmakla okuyup yazamadığım halde, vaaz ve tezkir günlerinde elime kitap, kalem, kâğıt almıyorum ve Allahın emr-i kazâsına teslim olarak hiç bir gün inşirâh-ı sadırdan hâlî kalmamışımdır. Hatta bu risâleyi de kalp sahifesinden nakd-i hâtır olarak bir kâtibe nakl ile yazdırmak suretiyle cem'ettim. Halbuki halk beni kitap okuyor zannederler. Bu Allahın fazl-ü inâyet ve in'âmıdır.

Fasıl : Tarîkat Silsilesinin Beyânı

Şeyhimiz Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî hikmet ve ulûm-i ledünniye'yi şeyhlerin şeyhi Abdülmecîd-i Şîrvânî'den almışlardır.

Abdülmecîd-i Şîrvânî Şeyh Şeyhkubâd-ı Şîrvânî'den ;

onlar, Şeyh Muhammed Rukiyye'den ;

onlar, Mevlânâ Şeyh Mahdûm Yusuf 'dan ;

onlar da, şeyhleri, Kutb-ül-aktâb ve seyyid-ül-evtâd vâris-i Resûl-ul-lâh ve hayr-ül evlâd Eş-şeyh Seyyid Yahyâ-i Bâkûyî'den almıştır ki, *tarîkat-ı halvetiyye'yi ve sîret-i hasene ve kisvet-i dâliyye'yi bu zât-ı âlî izhâr etmiştir.* Etrafta meşhur olmuş, halîfeleri kesretle Rûm (Anadolu) ve Irak'a yayılmıştır.

Seyyid Yahyâ Hazretlerinin silsile-i tarîkatı da şu suretle :

Şeyh Sadr-ed-dîn ;

Şeyh İzzet-dîn ;

Şeyh Ahî Mirem ;

Şeyh Zâhid-i Ceylânî ;

Şeyh Cemâl-üd-dîn ;

Şeyh Şehâb-üd-dîn-i Söhreverdî ;

Şeyh Necâşî ;

Şeyh Kutb-üd-dîn ;

Şeyh Nüceyd-üd-dîn ;

Şeyh Mimşâd-i-dî-neverî ;

Şeyh-i Kâmil Cüneyd-i Bağdâdî ;

Şeyh Serri Pür Nûr-i Sakatî ;

Şeyh-ür-Rabbânî Marûf-i-kerhî ;

Şeyh Davûd-i Tâî ;

Şeyh-ün-nurânî Habîb-i Acemî ;

Kutb-ül-aktâb Gavs-ül-evtâd Şeyh Hasan-ı Basrî 'den ;

Esed-ül-lâh-il gâlib ve Seyf-ul-lâh-ül mügâlib Hazret-i Ali

İbn Ebî Tâlib razıy-el-lâh-ü anh vasıtasıyla ;

Hazret-i Seyyid-il-Enbiyâ ve Sened-il-Asfiyâ' ya
vâsıl olur

Hazret-i Nebiyy-i Zi-şân Efendimiz de **F e y z - i A k d e s ' i**

Rûh-ül - Emîn' den ; o da,

Cenâb-ı Rabb-il-Âlemîn' den almıştır.

Sırları pâk ve tâhir ve eserleri kıyâmete kadar bâkî olsun.

**Fasıl : Hazretin Nesebi, Evlâtları,
Akraba ve İhvânı ve bâzı Ahvâli
Beyânındadır**

Nesebleri: Şeyh Şems-üd-dîn-i Eb-üs-senâ' nın pederleri Eş-Şeyh Mehmed Eb-ül-Berekât, onun pederi Ârif, ve onun pederi de Hasan'dır. Allah cümlesine rahmet eylesin.

Sultan Selim İbn Bayazıd Hân'ın oğlu Sultan Süleyman Hân'ın evâil-i saltanatında dünyâya gelmiştir. Süleyman İbn Davûd Aleyhis-selâm ile Belkis arasındaki kıssayı hâvi manzum eseri ile kavâid şerhi, "Hall-ül-maakid" kitabını onun zamân-ı devletinde yazmıştır. Süleyman'ın oğlu Selim Hân zamanında da ilm-i usûlden muhtasar-ül-menâr şerhi "Zübdet-ül-Esrâr" kitabını te'lif ve ondan sonraki eserlerinin çoğunu Sultan Murad zamanında tasnif etmiştir. Mir'at-ül-Ahlâk kitabını Sultan Murad'a ihdâ etmiş, Padişah da, Sivasın yakınında "İşhanı" denilen köydeki tuzlayı Hazrete hibe etmişti. Murad'ın oğlu Sultan Mehmed devrine dahî yetişmiş, çok kıymetli bir eser olan "Nakd-ül-Hâtır" kitabını da Sultan Mehmed'e ihdâ ve anınla birlikte aşağıda tafsîl edileceği üzere Eğri Kalesi Gazâsı'na iştirâk etmiştir. "Nakd-ül-Hâtır" kitabının başında bu zikr edilen geçmiş sultanlara ve Sultan Mehmed ve ahlâfına, saltanatlarının bakâsına, muvaffakiyet, nusrat ve galebe ile dua etmiştir.

Hazret, Sivas nahiyelerinde iki câmi ve kasaba içinde de bir mescid, bir mekteb ve iki köprü yaptırmış, Sultan Murad'ın verdiği Tuzlanın vâridâtından bu vakıflara yevmiyye yirmi dört dirhem vazife tâyin ve tahsîs etmiştir. Allah bunları kıyâmete kadar ma'mûr eylesin.

Hazretin pederleri, büyük babamız Şeyh Mehmed Eb-ul- Berekât, Hızır aleyhis-selâm ve Hazret-i Ali ibn Ebî Tâlib'i görmüş, her ikisi de kendisine ilim, salâh, hayr ve bereket ve necât ile doğru yoldan ayrılmayan ve akıl ve hikmet ve mârifet sahibi evlâd ve ahfâd ile dua etmişlerdir. Böyle olduğu için ceddimiz Eb-ül- Berekât Efendi merhûm, evlâtlarına ve karnen bâde karnin gelecek ahfâdına salâh, ilim, amel ve takvâ ile vasiyyet etmiştir.

Eb-ül-Berekât Efendi merhûmun dört oğlu vardı. Hepsi de ülemâ ve sulehâ'dan idiler. Yaş itibariyle en büyüğü **Şeyh Muharrem-üz Zeylî**'dir. Âlim, fâzıl, fakih, müstakîm ve kanaatkâr, hile ve hud'a bilmezdi. Vefâtında kitaplarından başka bir şey bırakmamıştır. Tasnîfâtından "Hediyyet-üs -sülûk fi şerh-i Tuhfet-ül-mülûk " adlı eseri pek çok faydalı mesâili ihtivâ eden mübârek bir kitaptır. Bundan başka bir hayli risâleleri de vardır. Câmî' nin "Nefehât"ını da "Künûz-ül Evliyâ" ismi ile Arapçaya nakl ve terceme etmiştir. Ellerde okunup istifâde edilmektedir. Muharrem Efendi'nin sinnen büyük oğlu **Feyz-ul-lâh Efendi**'dir. Ondan sonra yukarda fazl-i irfânını tafsîlen zikrettiğimiz, "**Şeyhî**" lâkabı ile meşhûr olan **Abdûlmecîd Efendi**'dir ki, Hazretin kibâr-ı hülefâ'sındandır. Siyreti, dünyaya iltifât etmemekte, pederleri gibidir. Diğer iki mahdûmundan **Abdülkerîm Efendi** Zile Câmîi'nin hatîbidir. Küçük mahdûmları **Abdür-raûf Efendi** hâlen tahsîl-i ilim etmektedir.

Eb-ül-berekât Efendi merhûmun Muharrem Efendiden sonra dünyaya gelen oğlu, merhûm pederim **Şeyh İbrâhîm Efendi**'dir. Sâlih, müttakî, temiz ve kaviyy-el-kalb, gece, gündüz Kur'an okur, Allah yolunda kimseden korkmaz, çekinmez, büyüğe, küçüğe tevâzula muâmele ederdi. Hazret ile birlikte Sivas'a hicret etmiş, Hasan Paşa Câmîi'nin imâmet vazifesini yapardı. Sivas kasabasının kenarında Erzani denilen kabristanda medfûndur. Allah rahmet eylesin.

Eb-ül-berekât Efendinin pederim İbrâhîm Efendiden sonra dünyâya gelen üçüncü mahdûmu, Şeyhimiz **Hazret-i Şems'** dir. Hayatının ibtidâsından sonuna kadar izzet ve hürmete mazhar olarak yaşamıştır. Hazretin sesi de çok güzel ve te'sirli idi. İşitenler ağlardı. Cenâb-ı Hak onu her yerde azîz ve mübârek etmişti. Nereye gitse, hattâ sahrâda, vâdide, dağ başlarında bile hürmet ve ikrâm görür, her taraftan hediye ve nimetler gelir, bunlardan kifâyet edecek kadar cüz'i bir mikdârından mütebâkisini muhtâc ve aç olanlara ibzâl ederdi. Allah ona Cennette de türlü ni'metleri ve likâsını ihsân buyursun.

Hazretin elli altı evlâdı olmuştur. Çoğu kendisinden evvel şefî-i âhîret olarak vefât etmişlerdir. Kendisinden sonra yedi kız ve üç erkek evlâdı kalmıştır. Sinnen ve ilmen en büyükleri yukarda zikredilen **Şeyh Pîr Mehmed Efendi**'dir. Hazretten sonra iki sene yaşamıştır. Hâlen iki mahdûm-u mükerremeleri vardır. Allah onlara çok lûtûf ve ihsân ve ömürlerini müzdâd buyursun. Büyüğü **Hasan Çelebi** henüz genç yaştadır. İsmi gibi güzel, âlim, zeki, fatin, doğru düşünür, kalbi geniş, cömert, sofrası herkese kayıtsız açıktır. 999 Senesinde Hazretle birlikte hac ettikten sonra Dâr-üs-saltanat-ı Kostantiniyye'ye gidip Ayasofya medresesinde mevâliden müderris-i fâzıl Seyfullâh Efendinin dört sene devamla muîd ve mülâzımı olmuş ve Sivas'a avdetle Sahibiyye Medresesinde müderris ve bilâhare de Arabkir'e kadı olduktan sonra kadılık mesleğini terk ederek peder-i muhtereminin meslek ve siyretini ihtiyâr etmiştir. Pederlerinin tasarrufundaki arâzi kendisine verilmiştir. Hazretin mahdumlarından en küçük yaştaki **Müeyyed Çelebi**'dir. Hâlen tahsîl-i ilim etmektedir. Allahtan her ikisinin de pederlerinin mesleğine sülûk ile onun feyz kâsesinden dolu dolu içmelerini, hayır ve hasenât üzere sâbit kadem olmalarını nasîb ve fenâlıklardan, yaramaz şerlerinden hıfz ve himâye buyurmasını niyâz ederiz.

Ceddimiz Eb-ül-berekât Efendinin Hazret-i Şems'ten sonra gelen mahdûmu **Şeyh İsmail Efendi**'dir. Sâlih, temiz, hakdan ayrılmaz, kâri-ül-Kur'an bir zât idi. Hazretle birlikte Hicaz'a gitmişti. Tahdîs-i nîmet olarak, "Benden aslâ günâh-ı kebâir sâdır olmamıştır" der idi. İsmail Efendinin de iki oğlu vardır. Büyüğü, **Fazl-ul-lâh Çelebi**, Hasan Paşa Câmii'nin hatîbi idi. Âlim, müttakî, sâlih, halîm bir zât idi. Sivas'taki eşkiyâların fitnesinde öldü. Diğeri, yukarda bahsettiğimiz **Avn-ul-lâh Efendi**'dir. Sâf, temiz, âlim, halîm ve selîm bir zâttır. Hazretle birlikte Dâr-üs-saltana'ya gitmiş, Sultan Murad'ın muallimi Mevlânâ Sâd-ed-din'den okumuş, ondan mülâzim, sonra bazı medreselerde müderris olmuştur. Allah ömrünü müzdâd eylesin.

**Fasıl : Hazretin Zamanında
Sivas'ta Tanınmış Zevâttan Bazıları**

Birisi; Sivas'daki Cami-i Kebîr hatîbinin oğlu memleketin eşrâfından **Şeyh Mehmed-ül-Hatîb'** dir. Âlim, fâzıl, fakih, zekâ ve ferâset sahibi, sofrası açık, nimeti bol bir zât idi. Kerîmelerini Hazretin mahdûmu Şeyh Hasan Çelebi ile evlendirdiler. Allah mes'ud etsin. Tarîk-i fukaraya sülûk ile, libâs-ı sûfiye'ye girerek kavmin meşrebinden zevk almış, makâmâtı kat' ile, mevâcid ve lezzât'a erişmişti. Hazretten dört sene sonra vefât etti. Câmî-i Kebîr'in harîmine defn olundu. Allah derecesini âlî kılsın. Vefâtında makâmına dâmâdı Seyyid Yakûb-üs-sâni halîfe oldu. Halen seccadesinde tâlibleri irşâd etmektedir.

Birisi; Hazretin ehîbbâsından ve elinde tövbe edip tarîkata sülûk edenlerden, kâmil, fâzıl ve ilmi ile âmil ülemâdan **Mevlânâ Bünyâd Efendi'**dir. Aslen Amasyalıdır. Müderris olduktan sonra bu meslekte hayli ilerleyip yolunu doğrultarak âlî mansıblara erişmek üzere iken tekâüdlüğü, amel ve takvâyı ihtiyâr etti. Kendisine Sivasta şifâiyye medresesinin müderrisliği ile beraber kayd-ı hayat şârtiyla fetvâ vazifesi de verildi. Genç yaşında başladığı ilm-ü-tedris içinde yetişerek ömrünü okuyup okutmakla ve iftâ' ile geçirip hizmet-i İslâm'da ve te'yid-i şerât-i seyyid-il-enâm'da saçını ağarttı, ihtiyâr oldu. Memleketin şan ve şöhret, vakâr ve haşmet sahibi büyüklerinden olduğu halde, geceleri kâim, Allahın emrine sâbir ve şâkir olarak sulehâ ve fukarânın ahlâkı ile ahlâklanmış, onlara karışmıştır. Sivas halkı pek çok severler. Eskiden beri tarîkat yoldaşım ve en sâdık dostumdur. Hazretin vefâtından sonra yaşı da hayli ilerlemiş olduğu halde büyük bir cemiyette benden "tecdîd-i bey'at" etmiştir. Allah onu bu sağlam ve doğru yolda sâbit kadem ve kalemini hak ve savâbda câri kılsın.

Birisi de; **Mevlânâ Musa Efendi'**dir. Sivas'daki tuzlaların, tuz kuyularının vâkıfı ve imâretlerin bânisi olan sâhib-ül-hayrât Abdülvehhâb Râhetî evlâdından ve ilmi ile amel eden ülemâdandır. Mükerreren müderrisliklerde ve bir zaman da kadılıklarda

bulunmuştur. Hâlâ ceddinin vakfının tevliyyetini yapmakta, vakfı i'mâr ve tecdîd etmektedir. Kalbi temiz, tab'ı selim, özü sözü doğru, beş vakit namazı taze abdestle kılar, daima Kur'an-ı Kerîm okur, fakirleri, yetimleri ve dul kadınları gözetir, onlara in'âm ve ihsânı sever, sofrası herkese açık, ni'meti bol, Allahın ni'metlerine şâkirdir. Hazretin elinde tevbe ile tarîkata sülûk etmişti. Hazret vefât ettikten sonra bizden bey'atını yeniledi. Cenab-ı Hak salâh ve felâh ile muammer ve evlâtları ile birlikte hıfz ve himâye ve mesrûr buyursun.

Birisi dahî; **Hacı Bedr-ed-dîn**'dir. Âlim-i Rabbânî, âmil, âbid, Allahtan korkar, mütevâzî, kanaatkâr, kalblerde sevilmiş, yer etmiş, herkesin beğeneceği, imreneceği hal ve hasletleri hâiz bir zât idi. Külfetten ârî olarak bütün günlerini gafletsiz, nisyânsız, durmadan usanmadan ulûm-u şer'iyye ve furu' fenlerinin tâlimi, iâde ve tekrârı ile geçirirdi. Kavm onu, en doğru ve hayırlı insanlardan sayar, geçmiş iyi zevâtan bakıyye derlerdi. Hazretten evvel irtihâl etti, Allah rahmet eylesin.

Birisi de **Süleyman Hoca**'dır. Şifâiyye Medresesinin muîdi, âlim, sâlih, müttaki bir zât idi. Bu da Hazretten evvel vefât etti. Allah rahmet etsin.

Birisi; sâhib-i kerâmât Şeyh Merzübân-i Velî evlâdından **Mevlânâ Emir Muhammed**'dir. Fakih, âlim, âmil, âbid, duha vakitlerinde sünnetler ve revâtib'den başka tetavvu' olarak kırk rik'at namaz kılardı. İlm-i tarihe ve bilhassa sahâbe-i kirâmın menâkıbına şâyân-ı hayret bir derecede vâkıftı. Gözlerinde cezbe alâmeti vardı. Sıkıntılı ve ıztıraplı zamanında onu rüyâsında görenler o sıkıntıdan halâs olurlardı. Bu hâl bir kaç defa bende de vâki ve câri oldu. Hazretten evvel irtihâl eyledi. Allah rahmet eylesin.

Birisi dahi; yine Şeyh Merzübân-i Velî evlâdından **Mevlânâ Hasan Çelebi**'dir. Âlim, sâlih, mütediyyin, müttakî, sâf ve temiz, âbid, zâhid, kanâat ve hayâ sâhibi bir zâttı. Hâlini ve fakrını gizler, halka çok katılmaz, halk nazarından mestûr kalmıştı. Sözü hikmet ve sükûtu

fikret ve ibretti. Kendisinde cedd-i âlîsinin hâl ve eseri vardı. Şâhin yuvasını hâlî bırakmaz derler. Eşkiyâların fitnesinde öldü. Allah rahmet eylesin.

Birisi; Sâhibiyye medresesinin muîdlerinden **Mevlânâ Sûfi Himmet**'tir. Âlim, sâlih bir zâttı. Hazretten evvel vefât etti. Allah rahmet eylesin.

Birisi; **Hacı Bayram**'dır. Sâlih, fakih, dünyâyı terk etmiş ihtiyâr bir şeyhdi. Yaşının yüze eriştiğini söylerler. Keşfi açıktı. Aramızda muhabbet ve meveddet olduğundan hâlini bizden gizlemezdi. Hızır Aleyh-is-selâm ile mülâkat ettiğini ve ehl-i kubûrun (ölülerin) ahvâline vâkıf olduğunu, onların gördükleri azabtan çıkardıkları sayhaları, feryâtlarını duyduğunu söylerdi. Bir gün bana tahdîs-i ni'met olarak şöyle söyledi. "Sultan Bayazıd'ın oğlu Selim Han zamanındaki isyân ve şekâvet hâdisesinde gürbüz, kuvvetli bir genç idim. Eşkiyânın korkusundan halkın dağ başlarına kaçtığı karanlık bir gecede ben de bir hayvana binip giderken, yolda çok güzel, emsâli az bulunur genç bir câriyeye yetiştim. "Burada ne yapıyorsun?" dedim. "Kardeşlerimi, hemşirelerimi kaybettim, yolumu şaşırdım" dedi. Benimle gelmesini söyledim. Bir ormana vardık. İndiğimiz vakit baktım ki vücudu sarsılıyor, elleri titriyordu. "Bu hâlin nedir ve niçin böyle oluyorsun?" dedim. Cevap verdi. "Beni her taraftan korku sardı. Düşmanın, ve senin gençliğinin ve Allahın korkusundan titriyorum" deyince; "Korkma, sen benim hemşirem makâmında ol, ben sana aslâ tâlib ve râgıb değilim. Hâtırına hiç bir şey getirme, Allahın ismeti ile benden emîn ol" dedim. Emîn ve sâlim olarak yattı. Sabah olunca onu akraba ve ailesine ulaştırdım ve sâlimen teslim ettim. İşte bu iffetim berekâtı ile Cenâb-ı Allah bana bu keşfi ihsân ve basarımdan perdeyi kaldırdı." derdi. Hazretten evvel irtihâl eylemiştir. Allah rahmet etsin.

Fasıl : Hazretin Sultan Mehmed Hân İle Eğri Gazâsına İştirâki

Sultan Mehmed'in müşriklerle gazâyâ hazırlandığı duyulunca Hazret bana müşâvere yolu ile buyurdu ki, "içimde bir gazâ etmek arzusu dolaşüyor. Bu yaşa geldim, bu zamana kadar âcizâne erkân-ı İslâmı da yerine getirdim, helâl ve harâmı ta'lim ettim. Ancak ehl-i küfür ve tuğyân ile cihâd ve gazâ etmek kaldı. onu da yapmak istiyorum " dediler. "Efendim, emir sizindir, lâkin yaşınız çok ilerilemiştir. Mücâhede-i nefis ile de cisminiz çok nahîf ve zayıf olmuştur" dedim.

“...veccehdü vechiye lillezi fetaressemâvâtî vel’arda hanîfen...”
(En’am, 79)

(= Bâtıl akîdelerden arınıp, yeri, gökleri yaratanın vahdâniyetini tasdîk ederek ona yöneldim) buyurdular. "Sem'an ve tâaten emriniz baş üzere" deyip sefer hazırlığına başlandı. Altı deve satın alındı. Abdülvehhâb Gâzi'nin sancağını da beraber almayı irâde etti. Abdülvehhâb Gâzi, şâyi olan rivâyete göre, Hazret-i Resûl-ul-lâh'm zamanında alemdâr imiş. Bilâhere Rûm'daki gazâlarda şehîd olmuş, kasabanın kenarında yüksek bir türbe üzerinde defn olunmuştur. Mezarı, duaların kabul olunduğu mübârek bir makâm addolunur. Bütün halk, hatta küffâr ve fesekâ dahî ziyâret eder, kurban keser, mum yakarlar. Kabri üzerine kârgir bir kubbe ve yanına bir mescid yapılmıştır. Bazı günlerde çok cemaat toplanır. Kuraklık, kıtlık zamanlarında halk yağmur duasına oraya çıkarlar. Türbesinde güzel büyük bir sancak ve civarında şühedâ ve sulehâ kabirleri vardır. Teberrüken bu alem'i de türbedârından aldılar. Dâr-üs-saltana'ya geldiklerinde, Şam kıt'aları Alem-i Resûl-ul-lâhı getirmişlerdi. Sultan Mehmed, Hazrete pek çok ikrâm ve hürmet gösterdi. Sefer ve yol malzemesini tâyin etti. Eğri Kalesi'ne vardılar. Bu müstâhkem ve kuvvetli kaleyi Allahın inâyeti ile kolayca fetih edip yerleştiler. Kâfirler bunu duyunca son derece gamlandı, ıztırablandılar. Kiliselerde toplandı, buhurlar

yaktı, kurbanlar kestiler. Bütün dindaşlarına haberler gönderip birbirinin dilini anlamayan muhtelif milletlerin ittifakını temin ettiler. Rivâyete göre otuz fırkalık bir ordu toplandı. Son neferlerine kadar harb etmeye, ya zafer ya ölüm diye İncil ve haç üzerine yemin ettiler. Çok kalabalık ve kuvvetli bir ordu toplanmıştı. Gözleri kararmış, başları dönmüş, dağlar gibi yerinden oynatılmaz safları önünde bayraklarını diktiler. Kibir ve azametle şiddet ve şevketlerini gösterdiler. İslâm askeri küffârın bu kadar kalabalık olduğunu, şevket ve azametini bilmiyordu. Bu dehşetli ve azametli hücum karşısında imânı kuvvetli olmayanlar korktu, yüz çevirdiler, geri döndüler, arslan görmüş eşekler gibi silâhlarını bırakıp kaçtılar. Vak'a, günün ikinci zamanında dar vakitte cereyân ediyordu. Hazret derlerdi ki: "Vaktâ ki küffâr mü'minlerin kaçtıklarını gördü, hemen taarruzunu şiddetlendirdi, hücumunu arttırdı. Hatta mü'minlerin çadırlarına kadar girip yağmaya başladılar. Yâ Subhânallâh, sen Hak'sın ve kelâmın sâdıktır, va'dinde hilâf olmaz, Sen:

“ ve lekad sebekat kelimetünâ li'ibâdinelmürselîn “ “ innehüm lehümülmansûrûn “ “ ve inne cündenâ lehümülğâlibûn “
(Sâffât, 171, 172, 173)

(=Peygamber kullarımıza, şu sözümüz geçmişti. Mutlaka zafere ulaştırılanlar kendileri olacaktır. Bizim askerimiz elbette gâlib geleceklerdir)

“ hünâlikebtüliyel mü'minûne ve zilzilû zilzâlen şedidyâ “
(Ahzâb, 11)

(= İşte orada mü'minler denenmiş, şiddetli bir surette sarsılmışlardır) “Küffârın kesretini gören mü'minlerden bir kısmı korktu, kalpleri boğazlarına geldi. Allaha türlü zanlarda bulundular. Bir kısmı ise, Allah mü'minlere yardım edecektir dedi, sebât etti, bu tecrübe ile sâbit kadem olan ve olmayanlar belli oldu” buyurmadın mı ? Va'd buyurduğun nusret nerede, ne vakit gelecektir ? diye tazarrû' ettim. İslâm askerine baktım. Semâdaki Süreyyâ yıldızı gibi görünürdü.

Ben bu halde iken sulehâ kisvesinde, yüzü, hey'eti ve siyreti güzel bir kimse peydâ oldu. Evvelce görmediğim bu zât müjde getiren bir tavır ile bana: "Yâ Şeyh-ül-İslâm, şimdi Sultana git, hazinenin olduğu yerin muhâfızları kaçmıştır, oraya asker göndermesini söyle." dedi. "Siz niçin gidip söylemiyorsunuz?" dedim. Cevâben: "Benim Sultan ile ülfetim yoktur, sonra da onu daha görmeyeceğim. Sen git, söyle" dedi. "Olur, baş üzere" dedim. İkinci namazı vakti daralmıştı. Hemen abdestimi tazeleyip namazı acele ile kıldım. Ve Sultana gittim ki, Sultanın ızdırabtan yüzü kıpkırmızı olmuştu. Çok korku ve sıkıntı içinde idi. "Ne haber yâ şeyh?" diye sordu. "Allahın inâyeti ile haber hayırlıdır" dedim. Ve bir az evvel gördüğüm zâtı ve söylediklerini nakil ile, bu zâtın Hızır aleyh-is-selâm olduğunu zannettiğimi ve işin sonunun hayır ve sevinçli olacağını tebşîr ettiğini söyledim. Bu sözlerim padişah üzerinde çok iyi tesir yaptı. Derhal kalbi kuvvetlendi, korkusu ve elemi gitti. Bana "Sen reis ol kumanda et" dedi. Ben, şimdiye kadar harbde bulunmadığımı ve harb halini tecrübe etmediğimi söyleyince, yanında bulunan bir zâta, "O halde sen reis ol, Şeyh de seninle bulunup müşîr ve yardımcın olsun" dedi. Beraber çıktık. O zât oradaki askerlere: "İslâm gayreti, Peygamber ve Sultan gayreti nerede kaldı" diye haykırdı ve eline yazılı bir kâğıt alarak: "Ben şimdi burada reis ve kumandanım, murâd isteyenlere murâdlarını vermek elimdedir" diye bağırdı. Orada hemen etrafına hayli asker toplandı ve düşmana saldırdı. Bu sırada gür ve yüksek bir ses işittik: "Ey Allahı birleyen askerler! ve ey müslüman gaziler! küffâr askeri, şeytan ordusu bozuldu, dağılıyor, kaçıyorlar, yetişiniz, takib ediniz, kırınız" diyordu. Bunu işitince kalbler kuvvetlendi, tüylerimiz dikildi, vücudumuz titredi, hepimiz gazaplanmış birer arslan kesildik. Düşman çekirgeler gibi dağılıyor, kaçıyor, kırılıyor ve kökü kurumuş ağaçlar gibi devriliyordu. Âkıbet, müttakilerin ve Allah sabır edenlerle beraberdir". Orada bulunanlar rivâyet ederler ki, on binlerce küffâr öldürülmüştü. Hazret buyururlardı ki, "Allah sıkıntıdan sonra ferahlık, korkudan sonra emniyet ve mahrûmiyetten sonra ni'met ihsân eyledi".

" ...elhamdülillâhillezî ezhebe annelhazen, inne rabbenâ legafûrun şekûr " (Fâtır, 34)

(= Allaha hamd olsun ki, havf ve hüznümüzü giderdi. Allah mağfîret edici ve şükr edenlere mükâfat edicidir)

deyip, hamd ve şükür ederek Sultana gittim. "Ya Şeyh, küffârın hâli nicedir?" diye sordu. "Allaha hamd olsun, va'dini yerine getirdi, kuluna yardım etti. Küffârın cemiyyeti dağıldı" dedim. Ve sonra: "Pâdişâhım, sen askerine güvendin ve zarûret vaktinde bana yardım ederler diye ümerânın zulûmlerine göz yumdun, müsâmaha gösterdin. Bunu iyi bil ki, kuvvet, nusrat ve izzet ancak Allahtandır. Bundan sonra yalnız askere itimâd ve zulûmlerine müsâmaha etmemeni tavsiye ederim" dedikten sonra: " Pâdişâhım, müsaade edersen sana bir sözüm daha var. Cedd-i âlânız Kostantiniyye fâtihinin ismi Sultan Mehmed Hân'dır. O vakit fetihde refâkat eden Şeyh de Ak Şemseddin idi. Kostantiniyye'nin fethinden sonra Şeyh, Sultan Fatih'e: "Pâdişâhım, Cenâb-ı Hak yedi iklimde misli olmıyan güzel bir beldeyi sana bağışladı. Bu büyük ni'metin şükrünü nasıl edâ edeceksin biliyormusun? Cuma ve cemaat için câmiler; erbâb-ı ilim ve te'lif için medreseler; ve muhtaç ve açlar için imâretler; hastalar, yaralılar ve mübtelâlar için hastahaneler yapmalı, fukarâ ve erbâb-ı mesâlih ve ihtiyâca karşı adâlet temin etmelisin" dedi. Pâdişâh da kabul etti ve dediklerini yaptı. Şimdi pâdişahım, senin de adın Sultan Mehmed ve benim ismim de Şemseddin'dir. İsimlerimiz tevâfuk ediyor. Ben de size adil ve ihsân yapmanızı tavsiye ederim" dedim. Kabul ettiler " buyurdular.

T e n b i h

Burada şu faideleri anlıyoruz. Evvelâ, büyüklerin , ümerânın yanında bulunan kimselerin kalbi temiz ve çok kuvvetli, cesâretli olmalı. Sabırlı ve temkinli olup her duyup işittiğini onlara hemen söylememeli. Ve şiddet ve ıztırab zamanlarında yanlarında aslâ

korku, zaaf ve fütûr göstermemeli, bil'akis mümkün olduğu kadar onların kalblerinden korkuyu gidermeli, kuvvet ve cesâret vermelidirler. Nasıl ki Kur'ân-ı Kerimde hikâye buyurulduğu üzere Belkis, Süleyman Aleyh-üs-selâm'ın mektubunu alınca, kavminin ileri gelen büyüklerini çağırıp, "Bana,

" innehü min süleymâne ve innehü bismillâhirrahmânirrahim "
(Neml, 30)

(= o (mektub) Süleyman'dandır. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile başlamaktadır)

yazılı bir mektup geldi. Buna karşı ne yapacağımı bilemiyorum, kat'î bir karar veremedim. Sizin bu bâbda fikir ve mütalâanız nedir?" diye sorduğu vakit, Belkis'in ellerinin titrediğini bedeninin sarsılmış, yüzünün sararmış, çok korkmuş olduğunu gören vüzerâ ve ümerâsı, korkusunu gidermek, kuvvet ve cesâret vermek için, "Biz çok kuvvetliyiz, harbe ve cidâle kudretimiz vardır. Maahâzâ emir yine sizindir" dediler. Böyle yapmasalardı, ilk ağızda zaafdan bahisle, biz Süleyman'a ve onun ordularına karşı koyacak kudrette değiliz diye izhâr-ı aciz ve havf gösteterselerdi, Belkis'in zaafı ve korkusu artacaktı ve belki de ölmek tehlikesi vardı. Bu sebeble Süleyman'ın kudret ve şevketini bildikleri halde Belkis'i takviyeye lüzûm gördüler.

İ k i n c i F a i d e

Din ülemâ ve hükemâsı, sây-ü-gayret ve emekleri beyhûde ve sözleri zâyî olmamak için, sözlerinin te'sir ve nüfûz edecek zaman ve mekânı gözlemeli, ve vakti gelince de, fırsatı ganîmet bilip fevt etmeden söylemelerinin gerekli olduğu.

Ü ç ü n c ü F a i d e

Büyüklere ve ümerâya da, ülemâ ve fuzelânın sözlerini dinleyip nasîhatlerini kabûlün elzem olduğudur.

Fasıl : Hazretin Vefâtı

Ordu Eğri fethinden döndükten sonra Hazret Sivas'a, yol meşâkkati, güz mevsimi soğğunun te'siri ile çok zayıf olarak gelmişlerdi. Günden güne zaafı arttı, mübârek bedeni erimeye başladı. Beni vasiyy tâyin buyurup, cenâze masrafı ve ıskat ve ta'am karşılığı olarak iki yüz dinâr verdi ve S a î d , H a m î d , R â z î ve M a r z î olarak 1006 senesinde Rabbi'ne rücû' etti. En son sözü :

"inni veccehdü vechiye lillezî fetaressemâvâti vel'arda hanîyfen ve mâ ene mînelmüşrikîn " (Neml, 79)

(= Bâtıl akîdelerden arınıp, yeri, gökleri yaratanın vahdâniyyetini tasdîk ederek O'na yöneldim, ben müşriklerden de değilim)

kavl-i kerîmi olmuştu. Hazretin irtihâlini duyan halk fevc fevc geldiler. Büyük bir galebelik (kalabalık) cenâzeyi ta'zîm, tekrîm ve tevkîr ile tehlîl sadâları, ağıt ve feryâdlarla başları üzerinde musallâ'ya koydukları vakit Sivas'da misli görülmemiş ve işitilmemiş bir cemaat toplanmıştı. Musallâ meydanı dolmuş, bir kısım halk damların üzerine çıkmışlardı. Ülemâ, sulehâ, fukahâ, hükkâm, ümerâ hep gelmişler, münâfık ve mülhidlerden başka bütün kasaba halkı cem olmuşlardı. Cenâze namâzının imâmeti Cenâb-ı Hakkın fazl-ü-keremi ile bana nasîb oldu. Musallâdan yine başlar üzerinde getirilip, Hasan Paşa Câmiinin avlısındaki kabr-i şerîfine defnolundu. Hazret hayatlarında bu yerden gelip geçerken burada dua etmeyi âdet edinmişlerdi. Birgün kendilerine, "Efendim, siz her ne vakit buradan geçerseniz durup dua ediyorsunuz, kim için dua ediyorsunuz?" diye sordum. Cevâben: "Bu yeri bana kabir olmak üzere hîbe etmesini câmi sahibinden istemiştim. Hîbe ettiler" buyurmuşlardı. Dedikleri gibi oldu. Vefâtından üç sene sonra üzerine çok güzel kârgir bir kubbe yapıldı. Türbe-i şerîfleri, erbâb-ı hâcâtın dualarının kabul olunduğu mübârek bir yerdir. Bilhassa şiddet, belâ ve musîbet zamanlarında ziyâret ve tevessül olunur. Allahtan bu makâmı

mübârek ve kerîm kılmasını ve burada hayır ve salâh için dua edenlerin dualarını kabul ve mekir ve gam ve elemelerini felâh ve sevinç ve neş'eye tebdil buyurmasını ve bu makâmın ruhâniyetini artırıp bizi de bu sahaya ilhâk ile bereketinden nasiblendirmesini niyâz eder, ehîbbâ ve ihvânımızdan da vefâtımızda bizi vifâk ve muhabbetle bu binanın altına koymalarını dileriz. Mehmed Dedeyi türbedârlığına vasiyyet buyurmuşlardı. Vasiyyetini yerine getirdim. Türbedârlık vazifesi olarak da İşhanı Tuzlası hâsîlatından yevmiyye bir dirhem ta'yin edildi. Hâlen bu vazîfeyi yapmaktadır.

Fasıl : Kara Yazıcı Vak'ası

Hazretin irtihâlinden sonra zamanın ahvâli bozuldu. Bilhassa bütün Rûm vilâyetlerinde (Anadolu'da) zulüm, cevir ve tuğyan ehli zuhûr etti, ihtilâl ve şekâvet baş gösterdi. Bu hal 1009 senesinde büsbütün artarak şeâmet baykuşunun sesi yükseldi. Kara Yazıcı nâmı ile iştihâr eden bir eşkiyâ reisinin başına nerede fenâ adamlar varsa toplandı. Yirmi bin kadar olduğu rivâyet edilen bu şekâvet ordusu Çorum kasabasından hareketle Sivas üzerine yürüdüler. Sivashılar tefrikaya düştüler. Bir kısmı çoluk çocuklarını ve mallarını alıp kaçtılar. Bir kısmı da kal'â ve müstâhkem yerlere girip müdâfaa ve muharebeye karar verdiler. Ben sabr ederek Allaha sığındım. Büyük bir kuvvetle şehre giren eşkiyânın hemen hepsi genç delikanlı, kalblerinden şefekat ve merhamet hisleri silinmiş, silâhları keskin, okları zehirli, süngüleri uzun, şiddetleri pervâsız, savletleri, hamleleri âni, kalbleri bozuk, niyyetleri kötü adamlardı. Üç ay kadar kaldılar. Erkekleri öldürdüler, mallarını ve çocuklarını yağma ettiler, evleri, dükkânları yaktılar. Ma'mûr yer bırakmadılar. Ağaçları kestiler, mevrûatı tamamen tahrib ettiler. Hayvanları boğazladılar, şehir etrafında kaz, ördek, tavuk, güvercin, serçe bırakmadılar. Onlar gittikten sonra da insanlarda, hayvanlarda hastalık ve ölüm baş gösterdi. Sivas'tan Kayseri'yi vurmaya gittiler. Orada Hacı İbrahim Paşa kumandasındaki hükümet kıt'aları ile karşılaştılar. Şiddetli ve kanlı bir muhârebede, -Allahın hüküm ve kaderi- eşkiyâ gâlib, Hacı İbrahim paşa kuvvetleri münhezîm oldu. Kayseri'den Elbistan'a yürüyen şakîler Elbistan'da

Mehmed Paşanın oğlu Hasan Paşa kumandasındaki kıt'alarla karşılaştılar. Cereyân eden amansız bir harb sonunda eşkiyâ dayanamadı, kısa bir zamanda mağlûb ve münhezîm olarak perişân bir halde dağıldılar, memleketlerine kaçtılar. Aslı Canik'li olan reisleri Kara Yazıcı, etrafındaki sâdik avenesi ile Canik kasabalarından Samsun'a kaçtı ve orada öldü. Allah ona ve ona tâbî olup muhabbet edenlere lânet eylesin.

Bu hâdiseden sonra Rûm vilâyetlerinde (Anadolu'da) nizâm ve intizâm büsbütün bozuldu. Arz'ı ifsâd ve cemiyyeti, nesli mahveden ye'cuc me'cuc çıkmış gibi zulüm ve cevir ehli türedi, her tarafı istilâ etti. Emniyet ve âsâyiş kalmadı. Bilhassa Sivas ve nahiyelerindeki halk çekirgeler gibi etrafa dağıldı. Issız ve harab olan köylere kurtlar, vahşî hayvanlar yerleştiler. Arâzi baştan başa sâhipsiz, boş ve muattal kaldığından açlık baş gösterdi. Fukarâ halk ot yapraklarını, ağaç köklerini ve kabuklarını, daha sonra çöplük ve yollardaki buldukları cîfeleri yediler ve kurtlar gibi köpek ve kedileri avladılar. Bu feci' durum devam etti. 1012 tarihinde kaht-ü galâ son haddine varmıştı. Kedi ve köpek de kalmayınca hayvan kanlarını ve lâşelerini ve daha sonra da çocukları boğazlayıp yemeye başlamışlardı. Hattâ bir gün bir tencerede pişirilmiş çocuk eti bulundu. Boğazlayana ateşe atmaya hükmettiler. Bu adam yanarken etrafını çeviren aç insanlar ateşin alevi hafifleyince bunun büryân gibi kızarmış etini de yemek için kapıştılar. Bu hâdiseden sonra artık bu feci' hâl men' edilemez de oldu. Fakirlik, açlık, insanları böyle ne kadar fenâ âkıbetlere sevk ediyor. Bu, çok azîm bir musîbet idi. Kendisine rücû' edeceğimiz hüküm sâhibi Allaha tevbe eder, mağfiret dileriz. Allah zâlimlere insâf, bizlere ve cümle mü'minlere tevbe-i nasûh ihsân buyursun.

Fasıl : Sülûke Müteâllik Bazı Mesâil

Mâlûm olsun ki sıdk ile tâlib olan hulûs sahibi sâlike maksadına vâsıl oluncaya kadar durmadan, gevşemeden, ihmâl etmeden ve usanmadan tam bir azim ile teveccüh etmesi vâcibdir. Eğer sâlik

bundan aşağısına kanâat ederse, keşif ve kerâmet sahibi olsa dahî, kâmil olamaz, nâkışlardan sayılır. Sâliki terbiye eden mürşîde de, sâlik mevâcid'e erişinceye kadar terbiyye ve tezkiyyesine devam etmek vâcibdir. Eğer vusûlden evvel terbiyye ve tezkiyye terk edilirse, iyi bir toprağa dikilen güzel bir meyva fıdanı diktikten sonra suyuna, tımarına bakılmayınca kuruyup yakacak odunu olacağı gibi, sâlikin de, onu terbiyye eden mürşîdin de emekleri, çalışmaları zâyî ve abes olur.

İ z â h

Mevâcid : Sâlikin bütün âzâsında mânevî ve ruhânî bir lezzetin hâsıl olması, duyulmasıdır. Bu, dördüncü ismin tulûunda olur ki makâmı **n e f s-i m u t m a i n n e** makâmıdır. Âlemine de, **Âlem-i Melekût** derler. Sâlike bu makâma kadar şeyhi nefsiyle, ve bu makâmdan sonra da Hakkın yardımı ile himmeti ile delîl olur. Sâlik bu makâma erişince "irtidâd"dan emîn olur, yani artık bu yoldan dönmek korkusu kalmaz ve ona ibâdet, meşâkkatsiz, külfetsiz tabiat olur. Çok büyük bir lezzet ve zevke erişir. Gecesi gündüz ve gündüzü gece olur. Çünkü sâlik Allahın tükenmez, bitmez hazînelerinden bir hazîne bulmuştur.

Bu, hâricde, âfakta, şöyle temsil edilebilir: Dünyayı çok seven harîs ve bahil bir adam zengin olmak için elinde kazma kürekle defîne ararken tesadüf ettiği sâlih, dindâr, her şeyi iyi bilen, aklı eren bir zât ona, "Defîne arıyor isen ben bir yerde büyük bir defîne alâmeti gördüm, gel sana göstereyim" diyerek önüne düşer, oraya götürür ve " işte burasını kaz, inşaallah aradığını bulursun" der. Defîne arayan, o yeri tam bir gayretle sabaha kadar kazar, bir alâmet bulamaz, döner. Delîl olan zâta gelir, bir şey bulamadığını söyler. O zât, ümidini kesmeyip kazmaya devâm etmesini tavsiye eder, geri gönderir. Büyük bir himmet ve gayretle tekrar kazmaya başlar. Yine bir şey bulamayınca me'yûs olarak hırsıyla delîl olan zâta gelir ve "Benim sana îtikâdım kalmadı, beni boş yere bu kadar yordun, belâya düşürdün, artık bu işi bıraktım" der. Delîl, "Hayır, bırakmıyacaksın, muhakkak defîne vardır. İhmâl ile ve ağır ve gevşek çalışmakla bulunmaz. Ya defîne çok derinlerdedir

veyahut sen yerini iyi tâyinde isâbet ettirememişsindir." diyerek berâberce gider ve definenin yerini tâyin edip gösterir. Adam kazmaya başlar, delîl de elinde asâ ile başında durur ; yorulup, usanıp, kaçacağı vakit asâ ile vurur, bırakmaz, akşama kadar kazdırır. Artık tâkatı tükenir, bırakmak ister. Delîl;

“ve en leyse lil’insâni illâ mâ se’â “ “ ve enne sa’yehü sevfe yürâ “ (Necm, 39, 40)

(=İnsanlığın icâbı sây edip çalışmaktır, sây edenler mükâfatlarını göreceklendir)

diyerek, mücâhede ile kazmaya devamını emir ve ısrâr eder. Karanlık çöker. Zahmet ve cefâ kemâlini bulur ve adam artık bu işin aslı olmadığına kâni' olup vaz geçmeye karar verir. Fakat delîl yine müsâade etmez. "Dönmek yok, bırakamazsın, mutlakâ kazacak ve bulacaksın" diye icbâr edince, adam son bir gayretle eğerken, şiddetle vurduğu bir kazmanın ağzında tatlı bir sesle tâze bir altunun sıçradığını görünce sevinir, ferahlanır. Şevk ve şiddetle kazmayı tekrar vurur, altunlar çıkmaya başlar. Neş'esi, sevinci artar, kuvveti ve gayreti tâzelenir. Bütün kuvvet ve gayreti ile kazarken nihâyet definenin kapağı kalkar, üzerlerinde :

Lâilâhe illâllah Muhammed resûlâllah

yazılı el değmemiş altunları görünce hemen üzerine kapanır. Bundan sonra o kimse artık o defineyi hiç bırakır mı ? Geceyi üzerinde geçirir ve delîl olan zâta da son derece muhabbetle dua, hürmet ve ikrâm eder, onu ana, baba, evlâd ve ayâlinde daha ileride tutar. İşte, "mevâcid" i anlatmak için bu çok güzel ve yerinde bir teşbîh olur. İyi düşün, anla ve doğruyu bul !

Ve yine mürîde, vaktini tefrikadan koruyup ibâdetle i'mâr ve kalbini ağyârın kederinden ve teşvişinden muhâfaza ile gece gündüz kalbini cilâlandırmaya gayret etmesi ve nefs-i emmâre sahibi, hevây-ı nefesine tâbi zâlimlerden, Allahın emrini tutmayan

muhâlefet eden fâsıklardan, fâcirler ve şerîr adamlardan son derece kaçınması ve zenginler ve ümerâ ile düşüp kalkmaması vâcibdir. Çünkü bunların sohbetleri uyuz hastalığı gibi geçer, sâridir. Sâlih ve kerîm, fâzıl, hayırlı kişilerle oturup kalkmalıdır. Kadın, çocuk ve genç delikanlıların da sohbet ve ülfetinden ictinâb etmelidir. İmâm-ı Kuşeyrî, gençlerin, delikanlıların sohbetinden tahzîr ile, bunların sohbetleri hile, hud'a ve rüsvâlîğa sebep olur der.

Rivâyet ederlerki : Ebu Amr-ül-basrî, zamanında kıraat ilminde en ileride gelen çok kuvvetli bir hâfız idi. Kasabanın zengin ve büyüklerinin evlâtlarını da okuturdu. Bir gün talebelerinden temiz giyinmiş çok yakışıklı ve güzel bir genç yalnız olarak kendisine gelir. Onu görünce içi çeker, meyl eder. Kalbinde hâsıl olan muhabbeti zabt edemiyerek çocuğu bağrına basar ve öper. Çocuk: "Üstâdım, bu haram işi nasıl yaptın ? Millet seni İslâmın ulularından, şeyhlerinden sayarlar iken bu haram iş sana yakışır mı ?" deyince, Ebu Amr müdhiş bir hicâb duyar, hacâlet içinde kalır. Bu hadiseyi kendisi şöyle anlatıyor: "Bu hareketimden pek çok nâdim ve peşimân oldum. Benliğim sarsıldı. Kalbimi yokladım. İlim, hikmet, irfândan eser kalmamış, tamamen boşalmış, yerlerini cehil, zulmet, hayret, şaşkınlık ve nisyân kaplamış, Kur'an-ı kerîmden hâfızamda hiç bir şey kalmamıştı. Bu hâdise şâyî oldu. Talebelerim dağıldı. Şaşırmıştım. Ne yapacağımı bilemiyordum. Tevbe ve istiğfar ettim. Birisi; erbâb-ı irfândan kâmil bir şeyh haber verdi. Ona gittim, ellerini, ayağını öperek vakıayı, bu kötü hal ve hareketimi beyân ve i'tirâf ettim. Himmetini diledim, beni kovdu. Çok yalvardım, ısrâr ile istirhâm ettim. Bana işâretle, " Çok azîm meşâkkat çekmedikçe bu işin olmaz, evvelki hâlini bulamazsın. Hicaz'a git. Orada Câmi-i Âyîşe'de kâmil ve müstecâb-üd-dâve, duası makbûl bir zât vardır. Ona mürâcaat eder, benim selâmımı da söylersin" dedi. Derhal yola çıktım, çok zahmet ve meşâkkatten sonra varıp o zâtı buldum. Selâmı tebliğ ettim. Bana himmet ve dua etti. Allahın fazl-ü kereminden onun duası berekâtı ile kalbim yine nûr, ilim nûru ve Kur'an ile doldu" diyor.

Fasıl : Halka-i Zikir

Kavm (ehl-i tarîk), zikir etmekte iki yol tutmuşlardır. Bir kısım tarîkat erbâbı, zikr-i hafî ve kalbî'yi ihtiyâr etmiştir (sessiz ve kalbden zikrederler). Bu, Ebû Bekr-üs-sıddık hazretlerinin tarîkidir. Bu tarîkin sâlikleri kıyâfetlerini tebdil etmez, değıştirmezler, halka kurmazlar, hareket etmez, seslerini ızhâr etmez, bağırıp çağırmazlar. Böyle olduğu için tarîkatları inkâr edenler bunlara dahl ve inkâr için vesile ve cevâz bulamazlar. Bunlarda riyâ ve süm'a sebepleri de olmadığı için selâmet bir tarîkat ise de, bunların menzilleri, tuttukları yol çok uzun bir yol olduğundan, maksada, gayeye ancak binde birisi vâsıl olur. Bu tâife ekseriyetle Buhara ve Semerkand taraflarındadır. Başka diyârlarda pek az bulunurlar.

Diğer bir kısmı zikr-i cehrî'yi ihfâ üzerine tercih etmişlerdir. Zikirlerini sesle, hareketle yaparlar, halka kurarlar. Bunlar Nebî-i Zîşân Efendimizin :

“ İzâ merartüm biriyâzi'l - cenneti ferfe'û fihâ. Kâlû vemâ riyâzu'l - cenneti yâ Resûlullâh fi'd - dünya Kâle : Halâku'z - zikri ve meclisü'l ilmî “

(= Siz cennet bağçelerine rastladığınızda ondan mütena'im ve müstefid olunuz.. Yâ Resûl-el-lâh “Dünyâda cennet bağçesi nerede?” diyenlere, “Zikir halkaları ve ilim meclisleridir” de) buyurdıkları vechile, sünnet-i Resûl-ul-lâh' da câri olduğu üzere halka kurmak sünnetini ihtiyâr etmişlerdir.

İbâdete mahsûs olan temiz ve tâhir bir yerde fâsid, fâni, yaramaz ve geçici meşguliyetlerden fâriğ ve hâlî olunduğu bir zamanda birbirine sıkı sıkıya bitişik, aralarında hiç bir açık yer bırakmadan dizleri üzerine oturarak gözlerini kapayıp hulûs-i kalb ile fenâlıklardan vaz geçip sıdk ile Allaha meyl ve teveccüh ederek irşâd ve hidâyet taleb ve niyâz etmek şartıyla kurulan halkada, temiz bir lisân ve başı önüne eğilmiş mütevâzi bir beden ve tavır; mahviyetkâr, sâkin ve mutmain bir kalb; içten gelen,

inleyen bir sadâ ve güzel bir makâm ve edâ ile başlayıp sonra hepsinin bir vücut gibi, aslâ birbirine muhâlif olmadan bir "yay"dan fırlamış ok gibi hareket ederek böyle kemâl-i edeble yapılan zikirde, halka, aşk ateşi ile tandır gibi yanmaya başlar ve zikrin kalblerde parlayan ateşi, alevi, bedene sirâyetle cildleri yumuşatır, tüyleri ürpertir, kalbleri devreder, dolaşır, cesed ve bedenleri değirmen taşının şiddetle döndüğü gibi tahrik eder, döndürür. Beden hafifler, terler akar, ve böylelikle bedendeki hayvânî rutûbet ve fenâ buhar çıkar. Sonra bu harâret beden, cildin içine de sirâyetle cisimdeki fazla eti ve yağı eritir, kanı keser, daha sonra da ciğere, dalağa ve nihayet kalbin "sanev beriyy-üş-şekil" olan dâhiline vâsıl olup yağın eritince beden ağırlığı da gider. Balgam ve kan halitaları hallolur. Ciğer boşalır, hafifler, temizlenir ve beyazlanır ve artık beşer tabiatının zulmeti zâil olur, uyku ve gevşeklik gider, içi dışı dabağlanmış deri gibi pâk olarak kalbler zikr-i cehrînin nûru ile aydınlanır ve insandaki ahlâk-ı zemîme, şeytan ve yırtıcı hayvanların huyları kalmaz. Çünkü aşkın ateşi, hicâb (perde) ağaçlarını yakmış, ruhun nûru parlamış, zulmet gitmiştir. İşte buna böylece sıdk ile, ihlâs ile devam edenlerin Allahın izin ve keremi ile ahass-ı havâs' dan olmaları kuvvetle me'muldur. Bu hâli haricde şöyle temsil ve teşbih edebiliriz :

Geniş bir sahrâda üzerinde uzun kamışlar bitmiş, orman haline gelmiş büyük bir gölün suları çekilip kuruyunca içine yabânî, vahşî hayvanlar, yılan akreb vesâir haşerât yerleşerek orada saklanıp, üreyip türerken, kamışlar kuruduğu zaman bir ateş düşer ve şiddetli bir rüzgâr da eserse, sazlar, kamışlar kısa bir zamanda içindeki haşerât ile birlikte yanıp, yeri temiz ve pâk olarak her türlü hubûbat, meyve ağaçları, gül, çiçek zer'ine sâlih olacağı gibi zikr-i cehrî de sâliki böyle yapar. Dikkat et, iyi anla.

Ehl-i tarîkden zikr-i cehrî'yi ihtiyâr edenler, bu yolun maksada en çabuk ulaştıran kestirme bir yol olduğunda ittifâk etmişlerdir. Bunların silsileleri "Cenâb-ı Aliy-el-Mürtezâ kerrem-al-lâhü vechehû" ya müntehî olur. Hazret-i Ali ibn-i Ebî Tâlib, Resûl-ul-lâh

Efendimiz'in zikr-i cehrî'yi :

“ Kul yâ Alî : Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Rasûlullah “

(= ‘Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Resûlullah’ diye zikret yâ Alî)
emri ile ilk defa telkin buyurdıkları zât-ı âlî'dir.

Erbâb-ı Halka (Zikirde halka kurup devrânı tercih edenler), devrânın şeklinde ihtilâf etmişlerdir. Bazılarının devrânları "rahâvî" dir. "Semâ" ettiklerinde değirmen taşı gibi sağ taraflarına devr ederler, bunlar "Rûşenî" lerdir. Beyt-ül-harâm'daki tavâfa ve sağın soldan hayırlı olmasına temessük ile bu şekli tercih etmişlerdir. Erbâb-ı halkanın diğer büyük bir kısmı ise, semâ'da sol tarafa devr ederler. Bunların delilleri de şudur: "Nefs-i emmâre" nin kuvvetleri olan kalb, ciğer ve dalak sol taraftadır. Soldan tahrîk ederler. "Nefs-i emmâre" ise düşmanların düşmanı olduğundan sâlike, zâkire vâcib olan, onu kahr ve tenkil ve mağlub edinceye kadar üzerine hücum etmektir. Düşman solda iken sağa devretmek, ona hücum değil, ondan yüz çevirmek olur ki, hikmete de muhâliftir" derler. Ve nasıl ki altındaki âb-ı hayat gibi lezîz bir su membaini meydana çıkarmak için üzerindeki kayayı kırmak isteyen kimse kayayı sol tarafına ve "külüng" ü sağa alıp taş parçalanıncaya kadar sağdan sola kuvvetle vurduğunu misâl getirerek, sola teveccüh lâzımdır derler. Ve Tabakât-ül Evliyâ'da görüldüğü veçhile, "Ricâl-ul-lâh"tan "Üçler" denilen zevât-ı âliye, **Hazret-i Kutb-ül-aktâb ile İmâmeyn** dir. İmâmeyn'den birisi kutbun sağında diğeri solunda kâimdir. Sol tarafındaki zât sağdakinden daha mukaddem ve hayırlıdır. Çünkü kutbun kalbine nâzırdır. Kutbun kalbinde ne zâhir olursa kıl-ü-kal'siz onu yapar. Kutbun intikâlinde sol tarafındaki zât makâm-ı kutbiyyet'e geçer. Sağdaki de sol taraftakinin yerine; "Evtâd" denilen ricâlden birisi de sağ taraftakinin; "Büdelâ" denilen ricâlden birisi evtâd'dan olanın; ve "Nücebâ" denilen ricâl-ul-lâhdan birisi de büdelâdan olanın; "Nükebâ" denilen ricâlden birisi dahi onun yerine kâim olması ile de sol tarafa deverânın müreccâh olduğunu te'yid ederler.

Fasıl : Evliyâ-ul-lâhın Tarîkleri

Mâlum olsun ki, evliyâ-ul-lâhın tarîkleri, yolları:

“ El – turuku ilâllahi bî – adedi enfâsî’l halâyiki “

(= Allaha giden yollar mahlûkâtın nefesleri sayısındadır)
beyân-ı âlîsi veçhile kısımları ve sınıfları zabt edilemeyecek, sayılamıyacak kadar çok olmakla beraber, aslı itibâriyle başlıca üç kısımda mütalâa etmek mümkündür.

1- Birinci kısım: Sülûk'e girmeden, mücâhede ve riyâzattan evvel kendisine cezbe erişip Allahın hazinelerinden bir hazineye vâsıl olanlardır. Bunlar Allahın sırlarına vâkıf oldukları için evliyâdan olmuşlardır. Bu kısım velîler Allahın murâdı ve mahbûbudurlar. Çünkü ikâz, uyarma ve dâvet evvelâ Hak tarafından vâki olmuştur. Bu çok büyük bir nimettir. Bu nimete nâil olduktan sonra mücâhedeye devam etmeyenlerin hazinelerinin tükenerek hallerinin zâil olup evvelki gibi müflis olmalarından korkulur.

2- İkinci kısım: Bir ni'met-i azîme olan cezbeye eriştikten sonra, Cenâb-ı Hakkın bu ni'metinin şükrünü edâ ve tarîkatın hak ve icâplarını ifâ için şiddetle mücâhede ederek ubûdiyyet makâmında şeriat edepleri ile edeplenip Mevlâsının emrine muntazır ve riayetkâr olanlardır ki, bunların vâridatları Allahın inâyeti ile mücâhede tarafından devam ettiğinden, hazineleri, mülûk ve salâtîn-i kadîmenin hazineleri gibi tasarrufla tükenmez, dâim ve bâki kalır. Bu ikinci kısım, üç kısmın en kâmil, tam ve güzel olanıdır. Çünkü evvelâ Allahın murâdı ve mahbûbu olduktan sonra da durmadan, ihmâl etmeden, azm ile mücâhede etmişlerdir.

3- Üçüncü kısım: Sâlik evvelâ âhîret azâbı korkusu ile uyanır. Ya bir kâmil şeyhin nefesi veya nazarı, veyahut ilmi ile amel eden bir âlim-i Rabbânî'nin kelâmı tesiriyle cezbesez olarak tarîkata sülûk eder. Hakkın mürîdi olur. Hakkı dileyerek, istiyerek ahlâk-ı zemîme ve bütün fenâlıklardan tamâmen arınıp ahlâk-ı hamîde ile

bezeninceye kadar Allah yolunda bihakkın mücâhede ve edeb-i şeriatta bütün güçlük ve meşakatlere tahammül ettikten sonra Mevlâsının hizmetine lâıyk olup cezbeyle erişir ve kendisine Allahın hazinelerinin kapıları açılır. Bu üçüncü kısım da güzel ve nefsinde tam ise de, ikinci kısım mertebesinde değildir. Zirâ evvelce Hakkın müridi olmuş, Hakkı dilemiş, sonra cezbeyle erişmiştir. Aralarında büyük fark vardır.

Vâsıl olanlar, bu yolda gâyeye erişenler de, istîdatlarına göre her ne kadar mertebeleri birbirinden farklı iseler de, başlıca iki kısımdırlar:

Bir kısım vâsıl'lar, gâyeye, maksada erişince, Cenâb-ı Hak onu ind-i İlâhisinde tutar, halk'a dönmeye, irşâda izin vermez. Bunlar nefsinde kâmil ve makbûl olur. "**Vâsıl-ı Makbûl**" denilir.

Diğer bir kısım vâsıl'lar maksada erişince - cezbesi mücâhededenden evvel veya sonra olsun - Cenâb-ı Hak onu halk'a rücû'a ve halkı dâvet ve irşâda me'zun kılmıştır. Bu gibi zevâtâ da "**Vâsıl-ı Merdûd**", ve:

" Sâıir anillâh bî - iznillâh "

(= Hakkın izni ile Hak'tan halk'a seyr edenler) denilir. Bu kısım vâsıllar, vâsıl-ı makbûl denilen birinci kısımdan daha çok kâmil, tam ve âlâdır. Çünkü hem nefsinde kâmilidir, hem de başkalarını tekml ederler. Bu makâm, Cenâb-ı Hakkın:

" yâ eyyühennebiyyü innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiren ve neziyren " ve **dâ'ıyen ilâllâhi bî'iznihî ve sirâcen münîrâ "** (Ahzâb, 45, 46)

(= Ey Resûlüm ! Seni ümmetlerin tasdîk ve tekzîbine şâhid, rahmetimize müjdeci, azâbımızdan korkutucu ve insanları tevhide dâvetle, küfür ve şirk karanlığını aydınlatan parlak bir ışık ve nûr olarak gönderdik)

kavl-i kerîmi üzere enbiyâ' makâmıdır.

Şu da bilinmek gerekir ki, geçmiş zamanlardaki meşâyih bir belde de şeriata mütemessik tarikatlardan bir halîfe var iken - ve lev sülûk ve etvârları muhtelif de olsa - oraya diğer bir halîfe göndermezlerdi. Bunu usûl ve edep ittihâz etmişlerdi. Zirâ hilâfet ve halîfe göndermekten maksad mü'minlerden ahlâk-ı zemîmeyi gidermek, fenâlıklardan uzaklaştırıp Hakka takrîbdir. Böyle olunca bir belde de iki halîfe aynı zamanda ictimâ' eder, bulunursa, ihtilâf-ı kelimeyi mücib olup, emir aksi neticeyi verir. Bu da hilâfet ve halîfe göndermenin hikmet-i vücûdunu ihlâl eder. Binâenaleyh, bir belde de sülûk ve etvârları ayrı ayrı da olsa iki halîfenin bulunması maksadı ihlâl ederse, bir şeyhin iki halifesinin aynı zamanda bir belde de bulunmasının aslâ câiz olamayacağı aşikârdır. Nitekim iki şeriat-ı cedîde sahibi bir asırda asla ictimâ' etmemiştir. Biz şimdi maâlesef bunu bir çok yerlerde görüyoruz ve dediğimiz gibi de buluyoruz. Şu da sûfilerin âdâbındandır ki, kendisini irşâd edecek olan şeyhi sağ oldukça onu terk etmez ve başka bir şeyhe de asla gitmezler. Böyle yapmayıp da hayatta şeyhi var iken diğer bir şeyhe de gidenler, kocasından başka birisini de dost tutup onunla da münâsebetle bulunarak bazan kocasının, bazan dostunun evinde kalan fena kadınlara benzerler ki, dostundan olan feyz-i mânevi, veled-i zinâ gibi olur. Böyle bir hareketi ancak tarîkata fâsid garazlar, âdi maksad ve menfaatler için giren riyâ ve süm'a erbâbı veya sülûküne zaaf ârız olan, fûtûra düşenler veyahut bir fitneye uğrayan, akl-ı selîmini kaybedip dalâlet ve inkâra sapanlar yaparlar. Böylesi fenâlıklardan Allaha sığınırız. Bu gibiler sokaklarda ciyfe arayan, çöplüklerde murdar şeyleri yiyen köpeklere benzerler. Ehl-i rûsûmdan zâlim, fâsık, rezil ve alçaklara müdâhene ile (kavuk sallayarak) onların öldürücü zehir gibi olan haram lokmalarını yerler. Cahil halk da onları hâl ehli ve esrâr sahibi kimselerdir zannederler. Hayır, aslâ böyle değillerdir. Onlar ebrâr değil, eşrâr ve yol kesen din hırsızlarıdır. Cenâb-ı Allah cümlemizi bu şeâmetten (uğursuzluklardan) esirgesin.

Hâ t e m e

Sivas Kasabası İçinde ve Etrafında Medfûn Olan Velâyet ve Kerâmet Sahibi Zevâtın Kabirleri

Birisi **Abd-ül-Vahab Gâzi'**dir: Halk arasında şâyi' olan rivâyete göre Hazreti Peygambere yetişmiştir. Menâkıbını yukarda zikr etmiştik. Kabri, Sivasın şarkında, Nehr-i Sâfi denilen çayın kenarındaki yüksek bir tepenin üstündedir.

Şeyh Erzurum : Şehrin kible tarafında Sultan Çayırı kurbindedir. Rivâyet ederler ki, bu zât Sivasa geldiği vakit zâviyesinin bulunduğu yerde beyaz bir elbise ile kibleye teveccüh etmiş, başını cübbesinin içine çekerek mürâkabe halinde oturur imiş. Bu esnada kasabadan gezmek ve avlanmak için o semte çıkan bazı kimseler uzaktan bunu görünce beyaz bir cisim zan ile ok atmaya başlarlar. Atılan okların sağına, soluna, etrafına düştüğünü, bir türlü isabet etmediğini görürler, hayret ederler. İçlerinden birisi koşup yanına gider, bakar ki, şâyân-ı hürmet ve muhabbet bir şeyhdir. Hürmet ve ta'zim ederler. Vefâtından sonra da kârgir kubbeli bir türbe yaptırır ve vakıf ta'yin ederler. Allah ona ve civârında medfûn olan ülemâ, sulehâ ve şühedâya rahmet eylesin.

Şeyh Çoban: Kasabanın garb cihetinde medfûndur. Mezarı teberrük ve ziyâret olunur. Şehirde ve köylerde pek çok muhibleri vardır. Rivâyet olunur ki bazı zamanlar, hâlen kendi evkafından bulunan Sivas'ın yakınındaki Emir Han karyesinde oturur ve orada ziraat ve hirâset ederken ekin ve buğday dövme işlerinde bir yaban öküzü gelir, onu çalıştırır imiş. Ben o köye gittiğimde, civarındaki dağın altında çayın aktığı hâlî ve sâkin bir yer gördüm. Sâlike teveccüh-i tâm hasıl olacak ruhânî bir yerdi. Rivâyet edilir ki, Abd - ül - kâdir Ceylanî hazretlerinin şeyhi, yüce himmet ve açık kerâmet sahibi olan "Şeyh eb - ul - Vefâ Tâc - ül - ârifin - il - Bağdâdî", Diyâr-ı Rûm'a üç halîfe göndermiş ve bunlara: "Bindiğiniz hayvan nerede tevâkkuf eder, durursa, makâmınız ve irşâd yeriniz orasıdır, orada kalınız" diye vasiyyet

etmiş. Şeyhlerinin vasiyyetleri gibi yapmışlar. Bunlardan birisi, bahsettiğimiz Şeyh Çoban'dır. İkincisi, Sivas Vilâyetinin hududunda medfûn bulunan **Şeyh Merzûbân** 'dır ki, vefâtından sonra da tasarrufâtı bâkidir. Menkıbeleri çok ve evlâtları ülemâ ve sulehâdandır. İçlerinde ehl-i hevâsı yoktur. Mezarı teberrük ve ziyâret olunur. Üçüncüsü, **Şeyh Mehmed Perhevendî** 'dir. Kabri Tokat civarında meşhur Çöreği Büyük zâviyesinin yakınındaki bir köydedir. Cümlesine Allah rahmet eylesin.

Şeyh Âdil : Kırk sene hücrelerinden zarûret olmadıkça çıkmayarak ibâdetle ömrünü geçirdiğini rivâyet ederler. Allah rahmet eylesin.

Kadı Burhan : Âlim, fâzıl, tasnîfat sahibi bir zâttır. Kabri kasabanın kenarındadır.

Şeyh Şehâbeddin : Kabri şehrin şimâlinde, kale kapısı yanındadır. Ferâiz'i şerh ettiğini söylerler.

Şeyh Aliyy-ül-Uryân : Keşif ve kerâmet sahibi olduğu rivâyet olunur. Kabri Şeyh Şehâbeddin'in yakınındadır.

Kadı Seyyidî : Kale kapısı yanında medfûndur. Yukarda zikri geçen Şeyh Merzûbân evlâdındandır. Cedd-i âlîsi gibi tasarruf sahibi olduğunu rivâyet ederler. Allah rahmet eylesin.

Hacı Şâhin : Aliyy-ül-Uryân kabri yanında medfûndur. Kerâmet ehli bir zât imiş. Hakkında şöyle rivâyet ederler: Sâlih ve zengin bir adamın kölesi imiş. Efendisi Hicaza gitmiş. Arife günü efendisinin zevcesi helva pişirir, Hacı Şâhin'e : "Efendin helvayı çok severdi, keşke burada olsaydı da 'sıcağıyla' yeseydi" der. Hacı Şâhin de hanımına: "Onu bir kaba koyunuz, Allahın izni ile onu ulaştırırım" diyerek helvayı alıp, şehrin kible tarafına gider. Bir müddet sonra eve avdetinde hanımı helvayı ne yaptığını sorar. Hacı Şâhin efendisine ulaştırdığını söyler ise de, hanım bir türlü inanmaz. Helvayı kendisi yiyerek böyle söylediğini zanneder. O gün efendisi Arafat'ta vakfede iken Hacı Şâhin gelip sıcak helvayı kabı ile önüne koyarak elini öptükten sonra gözden

kaybolur. Efendisi de helvayı yer kabını muhafaza eder. Hicazdan döndüğü vakit helvanın kabı efendinin eşyaları arasında çıkınca Hacı Şâhinin sıdkı ve kerâmeti zâhir olur. Efendi kendisini tebrike gelenlere, vâkıyı hikâye ile, beni bırakınız da Hacı Şâhinin elini öpünüz der. Bu suretle hâli şâyi olan Hacı Şâhin'e halk hürmet ve muhabbet eder ve ma'mur vakıf tayin ederler.

Şeyhimiz merhum Şemseddin Sıvâsi : Yukarda zıkr edildiği gibi, Hasan Paşanın yaptırdığı câmiin havlisinde kârgir bir kubbe altındaki türbelerinde medfûndurlar. Mübârek mezarlarını, evcâ-ı redîe ve emrâz-ı şedîde'den muztarib ve bilhassa cin tutmuş olanlar ziyâretle kesb-i şifâ ederler. Sivas halkı, hac, gaza ve sair hayırlı bir sefere çıkmazdan evvel kabirlerini ziyâret etmeyi âdet ittihâz etmişlerdir.

Şeyh Çükânî : Meşhurdur. Zamanımızda kabrinin üzerine yeni bir bina yaptırılmış, evkafı vardır.

Hoca İmâm : Kabri mescidine muttasıldır. Erbâb-ı keşifden bir zât imiş. Derler ki mescidini yaptırırken mihrâb yerinde mimarla ihtilâf ederler. Hoca, Hristiyan mimara: "Başını kaldır, Allah gözündeki perdeyi refeder" diyip elile mimarın gözlerini sıvazlayınca, mimarın Beyt-ul-lâh'ı görerek istiğfâr ile islâmı kabul ettiğini ve iyi bir adam olduğunu ve mimarın kabrinin de mescidin yanındaki dıvarın dibinde olduğunu söylerler.

Akbaş Dede : Kabri ziyaretgâhdır.

Yusuf Halîfe : Zayıf Yusuf diye meşhurdur. Kabri, şehrin meşhur Eğri Köprü'ye giden yolunun uğrağındaki kabristanda Halîfe Künbedi denilen bir kubbe altındadır.

Ali Baba : Kabri, Abdülvehhâb Gâzi türbesine yakın bir mahalde, çayın kasaba cihetinde, kendi mescidinin içindedir. Güzel ve güleç yüzlü, tatlı dilli, kerîm tabiatlı, cömert, yetim ve dul kadınlara yardım ve muâvenet eder, sofrası umûma açık bir zât idi. Allah rahmet eylesin.

Şeref Saray : Şeyh Şehâbeddin Söhreverdî'nin halîfelerinden, âlim, fâzıl, kâmil bir zâttır.

Mecd-üd-dîn Harzemî : Sâd-üd-dîn Hamevî'nin halîfelerinden âlim, ârif, büyük bir şeyhdir.

Şems-üd-dîn Tiflisî : Evhâd-üd-dîn Kirmânî'nin halîfelerindendir. Ârif, âlim, kâmil bir şeyhdir.

Bu son üç zât, Tezkiret-ül-evliyâ'da yazıldığı üzere ashâb-ı tasarrufdan ve kibâr-ı evliyâdandırılar. Allah cümlesine rahmet eylesin, sırlarını mukaddes ve eserlerini bâki kılsın.

H â t e m e t - ü l H â t e m e : M ü e l l i f H a k î r i n B a z ı H â l l e r i

Cenâb-ı Allahın bana in'âm ve keremindendir ki, pederim merhum Şeyh İbrâhim Efendi ile 989 senesinde Hacca giderken, Şeyh ve üstâdım bana : " Oğlum, Hazret-i Muhammed'e Cenâb-ı Ali ne menzilede ise, sen de bana o menziledesin. Makâmât-ı mübârekede ve büyüklerin mezarlarında, hassaten Seyyid-ül-enbiyâ ve Sened-ül-asfiyâ Efendimizi ziyârette beni hayır duadan unutma" demişlerdi. Ve yine Allahın bana ihsân buyurduğu eltâf-ı İlâhiyyesinden birisi de, Hazretin vefâtından bu güne kadar hemen hiç bir gece geçmemiştir ki onu bir veya iki def'a görmeyeyim. Görmediğim günler pek nâdirdir. Bu, Allahın dilediğine bahşettiği fazl-u-keremî'dir. Hazretin işbu menâkıb-i şerîfesini cem'etmeyi murad ettiğimde, bir gece rüyâmda, bir tepenin altındaki bir mescid'de bulunuyorum. Cemaatla beraber Hazret ve pederim merhum Şeyh İbrâhim Efendi'de oradalar. Babam ile aramızda bir kimse olduğu halde duruyorum. Hazretin elinde Çükânî bir asâ var. Beni çağırıyor, yanma varınca bana: "Beyt-ul-lâh-il-harâm'ın şerîfi bizi ziyâret etmek murad ediyor, sen ne dersin ?" diye soruyor. Ben de: "Fazl-ı kerâmettir" diyorum. "Öyle ise ara, bul, ne vakit geleceğini anla" diyor. Ben tepenin üstüne çıkmak isterken, üstündeki bir adam yüksek bir sesle : "Yanınızdakileri bize

gönderiniz ki, yemeklerimizi, taamımızı size götürsünler" diye nidâ ediyordu. Bu halde uyandım. Yanımda bulunanlara anlattım. "Rüyânız sâlihdir, kitabınızın mübârek olmasına; ve Beyt-ul-lâh sahibinin taam göndermesi, fazl, rahmet ve mağfiret-i İlâhiyye'ye işârettir" diye ta'bir ettiler. Ve yine lutf-i İlâhî'den birisi de, Allaha teveccüh edenler için Kitâb-ul-lâh'dan bir "vird" cem'ine muvaffak buyurmasıdır. Vird'e, evvelâ seyyid-ül-istiğfâr ile başladım. Sonra her kelâm ve hitâbın hatmi olan Fâtihât-ül-kitâb ile, "velleyl-i izâ yağsâ" suresine kadar surelerin tertibi üzere, uzun ve kısa bütün surelerde fazîleti hakkında hadîs-i şerîf veya Ashâb-ı - kirâmın eseri vârid olan âyât-ı izâmı intihâb ettim. Velleyl-i suresinden sonraki sureleri de tamamen aldım, ve ondan sonra da Esmâ-i Hüsnâ okunmak suretile tertibledim ve ismini " **Hatm-i Sagîr**" tesmiye ettim. Çünkü az bir zamanda okumak mümkün ve kolaydır. Bu vird'i okuyanların hatm-i kebîr sevâbına nâil olmalarını Allahdan recâ ve niyâz eylerim. Gece, gündüz, ne vakit olsa şevâgil-i fâside ve avâik-i kasîdeden hâlî ve fâriğ olduğu vakitlerde okunur. "**Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh-il aliyy-il azîm**".

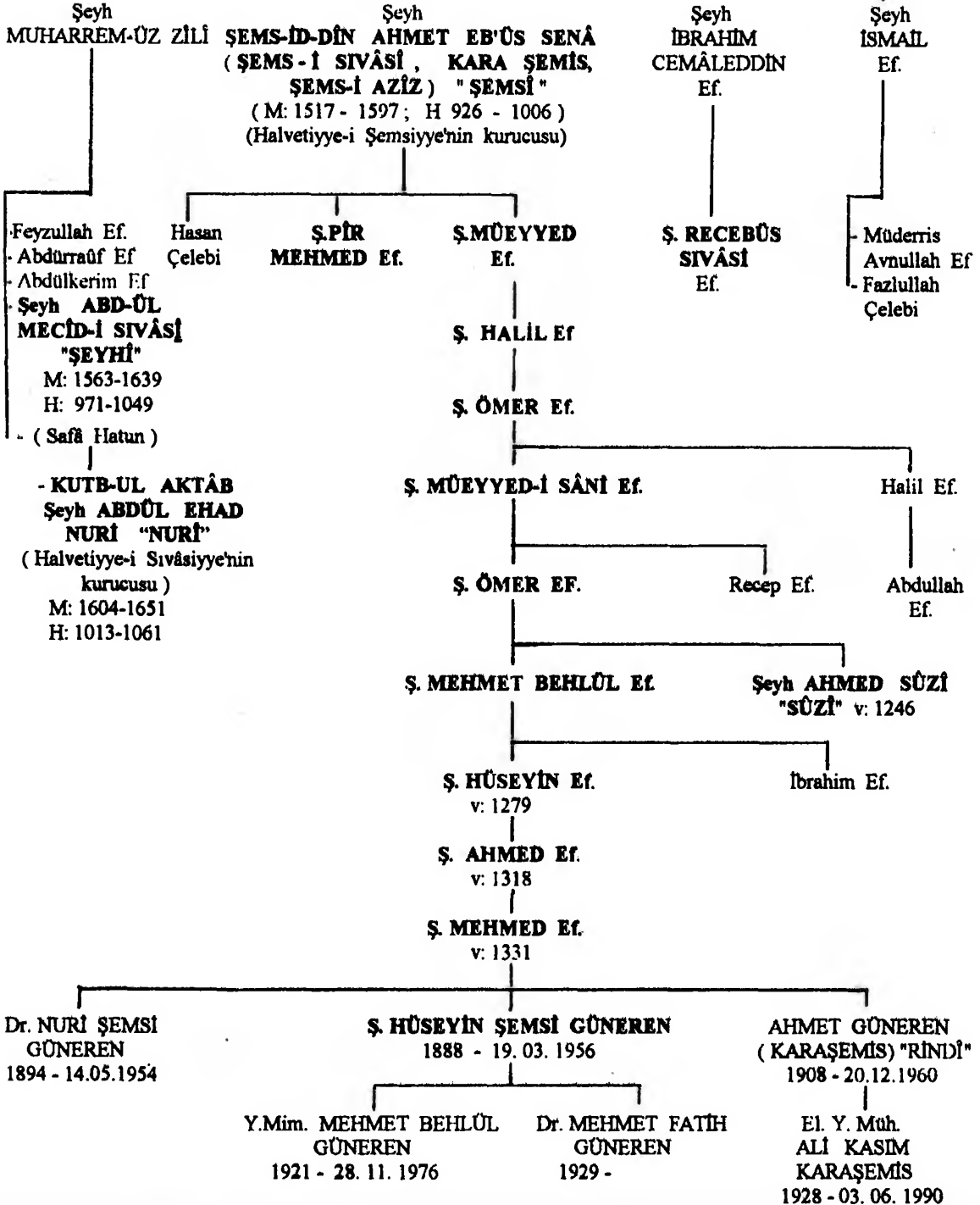
Bu risâle, Âl-i Osman'ın zübdesi Sultan Ahmed Bin Mehmed Han'ın zamanında sona erdi. Sultanın adâlet kılınca zulmün karanlığını izâle ettiğinden dolayı ona hayır dua etmek bize vâcib ve belki farz gibi olmuştur. Deverânın âhırına kadar devletinin payidâr olup ordularının Kaviyy ve Metîn ismine mazhar ve Rûh-ül-emîn'in, melâike-i kirâm ve ervâh-ı enbiyây-ı izâm ve ricâl-ul-lâh-ı fihâm'ın imdâdına mazhar olmasını Cenâb-ı Hakdan niyâz ederim. Allahım! İslâmın livâsını, bayrağını daima mansûb olarak dalgalandır ve altında cem' olanları gâlib ve mansûr et ve din düşmanlarının bayrağını da ters çevir ve altında toplananları mağlûb ve makhûr eyle. Yâ Rabbi, vüzerâsını küffâra şiddetli, fukaraya merhametli kıl, yakınlarını sâdik; nedimlerini, kendilerine ilticâ edenlere kerîm ve şefik kıl. Düşmanlarını Ashâb-ı Fil gibi dağıt, perişân et ve asker-i İslâmın kılınç ve oklarını Ebâbil Kuşları gibi müessir eyle ve aşikâr olan hakka müzâhir kıl.

(SOY AĞACI)

HASAN Efendi

ÂRİF Efendi

Eş-Şeyh MEHMET EB-ÜL BEREKÂT Efendi

LÜGATÇE

A

Abd : Kul, köle, mahlûk

Âbid : Çok ibadet eden (a uzun okunur)

Acîb : Şaşılan ve hayret uyandıran şey, garib ('i' uzun)

Âfak : Ufuklar (ilk 'a' uzun okunur)

Ağyâr : Yabancılar, başkaları

Ahass-ı havâs (Ehass-ül havas) : En halisin halisi, salihlerin en salihî

Ahfâd : Torunlar, evlât oğulları

Ahkâm-ı diniyye : Din hükümleri (ikinci 'a' uzun okunur)

Ahlâf : Halefler, evladın evlatları

Ahlâk-ı hamîde : Övülmeye değer iyi vasıflar

Ahvâl : Hal'ler, durumlar, oluşlar, bulunuşlar (son 'a' uzun)

Ahyar : Hayırlılar, dostlar, iyilik sevenler

Akâid : Akideler, inançlar, itikâd edenler, inanç esasları ve hükümleri

Akâid-i sahîha : Doğru akideler

Akdes : En kudsî, en mübârek

Akik : Yüzüklere takılan kırmızı renkli kıymetli taş

Akîl : Akı başında. akıllı

Akran : Yaş, sınıf, deraca gibi yönlerden birbirlerine benzeyenler

Aks etme : Yansıma

Allahda seyr : Hakka ermek için yapılan mânevi yolculukda, önce "Allaha doğru " gidilir (= seyr edilir) ki, buna " seyr-i il'âllah " denir. Sâlik (hakikat yolcusu) Hakkı tanıdıktan sonra ise " Allah'da seyr = seyr-i fil' lâh " başlar ki, artık kalp tam ve gerçek inanmıştır. Allah ile söyler (sözleri Allah tarafından diline ilhâm edilir).

Âl : Soy, sülâle ('a' uzun ve ince okunur) Âl-i Selçuk: Selçuk Oğulları

(Âl-i Muhammed : Peygamberimiz (sav) hazretlerinin pâk sülalesi)

Ale-l - âde : Âdet olduğu gibi, bayağı, basit

Alem : Bayrak ("a" kısa okunur)

Âlemler : Allahın isim ve sıfatları sonsuz olduğu için bunların zuhûr yeri olan âlemler de sonsuzdur. Bu âlemler şu beş mertebede düşünülür

*Lâhût Âlemi (Âlem-i Lâhût):

*Ceberût Âlemi (Âlem-i Ceberût)

*Melekût Âlemi (Âlem-i Melekût):

*Şâhâdet Âlemi / Mülk Âlemi (Âlem-i Şâhâdet, Âlem-i Mülk)

*Nasût Âlemi (Âlem-i Nasût)

Âlem-i nûr : Nûrlar âlemi ('a' uzun)

Âlem-i zûr : Yalancı âlem

Âlî : Yüce , yüksek ('a' ve "i" ince ve uzun okunur)

Âlim : Çok okumuş, bilgin, ("a" uzun ve ince okunur)

Âlîm : (Cenab-ı Hakkın sıfatlarından) Bilgisi ezeli ve ebedî olan, her şeyi tam manasıyla bilen. ("a" kısa, "i" uzun okunur)

Âlîm-ül-hakîm : Âlim ve hikmet sahibi Allah (Hikmet: en üstün ilimlerle en üstün hususları bilmek) ("a" lar kısa ; "i" ler uzun okunur)

Â'mâl : Ameller, yapılan hayırlı işler

Âmil : Sebep, bir vilâyetin vâlisi

Âmiz : Karışık, karışmış (örn. "hikmet âmiz" = hikmetli, hikmetle karışık) ("a" yumuşak ve uzun)

Anâsır : Unsurlar, elemanlar, öğeler

Ânın : Onun

Ankâ-yı müğribin (magribin) : Zümrüd-ü ankâ kuşu, ismi olup cismi bilinmeyen çok büyük kuş

Arık : zayıf, beslenmemiş

Ârız : Sonradan olan ('a' uzun okunur)

Ârif : Bilen, bilgide ileri olan

Ârif-i billâh : Cenab-ı Hakkı bilen (yol gösterici =mürşid)

Arş : En büyük felek, mülk, Allahın kudretinin ilk tecelli ettiği yaratılmış şey,

Arş-ı Kerîm : Her şeyi kuşatan küllî nefis , (Levh-i Mahfûz, Levh-i Kader, Kitâb-ı Mübîn, Yâkut-i Ahmer)

Arş-ur Rahmân : Kâmil insanın kalbi

Asâ : Baston, değnek, elde taşınan sopa

Asâlet : Soyluluk (ikinci 'a' uzun, yumuşak okunur)

Asfiyâ-i kirâm : Şerefli, kerim safiyet ve olgunluk sahibi zâtlar (son iki 'a' uzun)

Ashâb (Bk. Eshâb) : Sahipler, arkadaşlar (son 'a' uzun)

Asl : Temel, esas, Usûl : (Asl' ın çoğulu) temeller, esaslar ; yol, yöntem, metod

Asl-il-usûl : Yolların / usûllerin (metodların) esası; Esasların esası

Âşinâ : Bildik, tanıdık (a' lar uzun okunur)

Atâ : Bağışlama, verme, bahşiş, lütuf

Âtıfet : Koruma, sevgi, acıma, şefkat

Âtıl : İşlemiyen, boş duran, tembel

Atiyye : Hediye, bahşiş, lütuf ve ihsân ('a' kısa)

Avâik : Manialar, engeller, müşküller

Avâlim : Âlemler, Cihanlar

Avam : İlmi irfanı kıt kimse, tevhid'e erememiş kimse

A'vân : Yardımcılar (Avene : Yardım edenler, beraber olanlar)

Avlı (Avlu) : Evlerin içi veya yanında duvarla çevrili üstü açık alanlar

Avn : Yardım, imdat, yardım eden

Ayâl (İyal) : Çoluk çocuk, nafakasını temin zorunda olunan aile fertleri

A'yân : İleri gelenler, yüksek meclis üyeleri

(Ayân : Âşikâr, görünür şekilde - örn. ayân beyân)

Âyât : Âyetler Âyât-ı kerîme : Şerefli âyetler Âyât-ı izâm : Büyük âyetler

Âyine : Ayna

Ayn : Tıpkısı. tâ kendisi

Ayn-ül yakîn : Bir şey hakkında gözle görür derecede kazanılan kesin bilgi

(Hakk-ul yakîn : Bir şey hakkında o şeyi yaşayarak edinilen kesin bilgi)

(İlm-el yakîn : Bir şey hakkında habere / ilime dayanarak edinilen kesin bilgi)

A'zâ : Vücûdun her hangi bir uzvu / organı, bir cemiyetin üyesi

(Cem'i a'zâsı : Bütün uzuvları / organları)

Âzâde : Serbest, bağlardan kurtulmuş, hür

Âzam : En büyük, çok büyük, daha büyük

Azık : Yolculuk için hazırlanan yiyecek

Azîmet : Allahın emirlerini tam olarak, eksiksiz ve mükemmel yerine getirmek ; kat'i karar ; yola çıkmak

Azîz : İzzetli, mânevi kudret sahibi

B

Bâb : Konu, mevzu (bu bâbda = bu konuda); kapı ; bölüm

Bac : Vergi

Bâd : Yel, rüzgâr, nefes (Bâd-ı rahmet : Rahmet rüzgârı)

B'ad (Bade) : Sonra Bad-el-vefât (Bad-el mevt) : Ölümden sonra

Bahil : Hasis, cimri

Bâhusus : Hususiyle, özellikle, en çok, hele

Bâki : Ebedî, sonu gelmez, kalıcı, daimî ('a' uzun)

Bâliğ olmak : Yetişmek, erişmek

Bâni : Kurucu

Basar : Görme, görme duygusu, kalple hissetme

Batnen ba'de batnın : Nesilden nesile, kuşaktan kuşağa, soydan soya

Bâtıl : Hak olmıyan, sahte, hurafe

Bâtın : iç yüz, gizli, sır ('a' uzun) Bâtinen : Mânevi yönden, iç âlem yönünden

Behemahâl : İster istemez, mutlakâ, her hâl ve şartta

Behre : Nasip, pay, hisse

Bekâ (Bakâ) : Devamlılık, aynı hal üzere daim kalmak

Belî (Belâ) : Evet

Beliğ : Maksadını açık, düzgün ve noksansız ifade eden, belâgatli

Beşâret : Müjde, sevindirici haber ('a' uzun ve ince)

Beşâset : Güler yüzlülük ('a' uzun ve ince)

Beyân : İzah, açıklama, açık olarak söyleme
 Bey'at (biat) : Bir kimseye bağlılığın bildirilmesi
 Bezl : Bol bol vermek, saçmak
 Bigâne : Kayıtsız, ilgisiz
 Bihakkın : Hakkıyla, tamamiyle
 Bi hamdillâh : Allaha hamd olsun ki
 Bi izn-il-lâh : Allahın izni ile
 Bilâhare (bilâhıre) : Sonra, sonradan
 Bizzarûre : İster istemez
 Burak : Resulullah'ın Mîraç'ta bindiği binek
 Buhl (Buhul) : Cimrilik, tamahkarlık, hasislik
 Büdelâ : Gönlünü tamamen Allaha vermiş evliya zümresi, ermişler

C

Câri : Akan, akıcı, insanlar arasında geçerli ve itibarlı olan
 Ceberût : Ululuk, Allahın büyüklüğü, İlâhi kudret ve azamet
 Celâl : Cenab-ı Hakkın kahrının ve azametinin tecellisi ('a' uzun, ince)
 Celâlet : Kuvvet ve şiddetlilik, yiğitlik, bahadırılık
 Cem etmek : Toplamak, (tasavvufda) Halkın, Hakkın dışındaki şeylerin
 Allah ile kâim olduklarını görmek. Bunun karşısı: Tefrika olup
 Hakkın dışındakileri yani mâsivayı görmektir. Cem'in cemmi =
 Cemm-ül cem : Hakdan başka hiç bir şey görmeme hâlidir.
 Ayn-ül cem : Bütün fiillerin hakiki fâili olarak Hakkı görmektir,
 yani "Lâ fâile illâllah", kozmik şuur.
 (bu) Cem'in şem'i : (Bu) topluluğun ışığı
 Cemâl : Cenab-ı Hakkın lütuf ve ihsan ile tecellisi ('a' uzun, ince), güzellik
 Cerîme : Suçludan alınan para cezâsı, cereme
 Cevâhir : Cevherler Cevâhir-i kudsiyye : Kutsal cevherler
 Cevâhir-i elfâz : Çok kıymetli sözler, cevherli sözler
 Cevârih : El, ayak gibi vücut organları
 Cevdet : İyilik, güzellik, kusursuzluk
 Cevâz : İzin, ruhsat, müsaade
 Cevelân : Dolaşma, gezme
 Cevr (Cevir) : Eziyet, sıkıntı, cefâ
 Cevher : Bir şeyin özü. esası, kıymetli taş, zerre, en küçük cisim, atom
 Cidâl : Sözle mücadele, cenk ('a' uzun)
 Cîfe : Kokmuş et, ölü hayvan, leş
 Cihâd : Din uğruna düşmanla savaşmak
 Cünûd : ('cünd' ün çoğulu) askerler, askerî kıt'alar, askerî kuvvetler

D

Dahl : Karışma, bir şeyin içine girme
 Dar-üs saltana : Saltanat yeri, saltanat'ın başkenti, İstanbul
 Dem : An, vakit, saat, kan, nefes, soluk
 Denî : Soysuz, alçak
 Derc etmek : Kitabın içeriğine almak
 Ders-i âmm : Camilerde isteyen kişilere ders veren müderris (öğretmen)
 Derûn : İç, içeri, gönül, kalb
 Dihye-i kelbî : Ashab'tan Dihye b. Hanife el-Kelbî. Bizansa elçi gönderilmişti. Çok yakışıklı olduğu için Cebrail a.s. vahiy getirdiğinde çok zaman onun suretinde görünürdü.
 Dirâyet : Beceriklilik, akıl, zeka
 Dirre : Kamçı

E

Ebed : Sonu olmıyan gelecek zaman
 Ebniye : Binalar, yapılar
 Ebrâr : Sâdıklar, iyiler, özü sözü doğrular, faziletli
 (Suedâ-i ebrâr : Allahın rızâsını kazanmış sâdık / faziletli kişiler)
 Eclâ : Pek parlak, çok güzel, çok aşikâr
 Ecsâm : Cisimler
 Ednâ : Pek aşağı, çok yakın
 Efâl : Fiiller, işler
 Efdâl : Çok erdemli, daha faziletli Efdâl-i ibâdât : Daha faziletli ibâdetler
 Efkâr : Fikirler, düşünceler
 Ehibbâ : Dostlar, sevgililer, habib'ler
 Ehil : İyâl, eş / birinin karısı; bir işte mâhir / usta / becerikli kimse
 Ehl-i Beyt : Ev halkı, Hz. Peygamberin hâne halkı (Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fâtımat-üz Zehrâ vâlidemiz)
 Ehl-i felâh : Kurtuluş / saâdet / selâmet ehli
 Ehl-i keşif : Perdeli olan ve duyularla bilinemeyen hakikatleri bilen velî
 Ehl-i lisân : Lisân'da usta olan kimseler. (Lisân : Konuşma dili)

Etibba : Tabipler, doktorlar, hekimler

Etvâr : Tavırlar, haller, davranışlar

Evâil : Başlangıçlar, evveller, eskiler

Evcâ-ı redie : Kötü (şiddetli) ağrılar / acılar / vecâ'lar

Evlâd-ı mânevi: Mânevi yönden evlât Evlâd-ı sulbî : Kendi sulbinden (döl'ünden) gelen evlât

Evliyâ-i izâm: Büyük evliyâlar

Evsâf-ı hamîde : Öğülmeye lâyık güzel sıfatlar

Evtâd : Direkler, sütunlar, (burada) dört cihete hükmeden büyük veliler

Evzâ : Haller, durumlar

Ezâ : İncitme, kırma

Ezel : Başlangıcı olmadan her zaman var olan

F

Fâcir : Hak'dan sapan, haram ve günâha dalmış kişi

Fâik : Üstün

Fakih : Fıkıh ilmini (dinin usul ve hükümlerini) bilen âlim

Fakr : Yoksulluk, kendisindeki her şeyin Allahın olduğunu bilmek

Fâriğ : İlgisini kesmiş, ilgi göstermeyen

Fâsık : Günahkâr, Allahın emirlerini yapmayan, yasaklarını yapan kişi

Fâsid : Yanlış, bozuk, kötü

Fasih : Açık ve güzel konuşan ('a' kısa okunur!)

Fatin : Zeki, anlayışlı, zihni açık, fetânetli ('a' ve 'i' kısa)

Fehm (Fehim, Fehem) : Anlayış, zihnen kavrayış

Fenâ : Yokluk, yok olma, benliğini yok edip Hakka ulaşma

Ferâgat : Özveri, haktan vaz geçmek

Ferâset : Anlayışlılık, çabuk sezis yeteneği

Ferîd : Benzersiz; doğrudan Kur'an-ı Kerîm'den ders alan evliyâullâh

Fer'iler : Esasa ait olmıyan, dallara ve şubelere ait teferruat şeyler

Fesekâ : Fâsiklar, günâhkârlar

Fetvâ : Bir şey hakkındaki dini hükümlerin ehliyetli kişilerce bildirilmesi

Fevc fevc : Dalga dalga

Fevt etmek : Kaybetmek, fırsatı kaçırmak (Fevt : Ölüm)

Feyz : Bolluk, bereket, ihsân, kerem
 Feyz-i akdes : En kutsal feyizler
 Feyz-i mânevî : Allahın lütfettiği iç mutluluğu
 Feyz-i tâm : Noksansız, eksiksiz feyiz / ihsân
 Fırka : Parti, insan grubu, (askerlik:) tümen
 Fısk : Allaha isyan, Hak yoldan çıkma, ahlâksızlık, dinsizlik (Bk. Fasık)
 Fıtnat : Zihin açıklığı, çabuk kavrayış
 Fihâm : Çok kuvvetli, nüfûz / itibâr sahibi kimseler, ulular, büyükler
 Filvâki : Mevcut duruma göre, var olan hale göre
 Fuşş : Haddini aşma, kötülük, namusa aykırılık
 Fukahâ : Fakih'ler, Fıkıh âlimleri
 Fukarâ : Fakirler
 Fukarâ-i tarikat : Allah yolunda fakri (yoksulluğu) tercih edenler.
 Fûru' : Dallar, fıkihta cüz'i hükümler ve kâideler
 Fuzalâ (Fudalâ) : Fazîletliler, erdemliler, fâzıllar
 Fütûr : yeis, ümitsizlik, keder, zaaf
 Füyûzât : Feyizler, mânevî tecellîler
 Füyûzât-ı Rabbânîye : Allahtan gelen feyizler

G

Gaffâr : Bağışlaması çok, günâhları örten
 Galebe : Üstün gelmek, yenmek
 Ganî'lik : Zenginlik, varlıklı olmak
 Garaz : Maksat, kötü niyet, kin ve düşmanlık
 Garp : Batı Şark : Doğu, Şimâl : Kuzey, Cenup : Güney
 Gayb : Gizli, akıl ve duyularla bilinemiyen
 Gazâ : Din uğrunda savaş,
 Gılâf : Bir şeyin üzerinin örtüsü, kılıf
 Gıl-u gış : Gönül darlığı, iç bozukluğu
 Gılman : Cennette hizmet gören gençler
 Gılzet : Kabalık, çirkinlik
 Gufrân : Affetme, merhamet etme, yarlığama
 Günâh-ı kebâir : Büyük günâhlar

H

Habis : Kötü, alçak, pis

Hacâlet : Utanç, mahcûbiyet, utanılacak şey, yüz karası

Hacât : Hâcetler

Hâcet : İhtiyâç duyulan şey, ihtiyâç, lüzûm

Hacil : Utanmış, utanan ("a" kısa okunur)

Hadîs : Peygamberimizin kutsal sözleri, Bunlardan bahseden ilim

Hâdis : Meydana gelen, ortaya çıkan, yeni yeni çıkan

Hâdis : Olay ; Hâdîsât : Olaylar

Hâdim : Hizmet eden

Hadîs-i Risâletpenâhî : Hazret-i Peygamberin hadîsi

Hadiyyât : Mümkün olan şeyler, mümkînât

Hafz : İtidâl, ılımlılık, aşırı olmamak, ölçülü olmak

Hâk : Toprak

Zerre-i hâk : Toprak zerresi

Hakâyık (hakâik) : Hakikatlar, doğru olan şeyler

Hakâyık-ı İlâhiyye : İlâhî hakîkatler Hakâyık-i Kur'aniye : Kur'an hakikatları

Hakdan halka seyir : Mânevi yolculukta kişinin "fenâfillah" olması yani kulun zâtı ve sıfatının Hak'ın Zât ve Sıfatında yok olmasından sonra, o zâtın insanlara yol göstermek üzere Halk'ın arasına geri dönmesidir. Bu , 'davet ve irşâd ' makâmıdır ve o zât 'Mürşid-i Kâmil'dir.

Hakîkat-ül gaybiyye : Gayb âlemine ait hakikatler

Hakîm : Çok bilgili, bilge ('a' kısa 'i' uzun okunur !)

Hâkim : Yargıç ('a' uzun, 'i' kısa)

Hakem : Ara bulucu, hakem ('a' ve 'e' kısa)

Hakîr : Önemsiz, değersiz, zavallı, hor

Halâs : Kurtulma, kurtuluş

Hâlât :Haller, keyfiyetler

Hâlet : Dikkate değer hâl, keyfiyet, nitelik, sûret

Hâl ehli : Bir şeyi (laf ile değil) yapan veya bir mertebeye ulaşan kimseler

Hâli : Tenha, boş, ıssız, sahipsiz

Halîfe : Birinin yerine geçen veya geçmesi kararlaştırılan kimse

Halim : Yumuşak huylu ('a' ve 'i' kısa okunur !)

Halita : Karışık halde olan, karışık, karma

Hallâk : Yaratan, halk eden (ikinci 'a' uzun)

Hallâk-ı Âlem : Âlemlerin Yaraticısı

Hamd-ü senâ : Hamd ve şükür ederek Allahı isimleriyle methetmek, öğmek

Hâmi : Koruyucu

Hanîn : İnleme, şiddetli ağlayış

Harîk : Yangın, ateş (' a ' kısa, ' i ' uzun)

Harîm : Yabancıların giremeyeceği, dokunamayacağı yer veya şey

Hasene : İyilik, güzellik, Allah rızâsına uygun iş

Haslet : Huy, tabiat, mizâc

Hâtem : Mühür, üstü mühürlü yüzük

Hâteme (Hâtime) : Son söz

Hâtemet-ül hâ teme : En son söz, son sözün son sözü

Hatib : Güzel konuşan, hutbe okuyan

Hâtif-i gayb : Gayb'dan (akılla bilinmezler âleminde) haber veren melek

Hatm : Bitirme, Kur'an-ı Kerîmi baştan sona okuma, mühürleme

Hatm-i kebir : Büyük hatim (Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okumak)

Hatm-i sagîr : Küçük hatim , Kur'an-ı Kerim'den sırayla seçilmiş ayetleri okumak

Havâss (havâs) : Okumuşlar, bilginler, saygın kimseler, duyular, hisler

Hayâ : Utanma, sıkılma, ar, edep, Allah korkusuyla günahattan sakınma

Hayâlât : Hayâller

Hayât-ı dâime-i tayyibe : Ebedî güzel hayat

Hayrât : Sevâp için yapılan hayırlı işler veya kurulan müesseseler

Hayr-ı kesîr : Çok büyük hayır

Hazele : Adiler, aşağılıklar, bayağılar, alçaklar

Hazm : Sindirme, bir şeyi iyice sindirerek öğrenme

Hazret-i Sıddık : Hazret-i Ebûbekir

Hevâ : Gelip geçici heves, nefsin istekleri, zararlı arzular

Hevesât : Arzular ve nefsânî hevesler

Hıfz : Saklama, muhafaza etme, koruma

Hibe : Bağışlama, bağış

Hicâb : Perde, örtü, utanma duygusu

Hidâyet : Doğru yola girmek, bâtıl yoldan uzaklaşmak

Hidâyet-i ezeliye : Yaratılıştan doğru yola sokulma

Hidmet : Hizmet, iş, görev

Hikmet : Bilgi, Eşyanın hakikatlerinden bahseden ilim, herkesin

bilmediği gizli sebep, yaratılıştaki İlâhî gâye, faydalı kısa söz

Hilm : Doğuştan yumuşak / iyi huyluluk

Himmet : Mânevi yardım ve koruma

Hirâset (harâset) : Ekip biçme, ziraat

Hisset : Hasislik

Hitâbet : Güzel ve faydalı konuşmak, hutbe okumak

Hitâb-ı müstetâb-ı ismâ'e eden : Güzel kitâbı (Kur'an-ı Kerîm'i) işittiren / dinleten

Hud'a : Hile, aldatma

Hulûs sahibi : Gönlü temiz, samimi, saf

Hunhar : Kan döken, kan içen, zâlim

Huşû : Tanrı huzurunda boyun eğme, alçak gönüllülük, nefisini hor görme

Huşûnet : Sertlik, kabalık, kırıcı olmak

Huzû : Alçak gönüllülük

Hüdâ : Doğru yolu gösterme, Kur'an-ı Kerîm

Hükemâ : Hakimler ('a' uzun okunur), bilgiler

Hükkâm : Hâkimler

Hüküm : Karar, emir, hâkimlik, kadılık

Hülefâ : Halifeler

Hüsran : Mahrumiyet, kayıp, çok büyük ziyân

I, İ

Iskat : Ölünün namına dağıtılacak sadaka; düşürmek, düşürülmek

Iztırâri : Mecburi olarak

İbâdât : İbâdetler

İbdâ : Örneği olmıyan bir eser ortaya koyma

İbrâm : Can sıkacak derecede ısrar etme / üzerine düşme, zorlama

İbzâl etmek : Esirgemedi bol bol harcama, bol bol vermek

İbtidâ : Başlangıç

İctima' etmek : Toplanmak, bir araya gelmek

İdrâk : Anlayış, akıl erdirmeye

İfâ etmek : Bir işi gerçekleştirmek, yapmak

İfâkat : İyileşme, hastalıktan kurtulma

İfsâd : Bozma, fesada uğratma, karışıklık çıkarma

İftâ : Fetvâ vermek

İhâta : Geniş bilgi ve tam kavrayışla anlamak, etrafını çevirme, sarma

İhdâ : Hidayete eriştirmek, doğru yolu göstermek, hediye etmek / vermek

İhfâ : Gizleme, gizlenme

İhlâs : Hâlis, temiz, samimiyet, doğruluk

- İhram : Hacıların dikişsiz elbisesi, Hac ederken bazı şeylerden nefsi men etmek
İhsân : İyilik etme, bağışlama, bağışlanan şey, lütuf, iyilik
İhtilâc : Kaslarda çarpınma şeklinde kasılmalar, seyirme
İhtimâm : Özenle, dikkatle iş görme, gayretle çalışma
İhtiyâr : İstiyerek seçmek, gönüllü olarak yapmak
İhtiyâr-ı tekâüd : İstiyerek emekliliği tercih etmek, köşeye çekilmek
İhvân : Candan dostlar, sadık arkadaşlar, eş dost, tarikat arkadaşları
İhyâ : Diriltmek, canlandırmak, eski haline getirmek
İkmâl : Tamamlamak, eksikliğini giderme, kemâle erdirmeye
İlhâd : Doğru inançtan dönme, inanç bozulması, dinsizlik
İlâ âhırıl-âye : (Söz konusu olan) Ayetin sonuna kadar
İllet : Hastalık, şifasız hastalık, bir şeyin sebebi
İlhâm-ı İlâhi : Allah tarafından kalbe doğan manalar
İlim rûneti : Âlimlik gururu, ilim sahibi olmanın verdiği kibir
İlm-i ledünnî : İlham ile vasıtasız gelen ilimler
İlm-i kadîm : Eski ilim
İlmi ile âmil : İlmi ile uygun iş gören, bildiğinin icabını yerine getiren ('a' uzun)
İlticâgâh : Sığınma yeri
İmâmet : Baş olmak, reislik
İmdâd : Yardım
İmtisâl : Örnek kabul etmek
İnkiyâd : Boyun eğmek, razı olmak
İnâbe : Günahlara tövbe edip Hak yoluna ve bir mürişidin terbiye dairesine girmek
İn'am : Nimet verme, iyilik etme
İnâyet : Lütûf ihsân, iyilik
İnâyet-i ebediyye : Sonsuza kadar sürecek lütuf ve ihsân
İnhizâm : Bozguna (hezimete) uğrama, yenilme, mağlûb olma
İnkıyâd . Boyun eğme
İns-ü cin : İnsan ve cin
İnşâ' : Güzel nesir halinde yazmak
İnşirâh : Rahatlık, açıklık
İntihâ : Son, nihayet, sona erme,
İntihâb etmek : Seçmek
İntikal : Bir yerden diğerine göçme, bir şeyi algılayabilme
İbtidâdan intihâya : Baştan sona
İrâb : Arabçada kelime sonlarındaki harflerin ve hareketlerin değişmesi
İrâd etmek : Söylemek

- İrâdet : Kalpte uyanan arzu, istek
İrfân : Kur'an hakikatlarını bilmek, anlamak
İrşâd : Doğru yolu göstermek
İrtidâ : Yasak olan şeyde geri durma, çekinme
İrtidâd : Dinden çıkmak, İslamiyetten çıkıp dinsiz olmak / din değiştirmek
İrtisâm : İzdüşüm, cisimlerin şekillerinin düz bir yere çizilmesi
İsâr : Cömertlik, ihsan, kendisine gerekli olan şeyi başkasına vermek
İsmâ : İştirmek, sesini duyurmak
İsmet : Namus, iffet, temizlik, günâhsızlık
İsm-i Âzam (İsm-ul-lâh-ı Âzam) : Allahın en büyük adı
İsm-i Câmî : Allahın bütün isimlerinin mânalarını içinde toplayan adı ('a' uzun)
İsm-i Vâsî : Esmâ-i Hüsnâ'dan biri - Her ihtiyâcı olana bol bol ihsân eden
İsnâd etmek : Bir haberi birisine dayandırmak, bir suçu birinin üzerine atmak, iftira
İstiğfâr : Günâhların bağışlanmasını dilemek
İstiğrâk : İlâhî aşk ile kendinden geçmek, gark olmak, dalmak
İstihâre : Bir şeyin hayırlı olup olmadığını gösterecek rüya görmek için abdest alıp, namaz kılıp dua edip uykuya yatmak
İstihkâr : Hakir / hor görmek, hakaret etmek ("a" uzun fakat kalm)
İstihzâ : Alay etme
İstikâmet : Doğruluk, Bir yöne doğrulma, yön, Allaha kullukta bulunma
İstimdâd etmek : İmdat isteme, yardıma çağırma
İstirhâm : Yalvarma, merhamet dileme
İşrâk : Güneşin doğması, etrafı aydınlatması
İştihâr etmek : Meşhur olmak, ün yapmak
İ'tâb : Azarlama, paylama, tersleme
İtham : Suçlama
İ'tibâr : Saygı gösterme, önem verme, şeref, haysiyet, saygınlık
İtidâl : Aşırılıktan kaçmak, ılımlı olmak
İtikâd : Bir fikre / inanca bağlanma, iman, inanç
İtmînan : Emin olma, inanıp güvenme, kat'i olarak bilme, kalpten inanma
İttibâ : Tâ'bi olmak, itaat etmek, arkasından gitmek
İttifak : Birleşme, sözleşme, uyuşma
İttifak etmek : Söz birliğine varıp anlaşmak
İttisaf : Vasıflanma, nitelenme, muttasıf olma
İvaz : Bedel, karşılık, tâviz
İzâle : Giderme, yok etme
İzâm : Lüzumundan fazla önemseme, mübalağa etme, büyütmeye

İzhâr : Açığa vurmak, ortaya çıkarmak

İzzet : Değer, kıymet, yücelik

Kaht-u galâ : Yokluk, kıtlık, fakirlik, pahalılık

Kâdir : Her şeye kudreti yeten ('a' uzun)

Kadr (kadir) : Değer, kıymet

Kâffe : Bütün, hep

Kahhâr : Kahredici , yok edici , Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerinden biri

Kâhir : Kahredici, zorlayıcı, ezici, ezen ("a" uzun fakat kalın okunur)

Kâil olmak : inanmak ('a' uzun fakat kalın okunur)

Kâim : Ayakta duran, mevcut, var olan ("a" uzun, kalın)

Kâim makâm : Birinin yerine geçen, ilçeyi idare eden (kaymakam) (ilk ve son'a' uzun)

Kâl ehli : Bir şeyi yapmak yerine lafiyla vakit geçirenler (Bk.tersi: "Hal ehli")

Kâmet : Boy, endam, farz namazlardan önce okunan ve "kadd-ü kamet-üs salat" eklenmiş ezan ("a" kalın ve uzun)

Kâni : İnanmış, kanaat sahibi olmuş, kanaat eden ("a" kalın ve uzun)

Kâr : Tesir etmek, etki yapmak ('a' uzun ve ince okunur)

Karin : Hısım, akraba, yakınlar

Karn : Asır, yüz yıllık süre, bir insanın 60 yıllık ortalama ömür süresi, boynuz

Kasr-ı emel : Kısa emel, fazla bir şey beklememek,

Kâşki : Keşke, "ne olurdu" şeklinde pişmanlık ifadesi

Katl-i-âm : Kitle halinde halkı öldürme, ahaliyi kılıçtan geçirme

Kâri : Okuyucu ("a" kalın ve uzun) (Kâri-ül Kur'an : Kur'an okuyucu)

Kat etmek : Kesmek, ayırmak, bir uçtan bir uca yol almak

Katre : Damla

Kavi (kaviy) : Sağlam, kuvvetli, zorlu

Kavim : İnsan topluluğu, cemaat, ümmet, millet

Kavl-i kerîm : Şerefli söz

Kazâ : Verilen hükmün yerine getirilmesi

Kemâl : Olgunluk, kâmillik, bir şeyin son derecesi

Kemâl-i acz : Âcizliğin son derecesi

Kerâmât : Kerâmetler

Kerâmet : Bir velinin gösterdiği olağan dışı işler

Kerâmât-ı indiyye : Şahsî / subjektif kerâmetler, keyfî kerâmetler

Kerâmât-ı zâhire : Görünürdeki apaçık kerâmetler ('a' lar uzun)

Kerîm : Kerem sahibi, ihsan edici, cömert, ulu, büyük

Kerîme : Kız evlât

Kesâfet : Yoğunluk

Kesb-i şifâ : Şifa bulmak, hastalıktan iyileşmek

- Kesret : Çokluk Kesret-i meşguliyyet : meşguliyyet fazlalılığı, fazla işi olmak
 Keşf (Keşif) : Bulma, meydana çıkarma, Allah tarafından bir ilhâm ile
 bir şeyin olacağıının önceden bilinmesi
 Kıl-ü kâl : Dedikodu
 Kırâat : Okumak, namazda Kur'andan bir miktar okumak
 Kıssa : Hikâye
 Kıtâl : Savaş
 Kiyâm : Ayakta durma, kalkma Kiyâm-ı Leyl : Gece namazına kalkma
 Kifâyet : Yeterlilik
 Kisve (Kisvet) : Elbise, özel kıyâfet
 Kisvet-i dâliyye : Eski yazıdaki "dal" harfi şeklinde olan özel kıyâfet
 ks (Kaddes Allahu sırrehû, kaddese sırrahû , kuddise sirruhû) : Allah sırrını takdis etsin
 Kubbe ittihâz etmek : Hâlini saklamak üzere bir şeyi örtü / perde gibi kullanmak
 Kudsi : Kutsal, mübârek Kudsîyyet : Kutsallık
 Kutb (kutub) : Zamanının / o yerin en büyük velîsi
 Kutb-ül aktâb : Kutup'ların kutbu
 Kuvve : Kuvvet, güç Kuvve-i galebe : Üstün gelme gücü / kuvveti
 Kuzat : Kadılar
 Küdûret : Gam, tasa, bulanıklık
 Küfüv : Akran, benzer, eş

L

- Lâhm : Et
 Lâhût : Ulûhiyyet alemi (Ulûhiyyet : Cenâb-ı Hakkın Allahlık sıfatı)
 Lâtif : Hoş, nazik, yumuşak
 Lâyih olmak : İçe doğmak, âşikâr olmak
 Ledünnî : (Ulum-i ledünniye)
 Leim : Alçak, rezil, mayası bozuk
 Leyl : Gece
 Lezzât : Lezzetler, tatlar, tadı güzel olan şeyler
 Liam : Ne kendine ne başkasına hayırları olmayanlar
 Libâs : Elbise
 Likâ : Kavuşmak, sevilen'in seven'e (mâşukun âşıka) zâhir olması
 Liyâkat : Ehliyet sahibi olmak, lâyük olmak, kıymetlilik

M

- Maahâzâ : Bununla beraber, böyle olmakla birlikte, mamafih
 Maani-i gaybiyye : Görünmeyen / gizli mânâlar
 Mağfur : Günahlarının affı için kendine dua edilmiş olan
 Mahabbet (Muhabbet) : Sevgi
 Mahbûb : Sevilen kimse (dişi için : Mahbûbe)
 Mahdum : Erkek evlât, oğul; kendisine hizmet edilen
 Mahmûde : İyilikler
 Mahv : Yok etme, harab etme, bitme, yok olma
 Mahz : Hâlis, su katılmamış, ta kendisi, bir şeyin aslı
 Maişet : Yaşama, geçim, yaşamak için gerekli olan şeyler
 Maiyyet : Beraber olma, birinin yanında bulunup emrinde olmak
 Makâmât : Makamlar
 Makbûl : Kabûl olunan, beğenilen
 Makhûr : Kahredilmiş, mahvedilmiş, bozguna uğratılmış, mağlub olmuş
 Maksûd : İstenilen şey, istek, arzu, kasedilen şey
 Makûle : Cins, çeşit, nevi, tür, kategori
 Ma'mûr : İmar edilmiş, bakımlı
 Mansıb : Devlet hizmeti, memuriyet, mevki, makâm
 Mansûb : Tâyin edilmiş, nasbedilmiş
 Mansûr : Allahın yardımıyla üstün gelen / muzaffer olan
 Mantuk-u âli : Bir sözün delâlet ettiği esas mânâ, mefhum
 Mârifet : Keşif ve ilhamla kazanılan vasıtasız bilgi, mânevi tecrübe ile öğrenilen ilim ; bilme, hüner
 Marîz : Hasta, dertli
 Marzî : Râzı olunmuş, beğenilmiş, Cenâb-ı Hakkın rızâsını kazanmış
 Ma'siyyet : Günâh, isyân, itaatsizlik
 Matlûb : İstenilen şey, istek
 Matrûd : Kovulmuş, tard edilmiş
 Mazhar : Nâil olma, sahib olma ; bir şeyin görüldüğü (ortaya çıktığı = tecelli ettiği) kişi, şey veya yer
 Mazhar-ı cemâl : Hakkın 'cemâl' sıfatıyla tecelli ettiği kimseler / şeyler
 Mazhar-ı celâl : Hakkın 'celâl' sıfatıyla tecelli ettiği kimseler / şeyler
 Mazhariyet : Nâil olma, şereflenme
 Mazhariyyet-i asliyye : Esas (asıl) mazhariyyet

- Mecmu' : Bütün, hepsi, tamamı, toplanmış, cem olunmuş
 Mec'ul (Mec'ule) : Meydana çıkarılmış, yapılmış
 Medâris : Medreseler
 Medâris-i seman: Fatih Câmîi etrafındaki sekiz medrese
 Mehâz : Kaynak
 Mehâz-ı asl : Ana kaynak
 Mekârim : Keremler, iyilikler, güzel ahlâk
 Mekir : Hile, aldatma, düz en kurma
 Mekruhât : İğrenç, nâhoş görünen şeyler, haram olmadığı halde mecbur kalınmadıkça dînen yapılmasına izin verilmeyen şeyler
 Melekût : Saltanat, ululuk ; ruhların ve meleklerin alemi
 Melîk : Mülkün sahibi, padişâh, Mülk ve melekût sahibi
 Me'luf : Alışmış alışılmış, huy edinmiş
 Mel'ûn : Lânetlenmiş, kovulmuş
 Memât : Ölüm, ahırete göç etmek
 Member (Minber) : Camide hatibin hutbe okuduğu kürsü
 Me'mûl : Umulan, ümid edilen
 Menâkıb : Menkıbeler
 Menâr : Nûr yeri, fener kulesi, câmi minâresi
 Menba' : Kaynak
 Menkıbe (menkabe) : Meşhur kimselerin maddi, manevi hallerini anlatan metinler / hikayeler
 Menfûr : Kendisinden nefret edilen, iğrenç, sevilmeyen
 Mensur : Yardım görmüş, zafer kazanmış, muzaffer
 Menzil : Konaklama yeri, Dünya, mesâfe
 Merdûd : Geri döndürülmüş (Bk. Vasil-ı merdûd)
 Mergûb : Beğenilmiş, rağbet edilmiş
 Merhûm : Kendisine rahmet edilmiş, rahmete kavuşmuş (kadın için:merhume)
 Merkeb : Binilen vasıta, binek, eşek
 Mesâil : Meseleler,
 Meslûk : Bir yola gitmek isteyenlerin erişmek istedikleri gaye
 Mesrûr : Sevinçli
 Mest : Sarhoş
 Meşâkkat : Zahmet, sıkıntı, güçlük
 Meş'âl : Meşale, kandil, lâmba
 Meşâyih : Şeyhler, pîrler

- Meşhûd : Görünen, şehâdet edilen
 Metâlib : İstekler, arzular, taleb edilen şeyler
 Metâlib-i âlâ : Yüce / yüksek talepler, şanlı şerefli arzular
 Me'vâ : Mekân, varılacak / sığınılacak yer, mesken
 Mevâcid : Vecd halleri, kalbî zevk veren haller
 Mevâhib : Mevhibeler, hediye edilenler, ihsânlar, karşılıksız verilenler
 Mevâli : Efendiler, azad edilmiş köleler
 Mevâlid . Mevcut'lar, doğmuşlar, vücut bulmuş şeyler
 Mevâlid-i selâse : 'Maden, bitki, hayvan' olarak tabiatın üç unsuru (ögesi)
 Mevârid : Varacak yerler, bir yere ulaşacak yollar, caddeler
 Mevsûk : Belgelendirilmiş, sağlam delile / vesikaya dayanan
 Mevtâ : Ölümler, cenâzeler
 Me'yûs olmak : Ümidini kaybetmek, kederlenmek, ye'se düşmek
 Meyyâl : Çok meyil eden, çok istekli, bir şeye düşkün
 Mezmûm : Ayıplanmış, aşağılanan, zemmedilen,
 Mezrâ : Tarla
 Mezruat : Ekilmiş olan şeyler, ekinler
 Me'zûn : İzin verilmiş, bir şeyi yapmaya salâhiyetli kılınmış
 Mîlk (Mülk) : Dünyâ âlemi, mal, yer, binâ
 Mihmân : Misâfir
 Mihrâb : Câmide imamın, cemaatin önünde durduğu yer
 Mir'at : Ayna
 Muallim : Öğretmen, ilim öğretene, ilim ta'lim eden
 Muâmele : Davranma, hareket tarzı, resmi dairelerde yapılan işler
 Muammer : Ömür süren, uzun ömürlü, bahtı açık
 Muattal : Kullanılmaz olmuş, âtıl bırakılmış, tâtil edilmiş, işlevsiz
 Mû'cizat-ı kaviyye : Hakkında şüphe olmıyan kesin mucizeler
 Mû'cize : Beşer kudretinin üstündeki açık ve kat'i alametler
 Mufasssal : Ayrıntılı Mufasssalar : ayrıntılı olarak
 Muhâtab : Kendisine hitâb edilen, söyleneni dinleyen
 Muhâvere : Konuşma
 Muhtasar : Kısa Muhtasaran : Kısaca, özet olarak
 Muhâl : İmkansız, vukuu mümkün olmayan
 Muhâlefet : Kabul etmeme, karşı koyma, zıt gitme

Muhârebe : Harb etmek, cenk etmek

Muhîb : Seven, dost

Muhîbb-i müştâk : Şiddetle arzu duyanları seven

Muhterem : Hürmet görmüş, kıymetli ve şerefli kimse

Muîd : Yardımcı öğretmen (müderris muavini)

Mukarrebîn (Mukarrebûn) : Yakınlaşmış olanlar, Cenâb-ı Hakk'ın indinde
kıymetli mübârek zâtlar, büyük meleklerden bir zümre

Mukayyed : Kayıtlı, serbest olmıyan, bağlı, sınırlı

Muktedâ : Kendisine uyulan, önde giden, müctehid, imamlık yapan

Muktedâ-yı ümmet : Ümmetin önde gelenleri / liderleri

Muktezây-ı hâl : Duruma göre, durumun icâbına göre

Muktedir : Gücü yeten, güçlü, iktidar sahibi

Mumâileyh : İsmi evvelce geçen, kendisine işaret edilen

Muntazır : Bekleyen

Murâd : Arzulanan şey, maksad, emel

Musannâ : Sanatkârâne yapılmış

Musirr : Israr eden, direnen,

Mu'tad : Âdet edinilmiş, alışkanlık haline getirilen, itiyâd edinilen

Mûtekid : İnanmış, dindar, itikâd eden

Mutmain : İtmi'nan' a ermiş, şüpheden arınarak tam inanmış ve güvenmiş

Muttali : Haberli, bir şey hakkında bilgi sahibi, haber almış

Muttasıl : Aralıksız, durmadan, arka arkaya, birbirine bitişik

Mûtû kable en temûtû : " Ölmeden önce ölünüz"

Muvâfakat : Râzı olmak, uygunluk

Muvâfık : Uygun, yerinde

Mübârek : Bereketli, ilâhi hayır sahibi, uğurlu

Mübâreze : Sözle çekişme, kavga, döğüşme

Mübeşşirât : Müjdeli haberler, hayırlı alâmetler

Mübtelâ : Dertli, bir şeye tutulmuş, hasta, ibtilâ sahibi

Mücâhede : Nefsi yenip terbiye için çalışmak ; gayretle çalışma, cihâd etme

Mücellâ : Cilâli, parlak

Mücerred : Yalnız, tek, saf katışıksız halde, yalın (soyut)

(çoğulu: Mücerredât)

Müdam : Sürekli, devamlı, devam eden

Müderris : Ders veren, muallim, öğretmen, profesör

Müderris-i fâzıl : Fazîlet sahibi öğretmen / profesör

- Müellefât (Te'lifât) : Yazılmış (te'lif edilmiş) eserler
 Müellif : Yazan (te'lif eden) kimse, yazar
 Müflis : İflâs etmiş
 Mükerrerem : Hürmet ve ta'zim edilen kimse
 Mükerrer : Tekrarlayan, tekrar tekrar
 Mülâkat : Kavuşma, buluşma, yüz yüze görüşme
 Mülâyim : Yumuşak, ılımlı, yumuşak huylu, yavaş
 Mülâzemet : Bir işle devamlı meşguliyet, bir işe sıkıca bağlılık
 Mülâzım : Medrese tahsilini bitirip icâzet (diploma) alan
 Mülhîd : Dinden çıkan, imansız
 Mülûk : Melikler, hükümdarlar
 Mü'minât : Kadın müminler (inananlar)
 Mü'minîn : Erkek müminler (inananlar)
 Münâcaat : Allaha yalvarma
 Münâsebet : İlişki
 Münâzaa : Ağır kavgası, çrkişmek
 Münevver : Nurlanmış, ibadet ve taat ile nurlanmış, aydın, ışıklı
 Münferid : Tek başına, tek, yalnız, kendi başına
 Münhezîm olmak : Bozguna (hezîmete) uğramak
 Müntehab : seçilmiş, intihab edilmiş
 Mürgân : Kuşlar
 Mürîd : İsteyen, irade eden, tarîkatta mürşîd'e talebe olan
 Mürşîd : Doğru yolu gösteren, irşâd eden
 Mürted : İslâmiyetten çıkan
 Mürtekîb : İrtikâb eden, rüşvet alan ve yiyen, kötü iş yapan
 Müseccâ : Cümlelerin sonu veya ortası kâfiyeli olan düzyazı (nesir) şekli
 Müsem mâ : İsimlendirilen, ad verilmiş olan, bir ismin sahibi olan
 Müstâğni : Kimseye ihtiyâcı olmıyan, tok gözlü
 Müstahâb : Sevilmiş şey, dinde farz ve vâcib dışında yapılması sevaplı olan şey, Peygamberimiz (sav) in bazan yapıp bazan terk eylediği şeyler
 Müstakîm : Doğru, hilesiz, düz, istikâmet sahibi (= doğru yola yönelmiş)
 Müstaîd : İstidâdı olan, eğilimi olan, kâbiliyetli
 Müstecâb : Hoş görülen, isteği kabul edilen
 Müstecâb-üd-dâ've : Duâsı kabul olunan, duâsı makbûl olan
 Müşâhedât : Gözle görülen şeyler, görüşler

Müşârünileyh : Adı geçen, işâret edilen
 Müşâvere : Konuşup danışma, istişâre etmek
 Müştak : Şiddetle arzu eden
 Mütemessik : Bir delil veya şâhîde dayandırılan
 Mütenebbih : Tenbih ile uyarılmış, ders almış, aklını başına toplamış
 Mütercim : Tercüme eden
 Mütevellî : Birinin yerine geçen, bir vakfın idâresine memur edilmiş kişi
 Müvelledât : Doğum ile oluşmuş canlılar (velâdet : doğum)
 Müzâhir olmak : Yardımcı olmak, korumak, arka çıkmak
 Müzdat : Çoğaltılmış, artırılmış
 Müzeyyen : Tezyin edilmiş, süslenmiş, ziynetli

N

Nâçiz : önemsiz
 Nâil olmak : Ele geçirmek, murâda ermek
 Nâkıs : Noksan, eksik, (mat.) eksi işareti
 Nakl : Anlatmak, aktarmak
 Nâr : Ateş, cehennem
 Nâs : İnsanlar
 Nâsih : Nasihat veren, öğüt veren, içi temiz kimse
 Nasûh : Halis, temiz, çok nasihat eden ('a' kısa, 'û' uzun)
 Nâsût : İnsanlar, insanlık, insanlık âlemi
 Nazar : Göz atma, bakış
 Nâzır : Bakan, bir şeyi bakıp gözeten, (kabinedeki) bakan
 Nâzil olmak : Yukardan aşağı inmek / indirilmek
 Nâzil : Yukardan aşağı inen, inici
 Necât : Kurtuluş, selâmet
 Necm-ül Hüdâ : Hidâyet yıldızı, doğru yolu gösteren yıldız
 Nedâmet : pişmanlık
 Nefes : Velilerin, mânevi yönden ölü haldeki kalpleri diriltten, ferahlatan nefesleri

- Nefs (Nefis) : Can, öz varlık, öz benlik, kendi zât'ı, kendi aslı, ruh,
 Nefs-i emmâre : İnsanı kötülüğe sürükleyen benliği, zorlayan ve kötülüğü emreden
 (iç güdüsel) nefis (sülûkdan önce ilk mertebedeki nefsin sıfatı)
 Nefs-i levvâme : Kendini kınayan nefis (nefsin ikinci, tasavvufda sülûkun
 başlangıç mertebesi)
 Nefs-i mülhîme : Kendisine ilhamlar gelen nefis (nefsin üçüncü mertebesi)
 Nefs-i mutmainne : İtmînan'a ermiş, kalbi şüpheden arınarak inanmış nefis
 (nefsin dördüncü mertebesi)
 Nefs-i râziyye : Allahından her şey için râzı olmuş nefis (nefsin beşinci
 mertebesi)
 Nefs-i marziyye : Allahın kendisinden râzı olduğu nefis (altıncı mertebe)
 Nefs-i sâfiyye : Nefsin son (yedinci) mertebesi = İnsân-ı Kâmil.
 Önce "Çokluk'tan Tek'liğe" (kesretten vahdete = halk'tan Hakk'a)
 seyr'etmiş ve sonra tâliblerin irşâdı için "Tek'lik'ten Çok'luğa"
 (Vahdetten kesrete = Hakk'tan halk'a) dönmüş mürşid-i kâmil
 Nefs-ül - emâr : İşin hakikati, hakikatin kendisi
 Nehâr : Gündüz
 Nesir : Düz yazı
 Neseb : Sülâle, soy, atalar zinciri, baba soyu
 Neslen bâde neslin : Kuşaktan kuşağa, nesilden nesile
 Neşr : Kıyâmette bütün insanların dirilmesi (Bk.: Haşr) ; yaymak
 Neşr-i hakâyık : Hakikatleri yaymak
 Neşr-i ulûm : İlimleri yaymak
 Nevâfil : Nâfileler, nâfile namaz ve oruçlar
 Nevahî : Taraflar, yönler, nâhiyeler
 Nidâ : Seslenmek, çağırmak, haykırmak, (gram.) ünlem işâreti
 Nisyân : Unutmak
 Nûr-i mâ'rifet : Mâ'rifet nûru , mâ'rifet ışığı, (Bk. 'Mâ'rifet')
 Nusret (nusrat) : Yardım, zafer ve fetih için Allahın yardımı

O , Ö

Özr-ü kavî : Kuvvetli mâzeret / özür ('a' kısa, 'î' uzun okunur)

P

Payidâr : Devamlı, kalıcı

Pîr : Tarikat kurucusu, ihtiyar

Post-nişîn : Posta oturan, daha evvelkinin (selefinin) makamına oturan

Pürnûr : Işık dolu, aydınlık dolu

R

Rabb-ül erbâb : Bütün sahiplerin ve terbiyecilerin Rabbi.

Rabt-ı kalb : Gönül bağlama

Râh : Yol, meslek, usûl

Râh-ı ibâdet : İbâdet yolu

Râgıb : İsteyen, râğbet eden

Rahâ : Değirmen

Rahâvî : (Bk. Rehâvî) Değirmen taşının dönmesi gibi

Rahmetullâh-ı aleyh : Allahın rahmeti üzerine olsun

Rakîb : Bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlar ("a" kısa, "î" uzun)

*Cenâb-ı Hakkın güzel isimlerinden: Bilici , koruyucu, görüp gözetici

Ravza : Bahçeler, çimenli bahçeler

Râzî : Hoşnut, râzı olmuş, boyun eğip itâat eden

Reayâ : Vergi veren halk

Reddetmek : Karşılık vermek, selâma karşılık vermek

Ref etmek : Kaldırmak, hükümsüz kılmak

Rehâvî : Rehâ (=Urfa) şehrine ait, bir musiki makâmı (Urfa ağzı);

küçük çalgılı kutu veya çalgılı saat

Remiz (Remz) : İşaret, işaretle anlatma, üstü kapalı söyleme

Resim (resm) : Vergi

Revâtib : Vazifeler; namazda farzlardan önce kılınan müekked sünnetler

Reyhân : Fesleğen, hoş ve güzel koku

Rızâ : Hoşnutluk, memnunluk, râzı oluş

Rıdvân (Rızvân) : Rızâ, râzı olma, Cennetin kapısındaki melek

Ricâl : Mevki sahipleri, devlet adamları, ileri gelen erkekler

Ricâlul-lâh (Ricâl-ül gayb) : Evliyâlar, ermişler

Rikâb : Özengi, büyük bir kimsenin huzuru

Rikkat : Kalp yumuşaklığı, yufka yüreklilik

Risâle : Bir konuyu kısaca anlatan kitap

Rivâyet : Bir şeyin başkasına anlatılması

Riyâzât : Nefsi terbiye için az yiyip içmek, zevk verici şeylerden kaçınmak

Ruhâni : Ruh alemine ait

Rûh-i eclâ : Çok parlak ve güzel olan ruh

Rûh-i mücerred : Saf/yalın ruh

Rûh-i reyhân : Hoş ve güzel ruh

Rûh-i sâri : Bedenin her noktasına yayılan ruh

Ruhsat : İzin, müsâade ; Kur'an-ı Kerîm'in emir ve yasaklarının dışında kalan ve yapıp yapmamakta kolaylık ve serbestlik sağlanan fiiller ve hususlar

Ruhsat erbâbı : Dinî hükümlerde kolaycılığa kaçan veya bu hükümleri bazı mâzeretler sebebi ile ruhsat verilen tarzda uygulayan kişiler.

Rücû' etmek : Geri dönme, vaz geçme, cayma

Rüsûm : Usul, merâsim, vergiler / harçlar

Rüsvâlık : Rezillik, haysiyetsizlik, itibârsızlık

Rüyâ-yı sâliha : İyi, hayırlı, ve doğru haber veren rüyâlar

S

Sabâ rüzgârı : Gün doğusundan esen hoş ve lâtif rüzgâr

Sabi : Süt emen bebek, Bülüğa ermemiş çocuk

Sâbir : Sabreden, sabredici

Sâdir olmak : Çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek

Sadr : Kalb, göğüs

Safâ : Saflık, berraklık, neş'e, Gönül şenliği, zevk, eğlence

Sahâ : Cömertlik, el açıklığı (ilk "a" kısa, ikinci "a" uzun)

Sâha-i kudsi : Kutsal alan, kutsal sâha (ilk „a" uzun, ikincisi kısa)

Sâhât : Açık alanlar, meydanlar, avlular, ("a" lar uzun)

Sahîh : Doğru, hâlis, noksansız, şartları tamam olan

Saîd : Mübarek, kutlu, uğurlu ("a" kısa, "i" uzun)

Sâki : içki sunan, su dağıtan kimse ("a" ince ve uzun)

Sâkit : Sükût eden, susan, sâkin halde duran

Salâh : Rahatlık, sulh, , barış, dine uygunluk, düzelme, iyileşme

Salât : Namaz

Salâtin : (Bk. Selâtin) Sultanlar Salâtin-i kadîme : Eski sultanlar

Salb : Asmak Salben idâm : Asarak idâm etmek

Sâlih : Faziletli, dürüst davranan kişi

Sâlik : Tasavvuf yoluna (sülûke) giren kimse , bir yola giren kimse

Sâlim : Sağ sağlam, eksiksiz, noksansız

Sâlisen : Üçüncü olarak

Samt : (Bk.: Sumt , sumut) Sükût, az konuşma

Sanâyi-i bed'îyye : güzel sanatlar

Sanev beriyy-üş-şekil : Çam kozalağı şeklinde, koni şeklinde

Sâniyen : İkinci olarak

Sâri : Sirâyet eden, genişleyip başkasına yayılan, (tıp) bulaşıcı

Cebel : Dağ, bir toplumun büyüğü, âlim ve fâzıl kişi

Satvet : Ezici kuvvet

Savlet : Saldırı, ani ve şiddetli hücum

Savm : Oruç

Sây' : Elden geleni yapmak, çalışmak

Sayd : Avlama, avlanma, av

Sebâ (Sebe') bahçeleri : Hz. Süleyman ile evlenen Belkis'in Yemendeki şehrinin çok güzel olduğu rivâyet edilen bahçeleri

Sebât : Kararlı olmak, sözünde durmak, yerinden oynamamak

Sedd' etmek : Engel olmak, tıkamak, kapamak, baraj kurmak

Sefih : Zevk ve eğlenceye aşırı düşkün, aşırı israfçı

Sefihâne : Eğlence düşkünü ve israfçı olarak

Sehâ : (Bk. Sahâ) Cömertlik

Seher : Tan yeri ağarmadan önceki vakit

Sekr : Sarhoşluk

Sekrân : Sarhoş, mest olmuş kimse

Selâtin : Sultanlar

Selîka : Güzel söz söyleme ve yazma yeteneği

Sem' : İşitmek, kulakla duymak

Sem'an : Dinleyerek, duyarak

Senâ : Öğmek, medhetmek

Sened : Kuvvetli söz, delil, senet

Sened-il asfiyâ : Sâfiyet ve takvâ sahiplerinin delili

Ser : Baş, tepe

Sermest : Sarhoş

Seyf-ul-lâh-ül-mügâlib : Gâlib gelmek için çalışan Allahın kılıcı (Hz. Ali'nin lâkablarından birisi)

Seyr (Seyir) : Yürüyüş, Allah'dan gelip tekrar O' na dönme

Seyr-i mânevî-i suudî : Mânevi yolda yüksek mertebelere doğru yürümek

- Seyr-i sülûk : (Tasav.) Bir mürşîdin terbiye yoluna girip kalbin Hakk'a yönelmesi, mânen yürümesi (sefer etmesi). Dört seyir (sefer) vardır:
- * Seyr-i ilellâh : Nefsi terbiye ederek Allah'a doğru mânen yürümek
 - * Seyr-i fillâh : Allahın ahlâkı ile ahlâklanarak Hakk'ta Hakk ile seyir
 - * Seyr-i maallâh : Zâhir ve bâtın ikiliğinden kurtularak Allah ile seyir
 - * Seyr-i anillâh : İnsanları irşâd için Allah ile Allah'tan (Hak'tan halka) seyir
- Seyyid : Efendi, bey, saygıdeğer kişi; Hz. Hüseyin'in soyundan gelenler
- Seyyid-il-en'âm : Bütün halkın efendisi
- Seyyid-ül evtâd : Evtâd'ın (dört cihetteki dört büyük velinin) efendisi
- Seyyie : Kötülük, günâh, fenâlık
- Sıfât : (Metinde kullanılış mânâsı) Cenâb-ı Hakkın sıfatları
- Sıfât-ı hamîde : Öğülmeye değer iyi ahlâk ve vasıflar / nitelikler
- Sıfât-ı zemîme : Yerilecek kötü ahlâk ve vasıflar / nitelikler
- Sır : Gizli hakîkat
- Sırran (Sırran) : Gizlice, kalpten, gönülden
- Sıyânet : Koruma, korunma
- Silsile : Tarıkatta şeyhlerin mürşîd zinciri
- Sîne : Göğüs, kalp
- Siyret (sîret) : Birisinin tabiatı, ahlâkı,
- Sîret-i hasene : Güzel ahlâk
- Sui- âkıbet : Kötü son
- Sulehâ (Sulâhâ) : Sâlihler, iyi niyetliler, doğru kişiler
- Sum'a : İşitilsin, bilinsin diye yapılan işler, gizli riyâ
- Sumt-u sükût : İşitmemek (kulağını tıkamak) ve konuşmamak
- Sûret : Dış görünüş, şekil, kılık kıyâfet, tarz, üslûb
- Suud etmek : Yükselmek, yukarı çıkmak, derecesi artmak
- Süedâ (Süadâ) : Said'ler, mutlu kişiler, Allahın rızasını kazananlar
- Süedâ-is-sâlihîn : Fâziletliilerin en mutluları
- Süfliyyat : Dünya ile ilgili bayağı işler / şeyler / hususlar
- Sürûr : Sevinç, neşe, neşeli olmak

Ş

- Şahm : Vücut yağı, iç yağı
- Şakî : Her türlü günahı işleyebilecek kimse, haydut ('a' kısa, "î" uzun okunur)
- Şarâb (şerâb) : İçilecek şey, içki, şarap
- Şark : Doğu
- Şecâat : Yiğitlik, cesurluk
- Şeâmet : Uğursuzluk

Şecî' : Cesur, yiğit, yürekli
 Şefâat : Bağışlama veya af için vesile / aracı olmak
 Şefî-i âhîret : Âhîrette şefâat edici
 Şekâ : Rezillik, alçaklık, bahtı karalık
 Şekâvet (Şakâvet) : Eşkiyâlık, haydutluk
 Şekvâ : Şikâyet
 Şem : Işık, ruh, mum, balmumu, yanak
 Şerâb-ı imân ve irfan : İmân ve irfânın zevk veren içkisi
 Şerh : Bir şeyi anlaşılabilmesi için açmak, izâh etmek, genişletmek
 Şerîf : Şeref sahibi, kutlu, mübârek, Hz. Hasan'ın soyundan gelenler
 Şerîr : Kötülük yapan, şer işleyen
 Şevâgil-i fâside : Doğru olmayan işler, bozuk fiiller, yanlış işler
 Şevk : Neş'e, sevinç, keyif, ılık
 Şık : Seçenek
 Şifâyâb olmak : Hastalıktan iyileşmek
 Şitâb etmek : Acele etmek, koşturmak, seğırtmek
 Şuhûd : Görmek, şahid olmak, şahitler, tanıklar,
 Şûru ' etmek : Başlama

T

Taaccüb : Şaşmak, hayret etmek
 Taam : Yemek (her iki 'a' ayrı ayrı okunur)
 Taassub : Aşırı taraf tutma, körü körüne bağlılık, yalnız kendi dinini çok
 üstün görüp diğerlerine düşmanlık gösterme, fanatizm
 Tâat : İbâdet, Allahın emirlerini yerine getirme
 Tâaten : Emre uyarak, emre boyun eğerek
 Tab : Yaradılış, tabiat, karakter ; (matbaacılık) basmak
 Tab'an : Yaradılışı icabı, tabiatı icabı
 Tâbir : Rüyâ yorumlama, deyim
 Tâc-ı şerîf : Şerefli tâc
 Tâcir : Ticaretle uğraşan
 Tahâret : Temizlik
 Tâhir : Temiz, pâk
 Tahdîs-i nîmet : Nîmete karşı şükür etmek
 Tahkîk : İncelemek, hakikatini araştırmak
 Tahkîk ehli : (=Muhakkik) Keşif ve ilham yoluyla İlâhî hakikatları bulan ve
 bunları delilleri ile bilen kimseler

- Tahkîr : Hakaret etmek, hor görmek
 Tahliye : Boşaltma, boşaltılma, salıverme
 Tahrîr : Yazma, yazılma
 Tahzîr etmek : Bir şeyden sakındırma / hazer ettirme
 Tâife : Özel bir grup oluşturan insanlar
 Tāk : Yarım daire (kemer) şeklinde yapı,
 Takarrüb etmek : Birbirine yakınlaşmak
 Takdîs etmek : Mukaddes bilmek, kutsamak
 Takvâ : Günâhlardan kendini korumak, dinî yasaklardan kaçınmak
 Tâlib : Taleb eden, isteyen
 Tâlîk : Geciktirme, belli bir zamana bırakma
 Tâlim : Öğretmek (Muallim : Öğretmen, tâlim eden)
 Taltif etmek : İltifât etmek, gönül almak
 Tama' : Doymazlık, aç gözlülük
 Tâ'n : Kötülemek, hoş görmemek, küfür etmek
 Tard etmek : Kovmak, def etmek
 Tarh : Çıkarma, atma, bırakma
 Tarîk : Yol, tarz, usul ("a" kısa, "î" uzun okunur)
 Tarîkat : Yol manevî yol ("a" lar kısa, "î" uzun okunur).
 Tarîk-i Sofiyye (Sufiyye) : Tasavvuf ehlinin yolu
 Tâ'riz : Kinâyeli söyleme, sitemli konuşma
 Tasarruf : Hakkın izni ile herşeye hükmetme , Cenâb-ı Hakkın rızâsı ve irâdesi
 yönünde kullanılan idâre etme hakkı ; sâhip olma, biriktirme
 Tasarrufât-ı bâhire : Aşikâr olarak insan ve eşyâya Hakkın izni ile hükmetme
 Tasfiye etmek : Safılaştırma, temizleme, arındırma
 Tasnîf : Kitap tertib etmek, bir şeyi sınıflara, cinslere göre ayırmak
 Tasnîfât : Tasnif edilmiş eserler
 Tatavvu' (tetavvu') : Nâfile namaz kılmak
 Taun : Veba hastalığı
 Tavâf : Ziyâret maksadı ile etrafında dolaşma
 Tavsîf : Vasıflandırma, etraflıca tarif etme
 Ta'yib : Ayıplama
 Tâyin : Ayırma, belli etme, bir memuriyete atama
 Tayyib : İyi, güzel, hoş
 Tazarrû : Tevâzu ile yalvarmak
 Ta'zim : Saygı gösterme, ululama, büyükleme
 Tebdil : Değiştirme, başka bir şey haline dönüştürme

Teberrüken : Uğur olarak, bir şeyden mânevi olarak bereketlenmek üzere

Tebliğ : Bildirmek

Tebşîr : Müjdelemek

Tebşîr-i İlâhî : Cenâb-ı Hakdan gelen İlâhî müjdelere

Tecellî : İlâhî kudretin meydana çıkması, görünmesi (çoğulu : Tecelliyât)

Tecellî-i Zât : Hiç bir sıfâta bürünmeden doğrudan Allah'dan gelen tecellî

Te'cil : Belli bir süre sonraya bırakma, geciktirme

Techiz ve tekvin : Ölüünün yıkanıp kefenlenmesi

Tecliy'e : Cilâlama, cilâlanma

Tedbîr : Önlem ; (metinde) Cenâb-ı Hakkın "Hakîm" ismine uygun hareket ;

Tedric : Bir şeye azar azar, derece derece ilerlemek / varmak

Tedris : Ders vermek (Müderris : Ders veren)

Teessür : Üzülmek, kederlenmek

Tefâvüt : Farklılık, iki şey arasındaki fark

Tefevvuk : Üstünlük, üstün gelmek, daha büyük olmak

Tefrika : Ayrılık, ayrılma, nifak

Teheccüd : Gece namazı, gece uyanıp namaz kılma

Tehlîl : Kelime-i tevhîd'i (= Lâ ilâhe illâllah) tekrar tekrar söylemek

Tekmîl etmek : Tamamlamak, müridi kemâle erdirmek

Tekrîm : Hürmet ve ta'zim göstermek

Tekye : Dayanma, istinâd etme, tekke

Televvün : Renkten renge girme, döneklikler, kararsızlıklar

Te'lif : Eser yazmak ('e' uzatılarak 'teğlif' der gibi okunur)

Te'lifât : Yazılmış eserler, te'lifler

Telmihli : Nükteli

Telmîz (Tilmîz) : Talebe, çırak, öğrenci

Telvihi : Renk renk, rengârenk

Temâyüz etmek : Kendini göstermek, farklı ve yüksek olmak

Temessük : Tutunma, yapışma, borç senedi, tapu senedi

Temkin : Ağır başlılık, ölçülü hareket

Tenbih : Uyarma, ikâz etme, sıkı sıkıya emretme

Tenezzül : İnme, düşme, alçalma

Tenzîl : İndirim, azaltma

Tensîib : Uygun görme

Terâküm : Birikmek, yığılmak

Terceme-i hâl (Tercüme-i hâl) : Hâl tercümesi, hayat hikâyesi, biyografi

- Terennüm : Yavaş ve güzel sesle şarkı / ilâhi vb. okuma
 Terkîb : (dilb.) Tamlama, bir kaç şeyi bir araya toplıyarak meydana getiriş
 Teslîk görme : Tasavvufta mertebelere ulaşma yolu (=sülûk) görmek
 Teşbîh : Benzetme
 Teşevvüş : Karma karışık olmak
 Teşviş : Karıştırmak, karmakarışık etmek, bulandırmak
 Tetavvû' : (Bk. Tatavvû') : Nâfile namaz kılmak
 Tevbe-i nasûh : Sadık tevbe, kat'i kararlılıkla yapılan tevbe
 Tevbih : Azarlama, paylama
 Tevessül etmek : Bir şeyi vesile edinmek, bir işe başlamak / girişmek
 Teveccüh : Bir şeye doğru yönelmek, güleryüz gösterme
 Tefvîk : Uygun hale getirme, Cenâb-ı Hakkın kuluna yardım etmesi
 Tevhîd : Allahın birliğine, ondan başka ilâh olmadığına inanma
 Tevhîd-i Ef'al : Fiilde fâili görmek yani bütün fiillerin Allahtan olduğunu görmektir. (Lâ fâile illâllah)
 Tevhîd-i Sıfât : Eşyâ ve eşyânın sıfatlarında mevsûfu (sıfatlananı) görmek, yani Allahın sıfatlarını görmektir. (Lâ mevsûfe illâllah)
 Tevhîd-i Zât : Eşyânın gerçek bir varlığı olmadığını bilmek ve her şeyde Allahın varlığını görmektir. (Lâ mevcûde illâllah).
 Bu, Vahdet-i Vücûd ehlinin tevhîdidir.
 Tevkir : Hürmetle anmak, ihtirâm etmek, ta'zim etmek
 Te'vil : Bir şeyin (bir âyeti kerîmenin) mânâsını yorumlayıp anlatmak, sözü çevirme, söze ayrı mânâ vermeye kalkışma
 Tevliyet : Bir vakfın işlerine bakma vazifesi, mütevellilik
 Te'yid : Bir şeyi doğrulama
 Tezkiye : Temize çıkarma, arıtma, bir malın zekâtını verme
 Tezyîn : Süsleme, süslenme, ziynetlendirme
 Tilâvet : Kur'anı güzel ses ile usûle uygun okumak ('a' ince ve uzun)
 Tuğyan : Taşkınlık, taşma, azgınlık
 Tûlâ : Çok uzun (Yed-i tûlâ : Nüfûzu çok geniş / kudretli el)
 Tulû' : Görünme, ortaya çıkma, gök cisimlerinin doğması (sondaki 'u' uzun)
 Tûl-ü emel : Hırs, tama', tükenmez arzu ("û" uzun, "ü" kısa okunur)

U

Ubûdiyet : Kulluk

Ulemâ : Âlimler

Ulûhiyet : Allah'lık , yalnız kendisine ibâdet ve itâat edilmesi gereken Allah

Ulûm : İlimler

Ulûm-u bâhire : Çok geniş olan (deniz gibi) ilimler

Ulûm-u zâhire : Zâhir (görünen şeylerin) ilimleri

Ulviyyat : Mânevi yücelikler / yükseklikler

Umman : Engin deniz, okyanus

Umûr-u gaybiyye : Gaybî olan ve duyularımızla bilinmeyen işler

Unsur : Madde, bileşik cisimleri oluşturan basit cisimlerin her biri

Uzlet : Yalnızlık,

Ü

Ücûb (Ucb) : Kendini beğenmişlik

Ülfet : Alışkanlık, ahbaplık etme

Ümerâ : Emirler, beyler

Ümm-ül Kitâb : Fâtiha Suresi, "Akl-ı Evvel", Levh-i Mahfûz (= Kader ve kazâ levhası)

Ünsiyet : Dostluk, ahbaplık, alışkanlık

V

Vâcib : Terk etmek câiz olmıyan, yapılması farz derecesine yakın şekilde gerekli olan ibâdetler / dinî emirler

Vâd : Söz verilen şey

Vâdi : İki dağ arasındaki çukur, dere yatağı, tarz, usûl, konu alanı

Vâhid : Tek, bir

Vâkîf : Bir işten haberli olan ; bir şeyi vakfeden ; Arafatta vakfede duran

Varak : Yaprak, kitap veya defter yaprağı

Vâridat : Kâr, gelir, içe doğan şeyler, ilhâm olunan bilgiler
 Vârid olmak : Gelmek, erişmek
 Vasl : Kavuşma, ulaşma, Vâsıl : Erişen, kavuşan, Hakka vâsıl olan
 Vâsıl-ı makbûl : Kabul olunmuş, beğenilen vâsıl
 Vâsıl-ı merdûd : Halkı irşâd için Hak'dan halk'a geri gönderilmiş
 (reddedilmiş) vâsıl (Sâyir anillâh bi iznil-lâh)
 Vekar (Vakar) : Ağırbaşlılık, temkinli ve saygın davranış
 Velâdet-i mâneviye : Mânevi doğuş
 Velâyet : Velilik, ermişlik, Allah dostu olmak
 Velî : Sâhib, muhafaza eden, evliyâ, Allaha yakın olan kişi; fakat, amma
 Veli'yün-ni'met (velini'met) : Nimet veren, ihsân eden
 Verâset-i mâneviye : Mânevi miras
 Vifâk : Samimi anlaşma, dostça bir fikir üzerinde birleşme, barış, uygunluk
 Vird : Devamlı okunan dua, her gün okunması gereken Kur'an kısımları
 Vukûf : Bir şeyi iyi bilme, vâkıf olma
 Vusûl : Ulaşma, gelme, erişme, varma
 Vücûd : Varlık, beden, var olma
 Vüzerâ : Vezirler

Y

Yâd : Anmak, hatırdâ tutmak
 Yakîn : Açık ve seçik kesin bilgi ('a' kısa ve ince, 'i' uzun okunur)
 Yâr : Dost
 Yed-i tûlâ : Kudretli, nüfûzu çok geniş, çok uzun el
 Yıyka : (Anadolu ağzında) yıka
 Yun : Yıkan ! (Yunmak : Yıkanmak)
 Yübûset : Kuruluk, kuraklık

Z

Zâlim : Zulüm yapan, haksızlık yapan
 Zâlim-i nefis : Nefse haksızlık eden / zulmeden
 Zâhid : Dünyayı terk etmiş , zühd içinde yaşayan kişi ('a' uzun)

- Zâhir :Görünen, açık, belli ('a' uzun)
 Zâhir olmak : Ortaya çıkmak, görünmek
 Zâhire : Anbarda saklanan hububat / yiyecek, azık
 Zâhiren : Görünüşe göre , dış görünüş yönünden
 Zâil olmak : Yok olmak, sona ermek, ortadan kalkmak ('a' uzun)
 Zât-ül ahâdiye : Ehad olan Cenâb-ı Hakkın Zâtı (kendisi)
 Zecr : Önleme, yasak etme, zorlama, zorla yaptırma
 Zer (etmek) : (ekip biçmek, ziraat)
 Zevât-ı kirâm : Şerefli zâtlar, büyük kişiler
 Zevâhir : Dış görünüşler, bir şeyin dış yüzünden görünenler
 Zevâl : Sona erme, zâil olma, Güneşin tam ortada tepede olduğu zaman
 Zevc : Koca (eşlerden erkek olanı)
 Zevce : Karı (eşlerden kadın olanı)
 Zevk ehli : (Burada) mânevi hâz duyanlar
 Zevkî : (Burada) Mânevi zevk veren
 Zikir : Anma, hatırlama, Allahı dille veya kalble anma, Kur'an'ın bir ismi
 Zikr-i hafî : İçten ve kalbden yapılan gizli zikir ("a" kısa, "i" uzun)
 Zikr-i cehrî : Yüksek sesle yapılan açık zikir
 Zikrullâh : Allahın zikri, Allahı anmak
 Zuafâ : Zayıflar, güçsüzler
 Zuhûr : Ortaya çıkma, ansızın görünme, zâhir olma
 Zu'm : Bâtıl zan, şüphe, yanlış zan
 Zübde : Bir şeyin kaymağı, en seçkin kısmı, özü, hulâsası
 Zühd : Dünyâ sevgisini gönülden çıkarma, zevklerden vazgeçerek kendini
 ibâdete verme. (Zühd ile davranan kişilere "zâhid" denir)

Lugatcenin hazırlanmasında faydalanılan eserler:

- *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ferit Devellioğlu. Aydın Kitabevi; Ankara. 13. baskı, 1996
- *Osmanlıca - Türkçe Yeni Lügat . Abdullah Yeğin. Hizmet Vakfı Yayınları; İstanbul, 1991
- *Türkçe Sözlük - Ali Püsküllüoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- *Osmanlıca - Türkçe Sözlük . Mustafa Nihat Özön. İnkılâp Kitâbevi, 4. Basım, İstanbul, 1988
- *Türkçe - İngilizce Redhouse Sözlüğü - Redhouse Yayınevi, 12. basım, İstanbul, 1991
- *Kuşeyrî Risâlesi - (Hazırlayan) Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1981
- *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü - Süleyman Uludağ, Mârifet Yayınları, İstanbul, 1995
- *Edebiyatımızda İslâmi Kaynaklı Sözler - Mehmet Yılmaz, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992
- *Tasavvuf'tan Dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri - Abdülbâki Gölpınarlı , İnkılâp ve Aka Kitâbevleri, İstanbul, 1977
- *Edebiyat Lügati - Tahir-ül Mevlevi, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994